

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Lukáš Stróžik

Právní úprava spotřebitelského úvěru v ČR

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Michael Kohajda, Ph.D.

Katedra finančního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 15. 4. 2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 175 190 znaků včetně mezer.

V Praze dne 16. 4. 2019

Lukáš Stróžik

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé práce, panu doc. JUDr. Michaelu Kohajdovi, Ph. D., za pečlivý a trpělivý přístup a především vysokou míru ochoty práci vést.

Obsah

ÚVOD	6
1. ÚVĚR A SPOTŘEBITELSKÝ ÚVĚR V HISTORICKÉM A PRÁVNÍM KONTEXTU	9
1.1 POJEM ÚVĚR A JEHO UŽÍVÁNÍ	9
1.2 VZNIK A VÝVOJ SPOTŘEBNÍHO ÚVĚROVÁNÍ	11
1.2.1 Prvopočátky půjčování a úročení	11
1.2.2 Úvěr součástí každodenního života	12
1.3 SITUACE NA NAŠEM ÚZEMÍ PŘED VSTUPEM DO EVROPSKÉ UNIE	13
1.4 POČÁTKY ÚPRAVY SPOTŘEBITELSKÉHO ÚVĚRU V EVROPSKÉ UNII – SMĚRNICE 87/102/EHS A JEJÍ TRANSPOZICE	16
1.5 AKTUÁLNÍ STAV EVROPSKÉ LEGISLATIVY	20
1.5.1 Směrnice 2008/48/ES (směrnice CCD)	20
1.5.2 Směrnice 2014/17/EU (směrnice MCD)	23
1.6 SHRNUÍ	25
2. OBECNÉ ASPEKTY ČESKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY SPOTŘEBITELSKÉHO ÚVĚRU	27
2.1 ÚPRAVA V OBČANSKÉM ZÁKONÍKU	28
2.1.1 Úvěr	28
2.1.2 Spotřebitel	29
2.2 ZÁKON Č. 257/2016 SB., O SPOTŘEBITELSKÉM ÚVĚRU	35
2.2.1 Důvody rekodifikace	35
2.2.2 Předmět a systematika úpravy	36
2.2.3 Vztahy vyloučené z působnosti a zjednodušené režimy	43
2.2.4 Shrnutí	47
3. INSTITUCIONÁLNÍ PODMÍNKY POSKYTOVÁNÍ SPOTŘEBITELSKÉHO ÚVĚRU	49
3.1 ODBORNÁ ZPŮSOBILOST A DŮVĚRYHODNOST OPRAVNĚNÝCH SUBJEKTŮ	49
3.2 REGISTR	50
3.3 POSKYTOVATEL SPOTŘEBITELSKÉHO ÚVĚRU	51
3.3.1 Nebankovní poskytovatel	52
3.4 ZPROSTŘEDKOVATEL SPOTŘEBITELSKÉHO ÚVĚRU	54
3.4.1 Samostatný zprostředkovatel	56
3.4.2 Vázaný zástupce a zprostředkovatel vázaného spotřebitelského úvěru	57
4. PRAVIDLA JEDNÁNÍ A SMLUV TÝKAJÍCÍCH SE SPOTŘEBITELSKÉHO ÚVĚRU	59
4.1 ROČNÍ PROCENTNÍ SAZBA NÁKLADŮ	59
4.2 PRAVIDLA JEDNÁNÍ PŘI DISTRIBUCI ÚVĚRŮ	61
4.2.1 Poskytování rady	63
4.2.2 Posouzení úvěruschopnosti	65

4.2.3	<i>Informační povinnosti oprávněných subjektů</i>	69
4.3	NĚKTERÉ PODMÍNKY SMLUV TÝKAJÍCÍCH SE SPOTŘEBITELSKÉHO ÚVĚRU	71
4.3.1	<i>Zajištění závazků</i>	73
4.3.2	<i>Zánik závazků a doba na rozmyšlenou</i>	75
4.4	SHRnutí	76
	ZÁVĚR	78
	SEZNAM ZKRATEK	80
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	81
	ABSTRAKT	86
	ABSTRACT	87

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Definiční problém spotřebitelského úvěru

38

Úvod

Nacházíme se v době, která je specifická pro svou dynamiku. Život se vždy s rostoucí úrovní lidské společnosti zrychloval. Je to zapříčiněno schopností člověka logicky přemýšlet, díky které je schopen události a činnosti nejen prožívat, ale i je analyzovat a aktivně se z nich učit. Získané poznatky pak člověk používá tak, aby si své konání co nejvíce usnadnil, to zas kvůli přirozeným instinktům šetřit energii, přežít. Každý ušetřený moment dává prostor pro další činnosti, další usnadňování a další zefektivňování. Tak se člověk dostal od lovu a sběru, skrze zemědělství, kladky, vozy, knihtisk, parní stroj etc. do stavu, ve kterém již nebylo mnoho co usnadňovat a možností život zrychlovat. Vše se však změnilo v průběhu posledního půlstoletí. Začala se vyvíjet výpočetní technika, což mimo jiné v obrovské míře pomohlo podnikatelům z různých odvětví k zefektivnění jejich práce, zvýšení kvality či snížení nákladovosti. Podniky tak mohly (a vlivem konkurence i musely) mnohem více úsilí věnovat marketingu a obchodní stránce věci a běžní lidé (spotřebitelé) začali být obklopeni subjekty nutícími jim své produkty, přičemž jsme se dostali od jednoduchých televizních reklam přes teleshopping, e-shopy, emailové newslettery po aplikace v telefonu každého z nás umožňující např. real-time sledování objednaného vozu taxi.

Důvod, proč pojednání o regulaci spotřebitelských úvěrů začínám takovouto nicneříkající historickou myšlenkou je opodstatněný. Velké množství nestandardních aktivit a vztahů se pro lidi stalo běžnými. To z jedné strany představuje rozvoj společnosti jako takové, zároveň to však s sebou přináší problémy, čímž se dostáváme k popisované rychlosti dnešní doby. Člověk díky tomuto posunu vstupuje do mnohonásobně většího množství vztahů a v důsledku jejich zevšednění ztrácí přirozenou obezřetnost a nezdědka kdy o uzavíraném kontraktu v dostatečné míře nepřemýšlí, smlouvy pořádně nečte apod. Toto je podle mě hlavní důvod ochrany spotřebitele obecně. V oblasti finančních trhů je tato neobezřetnost ještě kritičtější. Finanční vztahy jsou dosti složité a rozmanité, a i v případě jednoduchých závazků lze neopatrného kontrahenta úroky, poplatky, sankcemi a jejich kombinací zavázat velmi nepřiměřeně v porovnání s poskytnutým protiplněním. A vzhledem k tomu, že fyzické osoby v postavení spotřebitele jsou nejohroženější v případě úvěrů, a vzhledem k zmíněné složitosti finančních vztahů je nutné regulovat poskytování spotřebitelských úvěrů samostatně, a jak ukazuje čas a vývoj této regulace, tak

i velmi obsáhle.¹ Díky popsanému rozvoji informačních technologií je dnes velmi snadný i přístup k finančním službám, když stačí otevřít mobilní aplikaci a během několika sekund závazně zažádat o úvěr nebo jej dokonce i rovnou čerpat (tzv. předschválené úvěry). Zvyšující se konkurence v oblasti úvěrů navíc subjekty tlačí ke zvyšování efektivity a tím i k agresivnějším a nekalejším praktikám, ať již je faktické znevýhodnění protistrany zamýšleným nebo vedlejším následkem.

Oblast ochrany spotřebitele obecně a konkrétně i v případě úvěrových vztahů se stále rychle vyvíjí. Jde o velmi dynamickou, a pro svou specifičnost a rozsah uplatnění i velmi roztržitou, oblast práva. Není tak mým cílem popsat a rozebrat veškerá ustanovení zákona o spotřebitelském úvěru, k tomu účelu byl tradičně vydán jeho komentář. Vzhledem ke svému dřívějšímu působení ve společnosti poskytující úvěry se pokusím čtenáři platnou právní úpravu představit uceleně a v souvislostech, tedy čtivou a odůvodněnou formou vylíčit důvody regulace a její vývoj, a poskytnout povšechný přehled o aktuálním stavu právní úpravy poskytování spotřebitelských úvěrů, upozornit na některé její praktické problémy a zároveň vynechat nepodstatné aspekty (technikálie, procesní formality aj.). Spotřebitel (laik) často mívá o jednotlivých institutech a principech fungování v oblasti úvěrů (i odůvodněně) zkreslené představy, a protože je veškerá tato právní regulace vytvářena v jeho prospěch, pokusím se jí uvádět do kontextu i se „selským rozumem“, který s ní nemusí vždy nutně korespondovat.

Cílem práce je tedy popsat aktuální úpravu distribuce spotřebitelských úvěrů se zaměřením na zásadní a problematické prvky. Nečiním si však ambice téma vyčerpat, to by bylo nejen nemožné, ale také naivní. Za tímto účelem podrobím úpravu analýze v komparaci s původními prameny regulace (evropskými směnicemi) za užití především jazykového a systematického a teleologického výkladu norem. K podpoře svých či cizích tvrzení také tam, kde to je relevantní, porovnáám naši úpravu s jinými evropskými státy a představím některá klíčová evropská i tuzemská soudní rozhodnutí. Budu se snažit pracovat především s originárními zdroji (individuálními a normativními právními akty) a své teze zakládat na jejich ustanoveních, značnou inspiraci však nelze odepřít ani zmíněnému komentáři a především důvodové zprávě k zákonu.

¹ Co do kvantity jistě převažuje množství uzavřených smluv o platebních účtech, případně i jiné závazky (inkasa apod.), nicméně žádné z nich pro běžného spotřebitele nepředstavují již z povahy věci takové riziko, jako samotná neschopnost splatit úvěr znásobená o případné sankce.

V první části proto zasadím jádro práce – právní normy týkající se poskytování spotřebitelských úvěrů – do historicko-společenského kontextu. Postupně nastíním dočasné poskytování prostředků spotřebitelům (v dnešním smyslu) v kontextu vývoje západní civilizace jako takové, vývoje na našem území a především vývoje v rámci dnešní Evropské unie, která je ve vztahu k České republice původcem právní regulace tohoto odvětví.²

Druhou část zaměřím na obecné aspekty úpravy spotřebitelského úvěru v ČR, tedy které právní instituty se dotýkají předmětné oblasti, kde jsou upraveny, jakým způsobem a jak se vztahují k regulaci spotřebitelských úvěrů. V návaznosti na to představím aktuální zákon o spotřebitelském úvěru a jeho obecné aspekty, především jeho systematiku, na které právní vztahy se vztahuje apod.

Ve třetí a čtvrté části práce pak navážu na všeobecná ustanovení zákona a pohovořím o samotném obsahu práv a povinností aktuální úpravy poskytování spotřebitelských úvěrů v ČR, a to z pohledu požadavků institucionálních, tedy kdo, za jakých okolností apod. smí v oblasti působit a kdo nad dodržováním těchto pravidel dohlíží, a z pohledu závazkového práva – o některých právech a povinnostech jednotlivých stran závazku.

² Např. ve Velké Británii a Francii byly spotřebitelské úvěry regulovány už dříve – první relevantní zákon byl ve Velké Británii přijat již v roce 1854. – Consumer Credit Act 1974. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. [cit. 2019-01-29]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Consumer_Credit_Act_1974

1. Úvěr a spotřebitelský úvěr v historickém a právním kontextu

Úvěr je dnes již tradičním typem závazku vznikajícím smlouvou o úvěru, kterou se věřitel zavazuje dočasně poskytnout dlužníkovi prostředky do určité výše a dlužník se zavazuje poskytnuté prostředky spolu se sjednanou odměnou (úrokem) vrátit. Toto platí pro úvěry všech velikostí, druhů i typů (v právním smyslu – viz dále). Již z názvu institutu vyplývá, že spotřebitelský úvěr má s obecnějším pojmem úvěru mnohé společné, respektive že se jedná o druh úvěru.³ Jeho vyčlenění z obecné úpravy úvěru jako typizovaného smluvního vztahu je historicky vzato velmi recentní záležitost, ale jeho princip, tedy dočasné poskytnutí prostředků podnikatelem (či jeho historickou obdobou), existuje od počátku civilizace, a proto v této části nenastíním pouze vývoj pozitivně právního uchycení institutu spotřebitelského úvěru, ale představím jej jakožto historickou součást lidské společnosti a přiblížím tím důvody nutnosti jeho fungování upravit kogentními normami.

1.1 Pojem úvěr a jeho užívání

Úvěr, jakožto ekonomicko-právní vztah, je v literatuře a právních předpisech definován mnoha různými způsoby. Všechny definice však sdílejí určité společné minimum, tytéž podstatné náležitosti:

- 1) Jde o vztah,
- 2) který vzniká přenecháním peněžní hodnoty jinému
- 3) k dočasnému užití.

Ekonomické vymezení úvěru sleduje jiné cíle, než to právní, a tak tato nejsou zaměnitelná, resp. soustředí se ve své dikci na různé aspekty a užívají odlišné pojmosloví.

Úvěr v ekonomickém smyslu tvoří pomyslnou hlavní množinu úvěrových vztahů. Dělí se na obchodní úvěry a finanční úvěry, dle toho, zda k přenechání hodnoty došlo nezaplacením pohledávky (přenechání zboží nebo služby s odkladem nárokovatelného protiplnění), nebo komisivním poskytnutím peněžních prostředků. Každý z těchto druhů pak

³ Ačkoliv je tato informace pravdivá, není přesná a spotřebitelským úvěrem jsou pravidelně i vztahy, které s úvěrem dle obč. zák. mají málo společného, tedy nedá se o nich v těchto případech hovořit jako o druzích úvěru v právním smyslu. Tato skutečnost je v kontextu spotřebitelských úvěrů naprosto zásadní a bude dále podrobněji rozvedena.

má své typy, a tak finančním úvěrem v ekonomickém pojetí jsou např. vztahy vzniklé z upsání dluhopisů či ze smlouvy o finanční zápůjčce.

Jednotlivá právní vymezení úvěru se oproti tomu neliší pouze odlišným úhlem pohledu autorů, ale jednotlivé zákony si jej vymezují pro své účely různě a používají jej jako legislativní zkratku. Často tak přejímají ekonomické vymezení a za úvěr nepovažují pouze předmět smlouvy o úvěru. Nacházíme se tak v situaci, kdy se totožné jednání z pohledu jednoho zákona (či souboru zákonů) za úvěr označit dá a z jiného nikoliv. Toto rozdílné chápání pojmu úvěr je v úpravě spotřebitelského úvěru velmi důležité a v dalším textu se jím budu ještě zabývat.

Úvěrem se zabývá, resp. jej pro své potřeby definuje několik předpisů. Z funkčního hlediska můžeme vyzorovat dva různé způsoby užívání tohoto termínu. První z nich, a pro toto pojednání relevantnější, je užití pojmu úvěr jako konkrétního typu obligace. Tyto normy buď upravují samotný úvěr a jeho fungování (úprava úvěru v občanském zákoníku), nebo předpokládají aplikaci (ať už a priori nebo a posteriori) úpravy z obč. zák. a z pozice *lex specialis* stanovují další pravidla nad její rámec (zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru a podzákoné předpisy). Druhý ze způsobů užití pojmu v předpisech nemá podobu odkazu na jiný předpis upravující úvěr, ale sám si tento pojem vymezuje. Stanoví tak, co se pro účely daného předpisu pod pojmem rozumí a s takto vymezeným poté pracuje. Většinou tyto předpisy odráží pojetí úvěru v ekonomičtější smyslu – jako v jakékoliv formě dočasně poskytnuté peněžní prostředky.

Pro příklad uvádím ustanovení § 29 písm. m) zákona č. 134/2016 Sb., o zadávání veřejných zakázek: „*Zadavatel není povinen zadat veřejnou zakázku v zadávacím řízení, jde-li o úvěr nebo zápůjčku*“. Při interpretaci tohoto ustanovení musíme správně aplikovat zákonnou úpravu úvěru z občanského zákoníku. Naproti tomu stojí např. ustanovení § 1 odst. 2 písm. b) zákona o bankách: „*Pro účely tohoto zákona se rozumí úvěrem v jakékoliv formě dočasně poskytnuté peněžní prostředky*.“ To vylučuje aplikaci zákonné úpravy úvěru z obč. zák. a tento pojem používá v odlišném významu.

Elegantně se tomuto potenciálnímu problému nesourodosti užití pojmu v důležitých zákonech finančního práva vyhýbá trestní zákoník, když pro naplnění skutkové podstaty trestného činu úvěrového podvodu vyžaduje přímo skutečnost sjednávání smlouvy o úvěru nebo čerpání úvěru a tím vylučuje zahrnutí případů jiných obligačních typů (např. zápůjčky), což bylo stvrzeno stanoviskem Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2003, sp. zn. Tpjn 301/2003: „*Úvěrovou smlouvou ve smyslu § 250b tr. zák. se rozumí smlouva*

o úvěru podle § 497 a násl. obchodního zákoníku. Naproti tomu pod tento pojem nelze podřadit takové typy smluv, které spočívají nikoliv v poskytnutí peněžních prostředků, nýbrž v poskytování zboží a služeb na základě tzv. odložených plateb (např. smlouvu o koupi najaté věci či tzv. leasingovou smlouvu).“⁴

1.2 Vznik a vývoj spotřebního úvěrování

1.2.1 Prvopočátky půjčování a úročení

Lidé si mezi sebou půjčují peněžní prostředky od chvíle, kdy tyto začaly existovat a před tím tak činili i s jejich ekvivalenty v podobě obilí, zvířat etc. Ne vždy je však možné či dokonce žádoucí půjčit si bezúplatně v okruhu rodiny či známých, což se projevilo již před několika tisíci let v dobách raných městských civilizací. Není tak překvapením, že původní zmínky o jakýchsi půjčkách na zemědělské účely pochází již z dob prvních městských států v Mezopotámii ve čtvrtém tisíciletí př.n.l. V 18. stol. př.n.l. vládce Babylonské říše Chamurappi ve svém slavném zákoníku právně upravil problematiku půjčování, když stanovil maximální úrokovou míru na půjčky obilí ve výši 33,3 % p.a. a na půjčky stříbra 20 % p.a., v případě nedodržení těchto hranic byl závazek neplatný. Zároveň musel být kontraktačnímu procesu přítomen veřejný činitel a závazek musel být zaznamenán na hliněné desce.⁵ Běžné bylo zajištění takové půjčky zástavou movité věci, manželky, dětí či otroků.⁶

V těchto dobách již v Mezopotámii i v Egyptě fungovaly první „bankovní instituce“ v podobě chrámů a sýpek. Lidé si do nich ukládali suroviny, drahé kameny, cenné kovy a mince a oproti vkladu obdrželi písemné potvrzení. Tyto doklady se později začaly užívat i k placení daní a jiných závazků, na což můžeme dnes nahlížet jako na prvního předchůdce bezhotovostního platebního styku. Většina půjček v této době byla spotřebitelského charakteru, když si běžné obyvatelstvo půjčovalo např. na zaplacení daní

⁴ Stanovisko sice vychází ze staré úpravy soukromého i trestního práva, zařazení a smysl relevantních ustanovení však zůstávají totožné. Viz např. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 2017, sp. zn. 7 Tdo 214/2017.

⁵ Srov. dnes zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, nevyžaduje písemnou formu v případě zápůjčky ani v obecné úpravě úvěru.

⁶ KLÍMA, Josef. *Nejstarší zákony lidstva: Chammurapi a jeho předchůdci*. 1. vyd. Praha: Academia, 1979.

a výsev obilí, nicméně ani financování podnikatelských a obchodních aktivit nebylo výjimkou.⁷

S postupným přesunem těžiště vyspělé civilizace na západ se dosavadní finanční poznatky, ačkoliv se značným zpožděním, dostaly i do vzkvétajícího Řecka. Zpočátku Řekové rozšiřovali své bohatství pouze pleněním a kořistěním, ale skrze východní vzdělanost si, především z Perské říše, osvojili praxi úplatného půjčování a pojem úrok se v té době stal běžnou záležitostí obchodního života. Zámořští obchodníci si před plavbami v již *de facto* regulérních bankách ukládali své prostředky, které si půjčovali mimo jiné drobní obchodníci, kteří na svou cestu neměli dostatek vlastních zdrojů. V případě zdárného návratu se běžně odváděl věřiteli úrok kolem 25 % z půjčené částky. Tato redistribuce volných finančních prostředků výrazně napomáhala Řecku rozšiřovat své obchodní aktivity a vzkvétat. Největší počet klientů těchto věřitelských institucí však stále tvořilo běžné obyvatelstvo, především nižší sociální vrstvy a otroci, kteří si i nadále půjčovali na záležitosti běžného života. Zajímavé je, že kvůli tomuto sociálně-ekonomickému rozdělení společnosti na věřitele a dlužníky téměř všichni řečtí filosofové půjčování odsuzovali jako vykořisťování a přehlíželi jeho objektivní přínosy pro celou říši.⁸ Římané později od Řeků spolu s ostatní vzdělaností oblast půjček převzali a v rámci vzkvétajícího pojetí právního státu kodifikovali a úplatné půjčování se stalo naprosto běžnou záležitostí ve formě tzv. mutua (zápůjčky).

1.2.2 Úvěr součástí každodenního života

Po zániku Římské říše úvěry z života běžných obyvatel víceméně zmizely, jelikož církve zakazovala úrok pro jeho povahu ceny za čas, se kterým směl nakládat (a tedy i těžit z něj) jen Bůh. Půjčky tak probíhaly neveřejně a převážně ve vysokých společenských vrstvách (např. financování válečných výprav). Obrat nastal na přelomu 14. a 15. stol. v Itálii, kdy tamní obchodníci nechali vzniknout prvním bankám v takové podobě, v jaké je známe dnes. Nízké úrokové sazby a jasné smluvní podmínky ve spojení s reálným nedostatkem volného kapitálu zapříčinily, že církve úročené půjčky přestala vnímat jako

⁷ Více např. HUDSON, Michael. *How Interest Rates Were Set, 2500 BC – 1000 AD* [online]. 24. 3. 2000 [cit. 2019-02-08]. Dostupné z: <https://michael-hudson.com/2000/03/how-interest-rates-were-set-2500-bc-1000-ad/>

⁸ O'BRIEN, George. *An Essay on Mediaeval Economic Teaching* [online]. Ontario: Batoche Books Limited, 2001 [cit. 2019-02-08], s. 87-116. Dostupné z: <https://core.ac.uk/download/pdf/7048913.pdf>

lichvu a dostalo se k nim opět i běžné obyvatelstvo. Charakter spotřebitelského čerpání měly nejčastěji nákupy u obchodníků „na dluh“, který bylo třeba splatit do konce měsíce. Později začaly některé obchody umožňovat i nákupy na splátky.

Další významnou proměnou prochází spotřebitelský úvěr až zkraje 20. stol. V této době se začínají velkosériově vyrábět automobily, jejich výrobci využívají velké poptávky a zakládají finanční společnosti, skrze které si klienti mohou zakoupit vůz na splátky při složení pouze třetinové akontace. Rozvoj moderních technologií v následujících desetiletích umožňuje velkovýrobu dalších spotřebních artiklů, především různých domácích přístrojů (lednice, vysavače atd.), které se (spolu s automobilem) kromě své praktičnosti stávají pomyslnými symboly společenského postavení a spotřebitelské úvěry získávají dnešní podobu úvěru především na statky zvyšující životní komfort a v této moderní podobě se stávají běžnou součástí životů lidí.

1.3 Situace na našem území před vstupem do Evropské unie

V českých zemích se dostupnost úvěru zvedá polovině 19. stol. spolu se vznikem prvních bank či jejich poboček a spořitelen. Ve druhé polovině 19. stol. došlo k výraznému útlumu kvůli hluboké krizi na peněžním a kapitálovém trhu, vkladatelé ztratili důvěru v banky a významnou roli v oblasti drobných spotřebitelských úvěrů získala nově vznikající úvěrní družstva („kampeličky“ či „raiffeisenky“). Ta fungovala na členském principu a především v malých až středních obcích, kde se lidé znali a obezřetně tak spravovali své vklady a z nich poskytnuté úvěry, nicméně s postupem času se v ekonomicky nejsilnějších oblastech některé prosadily a představovaly přímou konkurenci pro spořitelny a banky. Vedle nich působily v oblasti menších úvěrů také veřejné spořitelny, okresní hospodářské záložny a občanské záložny.⁹

Období po vzniku Československa se neslo ve znamení vyřešení otázek rozdělení finančního trhu a jeho institutů, úvěrová činnost probíhala velkoryse díky ziskům bank z válečných půjček ve Velké válce, nicméně tato „rozdavačnost“ po roce 1921 způsobila nedostatek volných prostředků. Obchodní banky neměly dostatek kapitálu ani hustou síť poboček a omezily se tak na velké podnikatelské úvěry. Malým živnostníkům a

⁹ HÁJEK, Jan, LACINA, Vlastislav. *Od úvěrních družstev k bankovním koncernům*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. s. 11–50.

domácnostem tak i nadále poskytovaly vkladové i úvěrové služby ústavy lidového peněžnictví (kampeličky, záložny a spořitelny), přičemž mj. vysokou úrokovou mírou na vkladech byla podporována spořivost obyvatelstva a spotřební úvěr v té době tvořil pouze okrajovou množinu úvěrového trhu.¹⁰ Po druhé světové válce a státním převratu byla dosud vzniklá soustava bankovních domů a ústavů lidového peněžnictví znárodněna a finanční systém podřízen státu. Úvěry plnily politicky-ekonomickou funkci, stát jejich poskytování plánoval a využíval je k řízení hospodářství. Jejich poskytování se řídilo zásadami socialistického úvěru – byly plánovité, přímé, účelové a zajištěné státem.¹¹ Typickým příkladem byly novomanželské půjčky, jejichž úročení se rušilo a jistina snížila po narození dítěte novomanželům, tedy sloužily k podpoře zvyšování porodnosti, byly účelově vázané k bytovým potřebám a zároveň měly povahu spotřebitelského úvěru.

V první dekádě po sametové revoluci se v oblasti spotřebitelských úvěrů mnoho nezměnilo. Zadlužení obyvatelstva jakožto spotřebitelů i přes prudký ekonomický rozvoj dokonce v některých letech nominálně i reálně pokleslo. Důvody můžeme nejspíše hledat v nutnosti zvyknout si na nový ekonomický systém a s tím spojené nejisté budoucnosti, vysokých úrokových sazbách apod. Na všechny úvěrové závazky se vztahovala úprava daná zákonem č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, který upravoval vztahy podnikatelů, ale v případě tzv. absolutních obchodů (definovaných v § 261), mezi které se vztahovala i smlouva o úvěru, se jím tyto vztahy řídily nehledě na povahu účastníků. Ochranu spotřebitele upravoval pouze (doposud platný) zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, který se však svou literou zaměřoval především na prodejce a poskytovatele služeb nefinančního charakteru a v úvěrových vztazích spotřebitelům žádnou výraznou ochranu neposkytoval. Některá ustanovení jistě relevantní byla, ale spíše upravovala obecné záležitosti, které ani při splnění nijak nezabránilly možnosti zneužít postavení spotřebitele (např. povinnost označení provozovny či jasné a přesné určení ceny, které kupř. nebrání nepoctivému věřiteli variabilní ceny nahradit sankcemi). Mimo obchodním zákoníkem upravený úvěr se využívala smlouva o půjčce.¹²

¹⁰ HÁJEK, Jan, LACINA, Vlastislav. *Od úvěrních družstev k bankovním koncernům*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. s. 71–120.

¹¹ GRŮŇ, Eubomír. *Finanční právo a jeho instituty*. 3. akt. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2009, s. 285-288.

¹² Více viz bod 2.1.1.

Ke zlomu v zadlužení domácností došlo až na počátku nového tisíciletí, přibližně v polovině roku 1997.¹³ Kvantitativní nárůst nebankovních poskytovatelů půjček a úvěrů, v mnohých případech využívajících absence jakékoliv ochrany slabší protistrany, mění tvář úvěrového trhu a svými produkty často prohlubují problémy zadlužených jedinců multiplikačním efektem tzv. dluhové spirály.¹⁴

Česká republika již byla na sklonku tisíciletí v aktivním jednání s Evropskou Unií ohledně svého přistoupení k ní, z čehož vyplývala blížící se povinnost promítnout do svého právního řádu platné předpisy sekundárního evropského práva. Problematika ochrany spotřebitelů je obecně průřezová a od Maastrichtské smlouvy z r. 1992 i samostatná unijní politika s cílem harmonizovat úpravu ochrany spotřebitele mj. pro podporu bezproblémového fungování jednotného trhu.

Z důvodů nutné regulace tohoto institutu byla roce 2001 přijata první zákonná úprava, zákon č. 321/2001 Sb. o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 40/1964 Sb., který má z uvedených důvodů původ v evropském právu. Byl vytvořen víceméně přesným převzetím úpravy podle Směrnice Rady 87/102/EHS, o sblížování právních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského

¹³ Navzdory studovaným zdrojům, ve kterých jsem v této souvislosti opakovaně nacházel vyznačení období poloviny roku 2000 jako zlomového, jsem dle vlastní analýzy statistických údajů dostupných na webu ČNB dospěl k závěru, že ve druhé polovině devadesátých let začal dlouhodobý trend snižování zaúvěrovanosti živnostníků, kteří také spadají do kategorie domácností spolu se spotřebiteli, ale úvěry spotřebitelské začaly kvantitativně výrazně narůstat již v polovině roku 1997. Celkově se toto promítlo kladným přírůstkem zaúvěrovanosti domácností až v polovině roku 2000, nicméně samotná expozice na spotřebitelských úvěrech rostla již výrazně dříve.

¹⁴ Úvaha autora – do této doby bylo poskytování úvěrů jakousi konzervativní až prestižní záležitostí. Úvěry poskytovaly velké, regulované subjekty (banky a záložny), které byly po zániku socialistického ekonomického systému pomyslným symbolem nové ekonomiky a v jednání s nimi byl klient-spotřebitel v postavení slabší strany nejen hmotněprávně ve smyslu aktuálního občanského zákoníku, ale i psychologicky. Občané, kterým byla po desetiletí vnucována myšlenka nedůležitosti jednotlivce a nadřazenosti potřeb větších celků (státu, družstva etc.) a s tím spojené maximální poslušnosti tak mohli mít z jednání s těmito subjekty jakýsi přirozený respekt až neochotu s nimi do jednání vstupovat. Banky navíc poskytovaly volné prostředky především v rámci procesu privatizace ekonomiky, tedy podnikům a živnostníkům, a spotřební úvěry pro ně byly relativně nezajímavé, navíc neexistovala jednoduchá možnost ověření si bonity nepodnikající fyzické osoby. S růstem množství nebankovních poskytovatelů úvěrů a půjček, leasingových a jiných splátkových institucí se úvěrování stává běžnou záležitostí a pozbývá přehnané formality či serióznosti, což samo o sobě mohlo mít výrazně pozitivní efekt na ochotu spotřebitelů spotřební úvěry brát v potaz při řešení dobrovolných i nucených výdajů.

úvěru.¹⁵ Čistě na národní úrovni nebyl spotřebitelský úvěr v České ani Československé republice nikdy upraven.

1.4 Počátky úpravy spotřebitelského úvěru v Evropské unii – Směrnice 87/102/EHS a její transpozice

V rámci prosazování politiky jednotného trhu zboží, služeb, osob a kapitálu na půdě ES v 60. a 70. letech vyšlo najevo, že je třeba věnovat pozornost jednotné ochraně spotřebitelů. To mělo přispět k usnadnění zavedení jednotného trhu a zefektivnit jeho fungování tím, že spolu s jednotnými pravidly ochrany spotřebitelů se zvýší ochota podniků obchodovat přeshraničně a sníží se jim administrativní náklady takových obchodů, především díky pozbytí nutnosti přesně znát právní řád členského státu druhé smluvní strany a z toho vyplývající agendy. Zároveň je i z opačného pohledu s jednotnými pravidly ochrany pro spotřebitele bezpečnější, a tedy atraktivnější, v ostatních členských státech zboží a služby pořizovat.

Politika ochrany spotřebitele vychází zdánlivě ze dvou hlavních zájmů. Vedle snahy vyrovnat informační asymetrii mezi podnikatelem a spotřebitelem je často zmiňována materiální nerovnost mezi těmito stranami, díky které je spotřebitel ve slabé vyjednávací pozici a fakticky donucen přijmout nevýhodné podmínky předložené podnikatelem, který nemá potřebu je upravit ve prospěch spotřebitele, neboť případné neuzavření dané smlouvy *de facto* nepocítí (respektive v zanedbatelné míře), kdežto spotřebitel předmětné plnění často potřebuje a na tyto podmínky je tak určitým způsobem nucen přistoupit. Tato tvrzení však nezohledňují (často výrazné) omezení vyjednávací síly podnikatele vůči spotřebiteli z důvodu konkurence, která ho více či méně nutí své smluvní podmínky upravovat ve prospěch protistrany.¹⁶ Reálně tak zůstává relevantní a potřebná spíše jen snaha o redukci informační asymetrie a zlepšení postavení spotřebitele z tohoto hlediska. Zjednodušeně řečeno je díky ochraně spotřebitele aspekt jeho ekonomické situace upozaděn tím, že podnikatelé nabízející mu služby musí poskytnout stejné (minimální) množství informací o produktu ve stejné podobě pod hrozbou sankcí, a spotřebitel tak může své rozhodnutí postavit na různých důvodech jemu vyhovujících – např. cena, kvalita

¹⁵ O směrnici a její transpozici do našeho právního řádu viz kapitola 1.4.

¹⁶ DIEZ GUARDIA, Nuria. *Consumer credit in the European Union* [online]. European Credit Research Institute, 2002 [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <https://www.ceps.eu/system/files/book/129.pdf>

produktu aj., to vše reálně vnímatelné a srovnatelné díky standardizaci poskytovaných informací.

V 70. letech 20. stol. tak byl Komisí Evropských společenství přijat „Předběžný program EHS o ochraně spotřebitele a informační politice“, v němž bylo definováno pět základních práv spotřebitelů:

1. právo na ochranu zdraví a bezpečnosti,
2. právo na ochranu ekonomických zájmů,
3. právo na náhradu škody,
4. právo na informace a vzdělávání,
5. právo na zastoupení.

Program také stanovil průřezový charakter spotřebitelské politiky a dle toho byly uvedené cíle postupně začleňovány do jednotlivých zvláštních politik Společenství.¹⁷

V souvislosti s Předběžným programem pak byl v roce 1979 představen návrh a v roce 1986 byla přijata směrnice 87/102/EHS, která sledovala dva hlavní cíle. Jednak stanovit jednotnou úpravu postavení spotřebitele při uzavírání úvěrových smluv a snížit tak informační asymetrii, jednak napomoci realizaci jednotného trhu odstraněním diskriminačních překážek poskytování spotřebitelského úvěru jako jedné z klíčových finančních služeb. Druhý uvedený z prvního cíle přímo vyplývá. Kvůli neznalosti a obavám z cizí právní úpravy spotřebitelského úvěru (nebo úvěru všeobecně) je pro příslušníky jiných členských států motivace úvěry žádat a čerpat velmi nízká a s tím klesá i možnost v tomto státě nakupovat zboží či služby a v důsledku i samotný smysl jednotného trhu. Vědomi si toho byli i evropští zákonodárci a oba cíle včetně jejich vzájemné souvislosti uvedli v preambuli směrnice.

Ta v článku 1 vymezuje svou působnost na úvěry poskytované věřitelem spotřebiteli ve formě odložené platby, půjčky nebo jiné podobné finanční služby, ale v článku 2 ze své působnosti explicitně vylučuje:

1. Úvěry k nabytí či rekonstrukci nemovitosti

¹⁷ KNOBLOCHOVÁ, Věra. Vývoj ochrany spotřebitele v EU. *Ministerstvo průmyslu a obchodu* [online]. 23.1.2006 [cit. 2018-11-13]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/zprava7587.html>

2. úvěry s čerpáním nižším než 200 ECU či vyšším než 20000 ECU¹⁸
3. úvěry splatné ve lhůtě 3 měsíců nebo maximálně ve čtyřech splátkách ve lhůtě do 12 měsíců
4. operativní leasing a jiné nájemní smlouvy
5. úvěry poskytnuté bezplatně (případně takto poskytnuté za podmínky, že spotřebitel úvěr splatí jednorázově)
6. úvěry ve formě přečerpání běžného účtu (vyjma úpravy některých povinností).

Zaměřuje se tedy na „obvyklé spotřebitelské úvěry“ s myšlenkou, že úvěrové smlouvy na velké finanční částky se od těchto obvyklých spotřebitelských úvěrů odlišují a naopak úvěry velmi malých částek regulovány být nemají, což má zamezit kladení zbytečné administrativní zátěže na spotřebitele i poskytovatele v takto bagatelních případech.

Ohledně dotčených úvěrových smluv mj. upravuje:

1. Uvedení roční sazby v procentech ve všech reklamách a nabídkách úvěrů obsahujících úrokovou sazbu či jiné číselné údaje a způsob výpočtu této sazby (do české právní úpravy přeneseno jako RPSN),
2. obligatorní písemnost smlouvy a její náležitosti,
3. možnost předčasného splacení úvěru se spravedlivým snížením celkových nákladů,
4. možnost uplatnit práva vůči věřiteli v případě účelového úvěru na nákup zboží či služeb, u kterého *„spotřebitel uplatnil svá práva vůči dodavateli, ale nedosáhl uspokojení svých oprávněných nároků“*,
5. dohled nad poskytovateli a zprostředkovateli spotřebitelských úvěrů¹⁹.

Směrnice byla dvakrát novelizována, prvně směrnicí Rady 90/88/EHS, která oproti původnímu znění stanovila pravidla pro výpočet roční sazby v procentech a směrnicí Evropského parlamentu a Rady 98/7/ES, která odstranila obsoletní ustanovení a změnila příklady výpočtu sazby.

¹⁸ ECU = Evropská měnová jednotka, v době přijetí směrnice vypočítávána dle nařízení EHS č. 2626/84, od 1. 1. 1999 dle nařízení Rady č. 1103/97 nahrazena Eurem. Do českého zákona č. 321/2001 Sb. byly uvedené hranice transponovány vynětím úvěrů do 5000 Kč a nad 800000 Kč.

¹⁹ Alternativně formou povolení k činnosti (výhradně této nebo obecně v režimu dodavatelů zboží a služeb – možno přirovnat k naší ohlašovací živnosti dle § 9 písm. a) zákona č. 455/1991 Sb., živnostenský zákon) / ustavením dohledového orgánu / ustavením orgánů pro přijímání stížností a poskytování informací ohledně spotřebitelských úvěrů

Do českého právního řádu byla tato směrnice, již po obou novelizacích ve znění směrnic 90/88/EHS a 98/7/ES, transponována zákonem o spotřebitelském úvěru č. 321/2001 Sb. Směrnice ve svém 15. článku konstatuje, že funguje v režimu tzv. minimální harmonizace, který umožňuje členským státům, aby se ve své vnitrostátní úpravě od pravidel daných směrnicí odchýlily, a to ve prospěch spotřebitele, neboli dle své dikce „*zachovaly nebo přijaly přísnější ustanovení na ochranu spotřebitele v souladu s jejich závazky vyplývajícími ze Smlouvy*“.

V České republice však do přijetí tohoto zákona neexistovala žádná úprava spotřebitelských úvěrů nad rámec zmíněného zákona o ochraně spotřebitele a vzhledem ke stále vzrůstající nutnosti vnést do této oblasti určitá pravidla a zabránit vzrůstajícímu počtu oklamáných až podvedených spotřebitelů implementoval zákonodárce tuto směrnici takřka doslovně a téměř žádnou ochranu nad její rámec spotřebitelům neposkytl. Z výjimek nutno zmínit ustanovení § 6 zákona, které stanovuje sankce za nedodržení podstatných náležitostí smlouvy o spotřebitelském úvěru. Ty jsou vůči věřitelům poměrně tvrdé – v případě legitimního uplatnění skutečnosti chybějících podstatných náležitostí ve smlouvě vůči věřiteli je úvěr ode dne uplatnění úročený diskontní sazbou ČNB platnou v den uzavření smlouvy a „*veškerá ujednání o jiných platbách na úvěr se stávají neplatnými*.“²⁰

Myslím si, že svůj vliv na nesmělé přesné převzetí znění směrnice 87/102/EHS měla i nezkušenost s implementací evropského práva a nemělo tak smysl riskovat jakékoliv neshody s evropskými orgány ohledně transpozice směrnice ihned po vstupu ČR do EU. Nad to tato směrnice – v podobě zákona 321/2001 – obsahovala pro tehdejší český právní řád naprosto nový druh pravidel a jejich rozšíření spolu se zmíněnou nezkušeností s rozhodovací praxí Evropského soudního dvora by mohlo přispět ke zvyšování právní nejistoty např. v případě řízení o předběžných otázkách o souladu rozšířených pravidel s evropským právem řešených ESD. Stanovená pravidla, vzhledem k četnosti výjimek nespádajících pod úpravu zákona a nedůrazným ustanovením pokrývajícím pouze špičku pomyslného ledovce nekalých praktik a bolavých míst této oblasti finančního trhu, bez

²⁰ Ačkoliv je sankce na první pohled velmi přísná, je třeba vzít v potaz tehdejší výši diskontní sazby, jež činila v době přijetí zákona 4,25 % p.a. oproti donedávna téměř 6 let platné výši 0,05 % p.a. a kontext dnešní úpravy, kdy nesplnění posouzení úvěruschopnosti vede k neplatnosti smlouvy a bezúročnému vracení jistiny dle možností spotřebitele. V každém případě šlo o revoluční pravidlo, které rozhodně přispělo k postupné sanaci bouřlivého vývoje odvětví.

dalšího vývoje nemohla nastavit bezvadný a spolehlivě fungující systém ochrany spotřebitelů. Spotřebitelé i přesto na trhu úvěrů poprvé získali pomyslnou berličku. Na evropské půdě však již od konce 90. let probíhalo zkoumání efektů aplikace směrnice 87/102/EHS a již v roce 2002, tedy v roce počátku účinnosti zákona 321/2001 Sb., reflektujícího tuto směrnici, byly představeny první návrhy směrnice nové. Ta byla přijata v dubnu 2008 pod číslem 2008/48/EC a ve změněné podobě platí doteď.

1.5 Aktuální stav evropské legislativy

Ačkoliv je to již více než 30 let od chvíle, kdy vznikla směrnice 87/102/EHS a s ní i samotná evropská regulace spotřebitelských úvěrů, a Evropská unie (ES) tuto oblast po celou tuto dobu rozvíjí a věnuje se jí, nenalezneme v tomto případě mnohé staré, překonané či pouze neefektivní předpisy. Jediným zrušeným předpisem tak je překonaná směrnice 87/102/EHS a ačkoliv již byly přijaty dvě další směrnice samostatně upravující poskytování spotřebitelských úvěrů (a další jedna novelizující), stojí tyto vedle sebe a každá se zaměřuje na jinou část trhu spotřebitelských úvěrů. Kromě zrušené směrnice z roku 1986 tak ostatní předpisy reflektují aktuální stav regulace poskytování spotřebitelských úvěrů na evropské úrovni. Jejich obsahem se budu zabývat v rámci transpozice do zákona o spotřebitelském úvěru ve třetí a čtvrté části této práce, a tak není nutné je na tomto místě podrobně rozebírat. Přiblížím však v této kapitole jejich důvody vzniku, legislativní techniky a vzájemný vztah.

1.5.1 Směrnice 2008/48/ES (směrnice CCD)

Jak bylo zmíněno výše, již v době přijetí našeho prvního zákona o spotřebitelském úvěru probíhala v plném proudu práce na nové právní úpravě. V průběhu devadesátých let 20. stol. projednávala Evropská komise uplatňování směrnice 87/102/EHS s členskými státy a dalšími subjekty. Tato zkoumání odhalila výrazné rozdíly v transpozici a uplatňování směrnice v jednotlivých členských státech, jakož i rozdíly v dalších institutech ochrany spotřebitele. Tyto rozdíly nás opět přivádí k jádru regulace této problematiky – tedy zajištění hladkého fungování jednotného evropského trhu, když kvůli rozdílným podmínkám úvěrování a postavení spotřebitele v různých členských státech pramenících z kogentních pravidel přísnějších než těch stanovených směrnicí dochází k narušení hospodářské soutěže mezi věřiteli (poskytovateli spotřebitelských úvěrů). Vedle problémů

s principem minimální harmonizace dle směrnice 87/102/EHS stály problémy úpravy samotné. Komise ve svém původním návrhu nové směrnice regulující spotřebitelské úvěry z roku 2002 vyjadřuje mj. potřeby zahrnout do úpravy nové formy úvěrů neexistujících v roce 1987 a přerovnění práv a povinností účastníků předmětných vztahů. Evropský hospodářský a sociální výbor, který tento návrh směrnice podroboval povinnému přezkumu, s myšlenkou nutnosti nové úpravy souhlasil a ačkoliv nepodpořil znění navrhované směrnice, vyjádřil souhlasné stanovisko s potřebou nové úpravy a pro tyto účely konstatoval mj., že objem spotřebitelských úvěrů, jakož i jejich předluženost, se výrazně zvýšily; že nebylo možné efektivně porovnávat roční sazbu v procentech; že bylo třeba odstranit rozdíly v jednotlivých národních úpravách a především zajistit konformitu pravidel s novými směrnici o přeshraničních převodech, elektronickém obchodu a o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku.²¹ Dalšími, a z pohledu aktuální úpravy velmi významnými, důvody potřeby nové úpravy jsou směrnicí vyjádřený koncept „zodpovědného úvěrování“, který stanovuje povinnost poskytovatele prověřit úvěruschopnost žadatele a jeho odpovědnost za případné porušení této povinnosti, a zahrnutí zprostředkovatelů spotřebitelských úvěrů do regulace.²²

Návrh směrnice byl v návaznosti na stanovisko EHSV postupně revidován, mezi lety 2003 a 2008 postupoval legislativním procesem a nakonec byl přijat jako Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS (Směrnice CCD). Z na začátku kapitoly uvedených důvodů byla podřízena režimu tzv. „maximální harmonizace“. Vyjádřen je v jejím článku 22 a opírá se o preambuli směrnice. Tento článek mj. stanovil, že *“pokud tato směrnice obsahuje harmonizovaná ustanovení, nesmějí členské státy ve svém vnitrostátním právu zachovávat ani zavádět ustanovení odchylná od ustanovení této směrnice.”* a reflektuje zmiňovanou myšlenku, že úvěrový trh, respektive trh

²¹ „Evropský hospodářský a sociální výbor (EHSV) je poradní instituce EU složená ze zástupců organizací pracovníků a zaměstnavatelských organizací a dalších zájmových skupin.“ - *Orgány, instituce a ostatní subjekty EU* [online]. [cit. 2019-02-12] Dostupné z: https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-economic-social-committee_cs#%C4%8Dinnost

²² Opinion of the European Economic and Social Committee on the "Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the harmonisation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning credit for consumers". In: *Úřední věstník*. 2003. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52003AE0918&from=EN>

spotřebitelských úvěrů, je esenciálním předpokladem pro fungování jednotného evropského trhu, a tak je potřeba jeho harmonizace na nejvyšší možné úrovni. V kontextu historie evropského způsobu úpravy práv a povinností v oblasti spotřebitelů jde o jakousi druhou fázi, tedy úplné popření prvotního způsobu úpravy tzv. minimální harmonizací, která nebyla schopna zajistit dostatečnou integritu společného trhu.

Fungování tohoto principu je v případě předmětné směrnice popsáno v její preambuli. Ta v recitálu 9 vedle stanovení zákazu zavádění a zachovávání přísnějších opatření členskými státy výslovně upozorňuje na možnost přijmout odchylnou vnitrostátní úpravu v oblastech, které nejsou směrnicí harmonizovány, přičemž rozsah harmonizace je poté definován v recitálu následujícím, a to jako ekvivalent definic obsažených ve směrnici. Prakticky tak na vnitrostátním zákonodárci při transpozici nechává určení rozsahu aplikace implementačního zákona (s minimem daným směrnicí), samotnou úpravu práv a povinností však ve směrnici stanoveném rozsahu ovlivnit téměř nemůže. V praxi ponechává 3 způsoby, kterými se může členský stát odchýlit od takřka doslovného převzetí ustanovení směrnice:

- 1) Vztáhnout úpravu plně či částečně i na neregulované oblasti (např. úvěry menší než 200 € či vyšší 75tis €),
- 2) využít diskrecí vyjmenovaných směrnicí (ustanoveních ponechávajících členskému možnost výběru),
- 3) vybrat si způsob provedení „běžných směrniceových ustanovení“ znějících na cíl – např. čl. 20 požadující dohled nezávislého subjektu nad věřiteli (poskytovateli úvěrů).²³

Práva a povinnosti stanovené touto směrnicí budu rozebírat ve 3. a 4. části této práce v rámci analýzy aktuální úpravy v zákoně o spotřebitelském úvěru, přičemž vzhledem k principu maximální harmonizace zákonná úprava tu směrnice odráží velmi přesně a kromě výše uvedených možností odchýlení tomu ani nemůže být jinak. Na tomto místě tak v rámci historického kontextu pouze nastíním posun v oblasti oproti úpravě dané směrnicí 87/102/EHS. Na první pohled je zřejmé rozšíření rozsahu působnosti směrnice CCD co do výše úvěru směrem nahoru, z 20tis € na 75tis €. Kromě tohoto rozšíření zavedla směrnice

²³ VACEK, Lukáš. Režim maximální harmonizace a jeho důsledky při transpozici směrnice o smlouvách o spotřebitelském úvěru. *Jurisprudence*. Wolters Kluwer, a.s., 2010(7), s. 38.

institut zprostředkovatele úvěru, jehož práva a povinnosti nově upravuje. Dále rozšiřuje ochranu spotřebitele např. o povinné poskytnutí před smluvních informací podnikatelem, možnost odstoupení od smlouvy do 14 dnů od uzavření či konkretizaci podmínek předčasného splacení celého nebo části úvěru. Vzhledem k tomu, že v ČR byla směrnice 87/102/EHS přejata téměř doslovně, tedy nebylo využito možnosti přijmout přísnější opatření v režimu minimální harmonizace, šlo v případě implementace směrnice CCD do našeho právního řádu zákonem č. 145/2010, o spotřebitelském úvěru, o výrazné posílení postavení a rozšíření katalogu práv spotřebitele v úvěrových vztazích.

1.5.2 Směrnice 2014/17/EU (směrnice MCD)

Směrnice 87/102/EHS i směrnice CCD ze své působnosti vylučovaly úvěry zajištěné nemovitostí. První zmíněná pouze uvádí v preambuli, že úvěry na malé a velké částky jsou svou povahou specifické a směrnice by se na ně neměla vztahovat a v samotném textu směrnice pak bez dalšího komentáře vylučuje z působnosti úvěry zajištěné „hypotékou na nemovitost“ a úvěry určené k získání (zachování) vlastnictví k nemovitosti nebo k její rekonstrukci.

Směrnice CCD potom rozšiřuje svou působnost zvýšením horní hranice částky úvěru z 20tis € na 75tis € a ohledně svého uplatnění na úvěrové vztahy dotýkající se nemovitostí uvádí: *„Úvěrové smlouvy týkající se poskytnutí úvěru zajištěného nemovitostí by měly být z oblasti působnosti této směrnice vyňaty. Tento druh úvěru má velmi specifickou povahu. Z oblasti působnosti této směrnice by měly být rovněž vyňaty úvěrové smlouvy, jejichž účelem je financování nabytí nebo zachování vlastnických práv k pozemku nebo ke stávající či projektované budově. Úvěrové smlouvy by však neměly být z oblasti působnosti této směrnice vyňaty jen proto, že jejich účelem je obnova nebo zvýšení hodnoty stávající budovy.“*

Můžeme zde tedy pozorovat určitý posun a přinejmenším konstatovat srozumění evropského zákonodárce s tím, že zde existuje rozsáhlá skupina neregulovaných spotřebitelských úvěrů, ohledně níž se z jedné strany zdánlivě snaží o zachování volného režimu s poukázáním na složitost těchto vztahů, z druhé strany však dává výrazně najevo, že ne všechny úvěry dotýkající se nemovitostí bude považovat za natolik specifické, aby byly z regulace vyňaty. Další snahu o regulaci úvěrů na nemovitosti není možné vypožorovat.

Ačkoliv přijetí Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/17/EU ze dne 4. února 2014 o smlouvách o spotřebitelském úvěru na nemovitosti určené k bydlení a o změně směrnic 2008/48/ES a 2013/36/EU a nařízení (EU) č. 1093/2010 (směrnice MCD), která rozšiřuje ochranu spotřebitele i na úvěrové vztahy dotýkající se nemovitostí, na první pohled představuje jen další postupné vývojové stadium regulace spotřebitelských úvěrů v podobě jejího rozšíření o další okruh vztahů, z preambule směrnice vyplývá, že se evropské orgány zabývaly oblastí spotřebitelských úvěrů na nemovitosti již v období projednávání původního návrhu směrnice CCD, konkrétně od roku 2003. V době intenzivních analytických prací pak přišla hospodářská krize, která vzhledem ke svému původu v hypotečních úvěrech nastavila pro regulaci podobných úvěrů nejvyšší prioritu. Spotřebitelé ztratili ve velké míře důvěru ve finanční trh, což bylo zapotřebí změnit, a tak byla Komisí v letech 2009 a 2011 vydána sdělení „*Urychlit oživení evropské ekonomiky*“ a „*Akt o jednotném trhu – Dvanáct nástrojů k podnícení hospodářského růstu a posílení důvěry*“, ve kterých vyjádřila záměr regulovat oblast úvěrů na nemovitosti pro dosažení větší stability trhu a obnovy důvěry spotřebitelů. Ještě v roce 2011 začal legislativní proces návrhu směrnice, která byla schválena v 1. čtení v roce 2014.

Základním důvodem přijetí směrnice byly v preambuli zopakované potřeby jednotného trhu. Výrazný význam také přikládá zmíněné krizi, která ještě zvýšila nároky na obezřetnost. Dále směrnice konstatuje identifikaci řady problémů na trzích s hypotečními úvěry v podobě neodpovědného chování jeho účastníků a klade si za cíl je odstranit a „*pomocí konzistentních, flexibilních a spravedlivých smluv vytvořit transparentnější, efektivnější a konkurenčnější trh*“ s vysokou úrovní ochrany spotřebitelů.

Nedlouho po přijetí směrnice 2008/48/EU se začaly projevovat limity principu maximální harmonizace, jednak kvůli rozdílům jako takových v jednotlivých národních úpravách členských států, jednak kvůli vyšší míře ochrany spotřebitele v některých státech, které se této vyšší ochrany nechtěly ve prospěch jednotnosti v případě maximální harmonizace vzdát.²⁴ Směrnice MCD proto byla zpracována již v novém pojetí tzv. harmonizace cílené, která kombinuje oba předchozí principy a uplatňuje maximální harmonizaci v klíčových otázkách výpočtu RPSN a informačních povinností vůči spotřebiteli, zatímco ponechává členským státům možnost národní úpravy v ostatních

²⁴ VACEK, Lukáš. Režim maximální harmonizace a jeho důsledky při transpozici směrnice o smlouvách o spotřebitelském úvěru. *Jurisprudence*. Wolters Kluwer, a.s., 2010(7). S. 36.

oblastech, jako např. průběh procesu poskytování, specifikaci účastníků trhu apod. Shodně jako směrnice CCD výslovně upozorňuje na možnost rozšíření rozsahu působnosti i na vztahy, které do její působnosti nespádají (např. na smlouvy o úvěru na nemovitosti jiné než na bydlení).

Na tomto místě je vhodné konstatovat dvoukolejnost evropského systému regulace spotřebitelských úvěrů. Na jedné straně stojí směrnice CCD pojatá v principu maximální harmonizace, oproti ní směrnice MCD uplatňující harmonizaci cílenou. MCD sice explicitně deklaruje svou návaznost na již platné předpisy a dodržuje shodné definice a instituty pomocí odkazů na CCD a jiné platné předpisy, zároveň však výrazně vyjadřuje svou samostatnou povahu, když vedle spotřebitelských úvěrů zavádí samostatně stojící systém spotřebitelských úvěrů na bydlení s odlišnými pravidly.²⁵ Ve výsledku spotřebitelům zachovává i v případě úvěrů na bydlení obecně obdobnou ochranu, ale reflektuje jejich odlišnosti a zavádí např. povinné stanovení národních standardů na oceňování nemovitostí, kterých má být v případě těchto úvěrů užíváno či například možnost zkrácení lhůty pro bezplatné odstoupení od smlouvy na 7 dní (ve formě tzv. lhůty na rozmyšlenou) nebo její úplné neuplatnění na spotřebitelské úvěry na bydlení v souladu s možností danou členským státům čl. 6 odst. 3 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. září 2002, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES.

1.6 Shrnutí

Dle dosud popsaného a hlubší úvahy o institutu spotřebitelského úvěru v širším smyslu bych se rád zmínil o proměně jeho charakteru v čase. Mohu tak vymezit dvě jeho podoby.

První z nich trvala po několik tisíciletí od samého počátku jeho existence do 20. let 20. stol. V celé této periodě plnil spotřebitelský úvěr ve většině případů úlohu pomyslné záchranné sítě. Lidé si půjčovali na zboží a služby spotřební povahy stejně jako dnes (kupř. ošacení, oprava střechy apod.), ale spíše kvůli vážnému nedostatku prostředků než z vlastní vůle. Druhou podobu získává spotřebitelský úvěr po zmíněné změně životního stylu a životní úrovně v první polovině 20. stol., kdy můžeme pozorovat změnu v uvažování lidí

²⁵ Viz kapitulu 2.2.2.

o poplatném užívání cizích prostředků a výrazně rostoucí trend úvěrování na statky zbytné, které poptavatel úvěru nepotřebuje.

S větší ochotou lidí si při různých příležitostech a za různých okolností půjčovat spolu s moderním finančním systémem a jeho možnostmi (např. v podobě snadnosti přístupu k úvěrům skrze jednoduchá on-line rozhraní) se otevírají možnosti nabídkám takové služby a s rostoucí konkurencí se zvyšuje boj o zisk, což dává prostor nekalým praktikám. Ty se tím stávají zákeřnější a důmyslnější, a tak je pro zachování důvěryhodnosti a kvality úvěrového trhu potřeba stále přizpůsobovat regulaci novým metodám, aby těmto praktikám bylo včas a efektivně bráněno.

Tím jsme se my všichni jako spotřebitelé sice dostali do stavu, kdy půjčit si i malou peněžní sumu na běžnou životní záležitost znamená splňovat pravidla několika právních předpisů a s tím i nezřídka kdy spojené komplikace, zároveň si však díky tomu můžeme být jistí, že tyto předpisy a z nich vyplývající práva a povinnosti jsou zde pro zajištění řádnosti a legality závazku a zajištění jeho dlouhodobé splnitelnosti.

2. Obecné aspekty české právní úpravy spotřebitelského úvěru

Spotřebitelské úvěry jsou v našem právním řádu upraveny především zákonem o spotřebitelském úvěru, nicméně se k němu neodmyslitelně vztahuje i obecná úprava spotřebitele, závazkového práva a jednotlivých smluvních typů v občanském zákoníku, a ostatní spotřebitelská regulace např. v zák. č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele (v relevantních, v tomto a podobných zákonech stanovených, pravidel je však obsažena i v ZSÚ, tedy jako *lex specialis* – srov. ust. § 3a zákona o ochraně spotřebitele a § 114 ZSÚ).²⁶ Úprava je tak vesměs celistvá a kromě těchto předpisů nalezneme další relevantní úpravu až v podzákoných předpisech (např. vyhláška č. 384/2016 Sb., o odborné způsobilosti pro distribuci spotřebitelského úvěru).

V této části tak popíši úpravu spotřebitele a úvěru v občanském zákoníku, nicméně se zdržím komentáře k jednotlivým informačním povinnostem podnikatelů a obdobných pravidel, taktéž nebudu pojednávat o obecném závazkovém právu a jednotlivých obligačních typech kromě zmíněného úvěru a úzce související zápůjčky. Ve druhé kapitole se potom zaměřím na jádro úpravy – zákon o spotřebitelském úvěru, a popíši rozsah jeho působnosti a druhy spotřebitelských úvěrů.

Vzhledem k rozdílným rozsahům působnosti jednotlivých relevantních předpisů a jejich pravidel se na různé spotřebitelské úvěry nevztahují všechna ustanovení, která se jich dotýkají. Některé vztahy tedy upravuje pouze ZSÚ spolu s obecnou úpravou závazků a spotřebitelských smluv (např. inominátní smlouva sjednávající spotřebitelský úvěr uzavřená na pobočce), jiné mohou reflektovat navíc ustanovení upravující konkrétní smluvní typ a pravidla poskytování finančních služeb na dálku.²⁷ Dle kombinace rozhodných aspektů (smluvní typ, způsob uzavření smlouvy, druh spotřebitelského úvěru, účel financování) je tak třeba zvlášť posoudit, která pravidla daný vztah ovlivňují. V této části se tak zaměřím na to, aby čtenář byl po přečtení schopen posoudit povahu jednotlivých úvěrů a na takto vyhodnocené vztahy vztáhnout s nimi spojená zákonná práva a povinnosti (např. možnost a nemožnost odstoupení od konkrétní smlouvy dle ust. § 1846-1851 obč. zák. nebo § 118 ZSÚ).

²⁶ Zákon je však již v současnosti nahrazen nařízením GDPR, uvedené srovnání je tedy pouze reprezentativní.

²⁷ Srov. ust. § 1746 odst. 2 a § 1842 odst. 1 obč. zák.

2.1 Úprava v občanském zákoníku

2.1.1 Úvěr

Úpravu smlouvy o úvěru jako typizovaného smluvního vztahu nalezneme v § 2395 obč. zák. Ten na první pohled zaujme specifickým označením stran smlouvy o úvěru (úvěrující jako věřitel a úvěrovaný jako dlužník) a stanovuje podstatné náležitosti smlouvy o úvěru:

- a) *„povinnost úvěrujícího poskytnout úvěrovanému na jeho požádání peněžní prostředky do určité částky;*
- b) *povinnost úvěrovaného poskytnuté peněžní prostředky vrátit;*
- c) *povinnost úvěrovaného zaplatit úroky.*“²⁸

Ačkoliv jde o náležitosti podstatné, pro platnost takové smlouvy v případě jasné vůle stran a dodržení obecných náležitostí smluv stačí označení smlouvy za úvěrovou a stanovení výše částky úvěru. Úprava zbylých podstatných náležitostí se poté bude řídit obecnou úpravou závazkového práva, tedy např. pravidlem § 1802 obč. zák. *„Mají-li být plněny úroky a není-li jejich výše ujednána, platí dlužník úroky ve výši stanovené právním předpisem (...)“* Vrácení prostředků úvěrovaným je zas upraveno v § 2396 a § 2399 odst. 1 obč. zák. Dle nich se peněžní prostředky vrací v měně, ve které byly poskytnuty a do měsíce od požádání, není-li stanoveno jinak. Kromě § 2395 jsou zbylá ustanovení tohoto oddílu dispozitivní a upravují fungování úvěrových vztahů při absenci odlišné úpravy ve smlouvě.

Na tomto místě je také vhodné zmínit ustanovení § 2399 odst. 2 obč. zák.: *„Úvěrovaný může vrátit úvěrujícímu peněžní prostředky před smluvenou dobou. Úroky zaplatí jen za dobu od poskytnutí do vrácení peněžních prostředků.“* Dispozitivnost tohoto ustanovení je však v případě spotřebitelských úvěrů potlačena kogentní úpravou Zákona o spotřebitelském úvěru, konkrétně § 117, která zakotvuje právo úvěrovaného spotřebitelský úvěr kdykoliv splatit a zaplatit pouze úroky splatné ke dni předčasného splacení. Poslední ustanovení tohoto oddílu, § 2400, stanovuje, že v případě úvěru vázaného na konkrétní účel nedodržení této podmínky zakládá právo úvěrujícího odstoupit od smlouvy a požadovat zpět bezodkladně jistinu i s úroky.

²⁸ LIŠKA P., ELEK, Š., MAREK, K. *Bankovní obchody*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 126.

Těsně před úpravou úvěru se v občanském zákoníku v ustanoveních § 2390-2394 nachází úprava institutu zápůjčky. Jak již bylo zmíněno výše, zápůjčka si je s úvěrem velice blízká, historicky je to původce úvěru. Funkci s úvěrem plní *de facto* totožnou. Nicméně z definice § 2390 „*Přenechá-li zapůjčitel vylučitelnou věc tak, aby ji užil podle libosti a po čase vrátil věc stejného druhu, vznikne smlouva o zápůjčce.*“ můžeme vyzorovat zásadní rozdíly. Oproti úvěru, v jehož případě závazek vzniká konsenzuálně, uzavřením smlouvy o úvěru, zápůjčka vzniká až samotným přenecháním zastupitelné věci. Předmět zápůjčky je druhým hlavním rozdílem. Úvěr je záležitost čistě finanční a jiné plnění než peněžní v jeho případě není možné. Zápůjčku lze sjednat ohledně každé zastupitelné věci, ačkoliv peněžní prostředky jsou nejspíše nejčastějším předmětem, nicméně běžně se setkáváme např. se zápůjčkami stavebního materiálu a surovin obecně. Posledním definičním rozdílem oproti úvěru je, že úročení zápůjčky je možné, ale na rozdíl od úvěru, u nějž jde o typový znak smlouvy, není povinné. Zpravidla jsou sjednávány u zápůjček vyšších hodnot a podnikatelsky orientovaných, naopak u tzv. občanských výpomocí (především ohledně nižších částek) bývají úroky často vypuštěny.²⁹

2.1.2 Spotřebitel

Současný občanský zákoník jakožto jednokolejná úprava soukromého práva do našeho právního řádu zapracovává širokou škálu předpisů sekundárního práva EU. Několik z nich se také zabývá ochranou spotřebitele. Ten je definován hned v první části občanského zákoníku ustanovením § 419: „*každý člověk, který mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná*“. Definice je vcelku všeříkající a není na tomto místě třeba jí podrobně rozebírat. Nicméně neodpustím si upozornit na dvě záležitosti.

První z nich souvisí s výše rozebranou nejednotností užívání pojmu úvěr v různých společenskovedních oblastech i různých právních předpisech. V případě úpravy spotřebitele je situace naprosto opačná a je nutná precizní definice a pokud možno

²⁹ Občanskou výpomoc v aktuální právní úpravě nenalezneme, naposledy ji definoval starý občanský zákoník č. 40/1964 Sb. ve znění účinném do konce roku 1991. Šlo o situace, kdy „*občan pro jiného občana na jeho žádost provede nějakou práci, poskytne mu půjčku anebo mu jinak vypomůže*“, přičemž tehdejší půjčka odpovídá dnešní zápůjčce dle aktuálního obč. zák.

eliminace veškerých vlivů potenciálně umožňujících misinterpretaci tohoto pojmu. Tato citlivost tohoto právního institutu je dána jeho povahou. Podstata ochrany spotřebitele je totiž v rozporu s naprosto základním principem svobodného právního státu, a to autonomií vůle a smluvní volností. Ukládá jedné straně povinnosti a druhé práva, aniž by zhoršené postavení podnikateli jakkoliv kompenzovala. Je proto v českém právním řádu upraven především v občanském zákoníku a většina ostatních předpisů tuto definici respektuje, aniž by si pro své účely vymezila spotřebitele jinak. Výjimkami budiž zákony č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích, a č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, které sice vymezují pro své účely spotřebitele samostatně, nicméně definiční znaky zůstávají zachovány.

Druhá z věcí, které stojí za zmínku je fakt, že ochrana spotřebitele se vztahuje na všechny osoby odpovídající výše uvedené definici. Může dojít k situaci, a jistě se tak i reálně děje, kdy je fyzická osoba v postavení spotřebitele vysoce postavenou či jinak vlivnou osobou oboru, v jehož rámci spotřebitel uzavírá s podnikatelem smlouvu. V takovém případě je nasnadě, aby takovýto spotřebitel měl výhodu (i výraznou) co do množství informací oproti podnikateli, který např. může být na trhu nováčkem nebo ani z role významného subjektu dané oblasti nemá z nějakých důvodů možnost získat informace, které jiní mají.

V takovéto situaci se dostáváme do stavu, kdy je smluvní pozice spotřebitele posílena širokou paletou ustanovení o jeho ochraně, která mají za cíl především vyrovnávat informační asymetrii mezi kontrahenty, nicméně reálně je tím tato nerovnost ještě posílena a podnikatel je v jakési dvojí nevýhodě. Pro názornost si dovedu představit situaci, ve které činitel ČNB v očekávání intervencí národní banky do finančního trhu uzavře takovou smlouvu, která mu umožňuje po očekávaných intervencích na této transakci vydělat na úkor protistrany – podnikatele. Konformitu takového jednání s veřejným právem neuvažuji, když obdobná situace se zdaleka nemusí týkat pouze státních zaměstnanců, ale naopak předpokládám, že se tak děje především v čistě soukromoprávních záležitostech.

Stejnou otázkou s jiným příkladem se zabývá i Gaňo, dlouholetý právník Vlády ČR: *„Problémy mohou nastat i v situaci, kdy se byť formálně jedná o vztah podnikatelsko-spotřebitelský, kdy spotřebitel nakupuje zboží za nepodnikatelským účelem, ale fakticky se nenachází v postavení slabší smluvní strany. Toto může nastat například v případech, kdy je spotřebitel zastoupen advokátem. Nic samozřejmě nebrání spotřebiteli, aby se nechal*

*zastupovat advokátem v podstatě kdykoli.*³⁰ Ačkoliv v takovém případě spotřebitel jistě získá přinejmenším jistější právní pozici, nemohu se s tímto tvrzením úplně ztotožnit, neboť nejen, že k běžným každodenním záležitostem se lidé zastupovat advokáty nenechávají, především samotná zákonná úprava ze své podstaty presumuje vynucování jí stanovených pravidel právní cestou a za tímto účelem také stanovuje sankce s významnou preventivní funkcí. Zastoupení advokátem tak nemůže být považováno za posílenou pozici, neboť je naopak samozřejmostí nehledě na prvek spotřebitelské ochrany.

Zakotvení ustanovení na ochranu spotřebitelů (i v případě spotřebitelských úvěrů) tak dle mého názoru především vyrovnává onu informační asymetrii mezi spotřebitelem a podnikatelem jakožto odborníkem v oboru na daném trhu a skutečnost zastupování advokátem spotřebiteli nijak jeho pozici nad rámec tohoto „vyrovnání“ neposiluje.

Přikláním se k názoru, že tyto situace, ve kterých je spotřebitelova ochrana nadbytečná jsou daní za spotřebitelskou ochranu jako zásah do systému, který bez regulace (ač nutné) funguje z ekonomického hlediska nejefektivněji. Nemyslím si, že by měly být fyzické osoby zkoumány co do různých kritérií, aby jim případně povaha spotřebitele nebyla v určitých případech přiznána. Jistě by to vedlo k oslabení právní jistoty spotřebitelů a zbytečně úpravu komplikovalo. Nicméně si myslím, že v době dnešních moderních technologií velké množství informací a snadnost jejich předávání může častěji přispívat k podobným situacím, kdy spotřebitel je díky své ochraně v silnějším postavení než podnikatel. Tím spíše, že už i dnešní dospívající generace je vychována plně v době informační, kdy jsme všichni vedeni k získávání informací především díky jejich množství a dostupnosti prostřednictvím internetu. Je tak potřeba vzít v úvahu také možné „přirozené“ zesílení pozice spotřebitelů a ukáže čas, jestli například nebudou některá jejich práva neúměrná povinnostem podnikatelů.

Samotná úprava vztahů, v nichž figuruje spotřebitel, se nachází v části čtvrté, hlavě první, dílu čtvrtém obč. zák., v § 1810-1867. Pro spotřebitelský úvěr jsou však relevantní pouze některá ustanovení. V prvním oddílu jsou to ustanovení obecná, vztahující se na všechny smlouvy uzavírané se spotřebitelem. Zde nalezneme povinnost podnikatele

³⁰ GAŇO, Jiří, Smlouvy uzavírané se spotřebitelem. In: *Atlas consulting, spol. s r. o. Sborník přednášek ze Semináře k novému občanskému zákoníku pro zástupce krajů konaného dne 23.7.2012 v Táboře.* [online]. 2012 [cit. 2018-12-09]. Dostupné na: CODEXIS ACADEMIA

veškerá sdělení vůči spotřebiteli provádět v jazyce smlouvy, jasně a srozumitelně, dále výčet typů ujednání, která jsou ve spotřebitelských smlouvách zakázána (např. ujednání, která „*vylučují nebo omezují spotřebitelova práva z vadného plnění nebo na náhradu újmy*“ nebo která „*zakládají podnikateli právo odstoupit od smlouvy bez důvodu, zatímco spotřebiteli nikoli*“) a také obecné pravidlo zákazu ujednání, která zakládají výraznou nerovnováhu mezi právy a povinnostmi v neprospěch spotřebitele.

Pro problematiku spotřebitelských úvěrů se zde nachází také významné ustanovení § 1816 odst. 1: „*Hradí-li se cena alespoň zčásti pomocí úvěru nebo zápůjčky poskytnutých podnikatelem a využije-li spotřebitel práva odstoupit od smlouvy, vztahují se účinky odstoupení i na smlouvu o úvěru nebo zápůjčce; to platí i v případě, že úvěr nebo zápůjčku poskytla třetí osoba podle smlouvy uzavřené s podnikatelem. V takovém případě se poskytovateli úvěru nebo zápůjčky, popřípadě i jiné osobě zakazuje uplatnit vůči spotřebiteli jakékoli sankce.*“ Ve druhém odstavci pak nalezneme změkčující pravidlo, jež tuto úpravu omezuje povinně na kontrakty uzavřené distančním způsobem a u ostatních případů je možnost působnost tohoto ustanovení vyloučit v předmětné smlouvě o úvěru či zápůjčce. Na tomto místě bych opět rád poukázal na skutečnost, že tato úprava počítá s hrazením ceny pouze ze smlouvy o úvěru či zápůjčce. Odkazuje tedy na dva konkrétní instituty, které jsme si rozebrali výše, a nikoliv na úvěr *largo sensu*. V případě financování jiným způsobem se tato úprava tedy neuplatní, ačkoliv může stále jít o spotřebitelský úvěr ve smyslu zákona o spotřebitelském úvěru (viz níže). I přesto je toto ustanovení velmi významné a v minulosti jeho absence hrála významnou roli v celé řadě sporů tohoto typu, kdy spotřebitel zároveň s nákupem zboží podepsal úvěrovou smlouvu pro jeho úhradu a po odstoupení od kupní smlouvy ta úvěrová stále zůstávala v platnosti, načež spotřebitelům vznikaly veliké dluhy z nezaplacených splátek a souvisejících sankcí. Pravidelně se toto dělo např. v případě tzv. „šmejdů“ a jejich předváděcích akcí.³¹

Dále v tomto oddíle nalezneme ustanovení § 1812 odst. 2, jež stanovuje kogentnost úpravy ochrany spotřebitele a zdánlivost těch ujednání, která se od této úpravy odchylují, a to i v případě, kdy se spotřebitel těchto práv výslovně vzdá. První odstavec tohoto paragrafu navíc určí, že „*lze-li obsah smlouvy vyložit různým způsobem, použije se výklad pro spotřebitele nejprůzračnější*“. V neposlední řadě se zde nachází pravidlo, podle něž veškeré platby, které je povinen spotřebitel platit, musí být součástí hlavního závazku, tedy

³¹ Více viz např. Sdružení českých spotřebitelů, <https://www.konzument.cz>.

přímo smlouvy, kterou spotřebitel uzavírá. Vylučují se tím různé skryté platby, které nejsou na první pohled zřejmé, protože např. odkazují na obchodní podmínky. Jde např. o povinné pojištění nutné k získání jiného objednaného produktu.³² Opomenout zmínit nelze ani ustanovení § 1818, které vylučuje požadavek uvedení důvodu v případě odstoupení spotřebitele od smlouvy a jakékoliv sankce za takové jednání.

Druhý oddíl se zabývá smlouvami uzavíranými distančním způsobem a mimo obchodní prostory, přičemž pro nás je relevantní pouze jeho druhý pododdíl upravující takto vznikající „*smlouvy o finanční službě a práva a povinnosti z nich vzniklé, pokud byl k uzavření smlouvy použit výhradně prostředek komunikace na dálku.*“³³ Definici finanční služby pro tyto účely obsahuje ustanovení § 1841 obč. zák. a mimo úvěrové služby zahrnuje i platební služby, pojistné služby apod. Stanovuje však, že smlouvou o finanční službě se rozumí smlouva týkající se (mj.) úvěrové služby. Je zde tak prostor pro polemiku, zda sem spadají např. složitější inominátní konstrukce financování (mezi ně je možné zařadit i leasing), když zákoník nevymezuje pojem takové služby a naopak reguluje úvěr jako smluvní typ. Nepřesné definice nejsou ničím novým a jen v samotném obč. zák. jich je vícero.³⁴ V tomto případě zastávám názor, že zde chybí odkaz na směrnici 2002/65/ES o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku v závěrečných ustanoveních zákoníku. Směrnice obsahuje lehce odlišnou definici, která tuto nejasnost nevyvolává a finanční službou rozumí mj. službu úvěrové povahy, tedy jistě i finanční leasing. Členské státy jsou povinny na evropské předpisy v transpozičních předpisech odkazovat, což v tomto případě není splněno a laik tak může pro své potřeby srovnat definici naší a evropskou pouze za předpokladu, že směrnici zná či na ní náhodou narazí.

Po vymezení aplikačního rozsahu tohoto pododdílu následují ustanovení upravující pravidla komunikace se spotřebitelem. V první řadě jde o povinně sdělované informace

³² GAŇO, Jiří, *Smlouvy uzavírané se spotřebitelem*. In: Atlas consulting, spol. s r. o. Sborník přednášek ze Semináře k novému občanskému zákoníku pro zástupce krajů konaného dne 23.7.2012 v Táboře. [online]. 2012 [cit. 2018-12-09]. Dostupné na: CODEXIS ACADEMIA

³³ § 1820 obč. zák. – prostředek komunikace na dálku = komunikační prostředek, který umožňuje uzavřít smlouvu bez současné fyzické přítomnosti stran

³⁴ K tomu viz např. pojednání autora obč. zák.: ELIÁŠ, Karel. *Problematická ustanovení nového občanského zákoníku a jejich výklad* [online]. Česká advokátní komora, 26. 11. 2013 [cit. 2019-02-20]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/problematicka-ustanoveni-noveho-obcanskeho-zakoniku-a-jejich-vyklad?browser=mobi>

spotřebiteli před uzavřením smlouvy – povaha podnikatele, služby a jejích podmínek apod., případně informace o zprostředkovateli a jeho důvodu jednání se spotřebitelem, dále pak informace povinně sdělované při jednání se spotřebitelem prostřednictvím telefonu a nakonec práva spotřebitele měnit způsob komunikace na dálku a získat informace v tištěné podobě.

Další skupina ustanovení upravuje podmínky odstoupení spotřebitele od smlouvy. Právo odstoupit má spotřebitel ve lhůtě čtrnácti dnů od uzavření smlouvy či sdělení údajů podle předcházejících paragrafů. V případě, že byl spotřebiteli sdělen klamavý údaj, může odstoupit v subjektivní lhůtě 3 měsíců ode dne, kdy se o tom dozvěděl či dozvědět měl a mohl. Další významné ustanovení § 1848 zavádí výše uvedené pravidlo § 1816 v opačné podobě, tedy že v případě, že se společně se smlouvou o finanční službě sjednává „jiná smlouva uzavíraná rovněž distančním způsobem a vztahující se k službám, které podnikatel poskytuje, pak se odstoupením od smlouvy o finanční službě od počátku ruší i závazek vzniklý ze spojené smlouvy. To platí i v případě, že plnění poskytla třetí osoba podle smlouvy uzavřené s podnikatelem.“, což se uplatní především při zprostředkování vázaného spotřebitelského úvěru, ale např. i ve zmiňovaných leasingových vztazích. Dále je zde zavedeno pravidlo zaplacení ceny již poskytnuté (zkonsumované) služby v případě odstoupení od smlouvy a podmínky vzájemného navrácení plnění. Poslední ustanovení v tomto oddíle říká, že v případě plnění ze strany podnikatele bez výslovné objednávky nemá spotřebitel z tohoto žádné povinnosti (tedy ani poskytnuté plnění vrátit).³⁵ V případě spotřebitelského úvěru si však nedovedu představit situaci, za které by takový stav mohl nastat.

Na závěr kapitoly je třeba uvést, že dle obecné právní zásady *lex specialis* se obecná úprava v obč. zák. nepoužije v případech, kdy se na daný závazek vztahuje úprava ZSÚ a stanovuje zvláštní pravidla. To platí např. právě pro vícečetnou regulaci odstoupení od spotřebitelské smlouvy.³⁶

³⁵ Časté dotazy k rekodifikaci soukromého práva – Smluvní právo [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2019-02-04]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/>

³⁶ Více viz bod 4.3.2.

2.2 Zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru

Nesoulad jednotlivých zákonů co do obsahu pojmu úvěr, o kterém jsem krátce pojednal na začátku této práce, se zásadně projevuje i v definici spotřebitelského úvěru ve smyslu aktuálního zákona o spotřebitelském úvěru. Tento zákon nově uzavírá trh spotřebitelských úvěrů a zakotvuje mj. podmínky, bez jejichž soustavného plnění není možné na tento trh vstoupit ani v něm setrvat.³⁷ Pro tyto účely si mimo jiné sám vymezuje, co je to spotřebitelský úvěr. Pod tímto pojmem si totiž běžný člověk nejspíše představí smlouvu o úvěru, kterou uzavírá s podnikatelem spotřebitel. To je sice správná, ovšem nepřesná úvaha. V této kapitole se tedy zaměřím především na to, jaké vztahy spadají do působnosti zákona (co je spotřebitelský úvěr a jaký) a nastíním důvody vedoucí k jeho přijetí a jeho systematiku.

2.2.1 Důvody rekodifikace

Zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru, představuje poslední stadium vývoje tuzemské právní úpravy spotřebitelských úvěrů. Vychází z několika základních pramenů. V první řadě z předchozí úpravy zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru, který představoval transpozici směrnice CCD do českého právního řádu, a to v režimu maximální harmonizace.³⁸ Vedle směrnice CCD bylo třeba implementovat do tuzemského právního řádu novou směrnici MCD a v neposlední řadě také reflektovat usnesení poslanecké sněmovny č. 367/2014, v němž stanovila, že *„predátorské a lichevní praktiky na trhu nebankovních poskytovatelů úvěrů jsou velmi závažným negativním společensko-ekonomickým jevem, který ohrožuje řadu občanů“* a vyzvala vládu, aby *„zpracovala a předložila Poslanecké sněmovně návrh zákonné úpravy, která by podstatně zpřísnila podmínky pro vstup do podnikání v oblasti poskytování úvěrů (nejen spotřebitelských) nebankovními poskytovateli a zavedla nad jejich činností účinný dohled.“*

Usnesení vyjádřilo potřebu nárůstu materie upravující i oblast spotřebitelských úvěrů nespádající do působnosti směrnice MCD, především kvůli požadavku zavedení podmínek pro vstup na trh spotřebitelských úvěrů. Mimo to již byla na vládní úrovni vnímána potřeba sblížit požadavky vstupu do různých odvětví finančního trhu i jejich dohledu, neboť nedávalo smysl, aby i po sjednocení dohledu nad oblastí finančních trhů

³⁷ K tomu více v části 3.

³⁸ Viz kapitolu 1.5.1.

pod ČNB zůstala oblast nebankovních poskytovatelů a zprostředkovatelů spotřebitelských úvěrů pod dohledem živnostenských úřadů (vydávání oprávnění) a České obchodní inspekce (dohled nad samotnou činností).³⁹ Rozdílné podmínky pro různé kategorie osob působících na téže trhu (v tomto případě trhu spotřebitelských úvěrů) spolu s omezeným rozsahem působnosti směrnice CCD nahrávaly regulatorní arbitráži, což zapříčinilo přijetí usnesení 367/2014 a podtrhlo potřebu celosystémových změn.⁴⁰ Vzhledem k tomu, že směrnice MCD zachovává zavedené pojmosloví a zabývá se konkrétně vymezenou skupinou z již obecně definovaných spotřebitelských úvěrů, nebyl problém metodu jednotné regulace realizovat.

2.2.2 Předmět a systematika úpravy

Jak vyplývá z uvedeného, zákonodárce se musel pro naplnění požadavku poslanecké sněmovny poprvé zabývat oblastí spotřebitelských úvěrů komplexně. Vzniklý zákon tak opouští dřívější pojetí závazkové regulace platné v rámci jiných vnitrostátních právních systémů a přináší do našeho právního řádu ucelený systém pravidel pro poskytování spotřebitelských úvěrů.⁴¹ Skládá se ze 179 paragrafů rozdělených do 14 částí, přičemž poslední dvě se věnují přechodným a závěrečným ustanovením, z nichž některá jsou již k dnešnímu datu obsoletní. Ke znění zákona je připojeno pět příloh, které ze směrnic přebírají technické záležitosti (např. výpočet RPSN). Pro srovnání směrnice MCD a CCD obsahují celkem 6 příloh, přičemž připojeny k zákonu byly 3 z nich, dvě další sloučeny do čtvrté (výpočet RPSN) a poslední nevychází z evropského práva a zabývá se vzorem tabulky umoření úvěru, kterou je spotřebitel oprávněn ohledně svého stávajícího dluhu po poskytovateli požadovat (srov. § 102 odst. 2).

³⁹ *Závěrečná zpráva o hodnocení dopadů regulace (RIA) k návrhu zákona o úvěru pro spotřebitele* [online]. Ministerstvo financí ČR, 2015, s 15. [cit. 2019-02-15]. Dostupné také z: https://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Spotrebitelsky-uver_2015-06_Duvodova-zprava-RIA-Pravni-uprava-distribuce-uveru-pro-spotrebitele.pdf

⁴⁰ Regulatorní arbitráž = „případ, kdy firma těží z mezer v regulaci (v zákonech) za účelem obejít či vyhnout se nepříznivým prvkům dané regulace.“ Česká asociace pojišťoven [online]. [cit. 2019-01-14]. Dostupné z: <http://www.cap.cz/en/about-us/members/119-en-cz/3339-item-1831>

⁴¹ Dříve zákon č. 145/2010 Sb. upravoval vztahy související se spotřebitelským úvěrem, nikoliv však již zvláštní postavení subjektů (licence, pravidla pro její získání atd.), které se řídily obecnými předpisy, např. živnostenským zákonem.

Předmět úpravy je v ZSÚ definován standardně na začátku předpisu v úvodním ustanovení a vymezuje 3 oblasti. Kromě do jeho přijetí platné produktové regulace (obsah smlouvy, předmluvní informace apod.) zákon upravuje řadu dalších záležitostí. Pomyslnou první část zákona tak představuje vymezení okruhu osob oprávněných působit na trhu spotřebitelských úvěrů a upravuje otázky ohledně jejich evidence a požadavky odbornosti. Ve druhé tematické části nalezneme mj. velkou část úpravy převzaté ze zákona o spotřebitelském úvěru z roku 2010, zaměřuje se totiž na ona produktová pravidla spotřebitelských úvěrů. V poslední části zákon řeší otázky dohledu nad segmentem.⁴²

Všechny tři oblasti (subjekty, pravidla jednání, dohled) vztahuje zákon k poskytování a zprostředkování spotřebitelského úvěru. Ten je definován v následujícím ustanovení § 2, který kromě obecné definice spotřebitelského úvěru vymezuje i pojmové znaky jeho jednotlivých druhů v souladu se směrnicemi CCD a MCD. Jde o naprosto klíčové ustanovení, jehož aplikací zjistíme nejen jestli jde v daném případě o spotřebitelský úvěr, ale i do kterého režimu bude spadat a pro případy, kdy daný úvěr spadá do obou kategorií, obsahuje kolizní pravidlo.

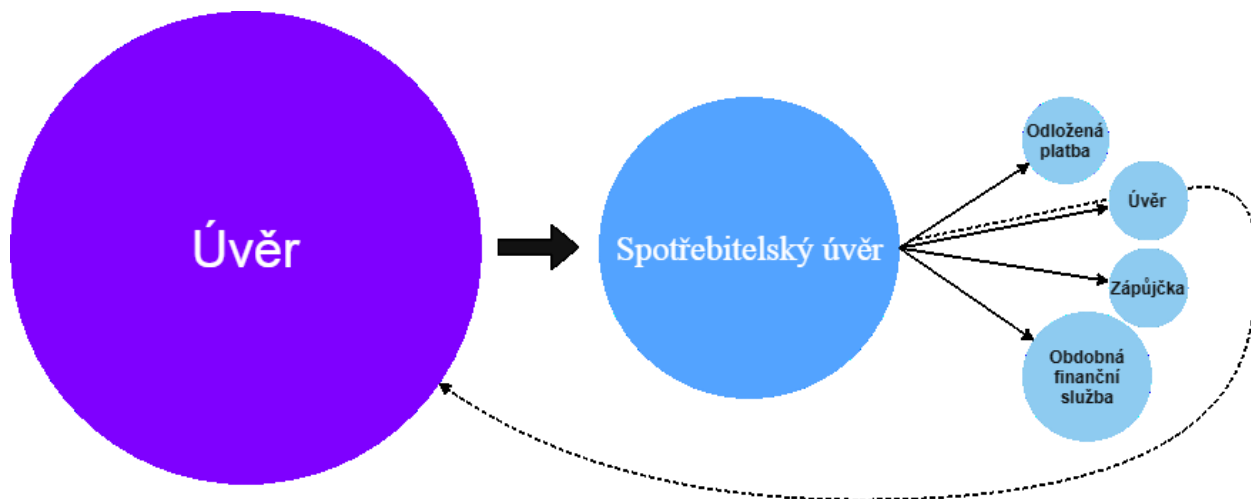
Spotřebitelský úvěr

V prvním odstavci ustanovení nalezneme definici spotřebitelského úvěru. Tím je „*odložená platba, peněžitá zápůjčka, úvěr nebo obdobná finanční služba poskytovaná nebo zprostředkovaná spotřebiteli.*“ Jak je zřejmé, zde narážíme na řešenou různorodost chápání úvěru. V ekonomické, bankovní aj. teorii lze nalézt různá dělení úvěrů dle různých kritérií, přičemž spotřebitelský úvěr je jedním typem úvěrů dělených dle úvěrovaného subjektu (vedle podnikajících osob a veřejnoprávních korporací).⁴³ V důsledku tak laikům definice může připadat chaotická až nesmyslná: Spotřebitelský úvěr (který je podkategorií úvěrů

⁴² Takto vymezeného předmětu se pro zachování systematiky vesměs držím i v dalším textu práce. Ve třetí části přiblížím požadavky na subjekty působící v oblasti, ve čtvrté potom samotná práva a povinnosti z předmětných vztahů. Důležité otázky dohledu nicméně rozebírám průběžně v rámci části třetí i čtvrté vždy v souvislosti s relevantní problematikou, přičemž vynechám mezinárodní aspekty dohledu upravené v § 136 a §§ 138-144 zákona.

⁴³ Srov. např. POLOUČEK, Stanislav a kol. *Bankovnictví*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. s. 227-240 nebo REJNUŠ, Oldřich. *Finanční trhy: 4., aktualizované a rozšířené vydání*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. S. 94-97.

dle finanční teorie, tedy obecně podmnožinou úvěru) je úvěr nebo obdobná služba (tentokrát ve smyslu obč. zák., tedy relativně velmi malá skupina vztahů). Jak je patrné, ve chvíli, kdy si člověk při analýze definice spotřebitelského úvěru položí otázku „kam teorie řadí spotřebitelské úvěry“, vznikne zdánlivá definice kruhem, která navíc logicky není

Obrázek 1 - Definiční problém spotřebitelského úvěru

možná (při vymezení libovolné podmnožiny tato může být nanejvýš stejně velká jako množina původní).

Úvaha je to samozřejmě zkreslená, zákon nijak s ekonomicko-finanční teorií nepracuje a s pojmem úvěr pracuje v zásadě jednoznačně – odkazem na úpravu úvěru jako smluvního typu. Nicméně, jak jsem vyjádřil v úvodu, tato práce si klade za cíl úpravu zhodnotit i z pohledu právně nevzdělaného člověka, neboť především vůči těm spotřebitelská ochrana směřuje, a proto si myslím, že takto složité definiční konstrukce nejsou pro účely ZSÚ vhodné. Nicméně ZSÚ se řídí evropskými směnicemi a institut spotřebitelského úvěru přejímá z evropského práva včetně tohoto pojmenování. Nelze tak českému zákonodárci vyčítat, že úpravu komplikuje. Příčinu je třeba hledat v tomto právu evropském. Vzhledem k různorodosti jednotlivých národních úprav finančních závazků považuji pojmenování předmětného institutu na evropské půdě za nešťastné.⁴⁴ Vzhledem k šíři uplatnění ustanovení o spotřebitelském úvěru se domnívám, že evropský zákonodárce

⁴⁴ Např. německá právní úprava nezná úvěr jako samostatný smluvní typ, ten se tak řídí smlouvou o peněžitě zápůjčce dle ustanovení § 488 a násl. německého občanského zákoníku Bürgerliches Gesetzbuch. Na Slovensku naopak dosud platí úprava úvěru dle Obchodného zákonníku č. 513/1991 Zb., stejně jako na našem území před účinností nového občanského zákoníku; italský občanský zákoník zase upravuje smlouvu o bankovním úvěru a vedle toho smlouvu o zápůjčce (art. 1812-1845 Codice Civile).

měl také tuto obecnost zohlednit v samotném pojmenování a mohli jsme tak řešit např. směrnici (zákon) o spotřebitelském financování. Tento obecnější pojem dle mého názoru nezpůsobuje žádné interpretační pochybnosti a na první pohled upozorňuje adresáty, že se předpis hodlá zabývat veškerým financováním spotřebitelů. Není tak podle mého názoru důvod trvat na označení spotřebitelský úvěr, když každá ze směrnic stejně užívá svou legální definici.⁴⁵

Při pohledu na vymezení předmětných vztahů se kromě úvěru a zápůjčky, které jsem rozebral výše, vztahuje zákon na odložené platby a na těmto třem kategoriím obdobné finanční služby (tedy např. finanční leasing, ačkoliv jde o inominátní smluvní typ).⁴⁶ Problematické může být zahrnutí veškerých odložených plateb, neboť dle této definice by se za spotřebitelský úvěr považovala každá služba či zboží poskytnuté na fakturu s platbou zpětně. K tomu se však důvodová zpráva k zákonu vyjádřila a zákonodárce za odloženou platbu nepovažuje „*platbu na fakturu, pokud není odložená splatnost faktury zpoplatněna a délka splatnosti není v rozporu s běžnou obchodní praxí.*“ Bezplatně odložená splatnost faktury tak podle mého názoru nepodmiňuje automaticky působnost ZSÚ na takový vztah a bude třeba v případných sporech přihlídnout k povaze dluhu a běžné praxi splatnosti plateb za předmětné zboží či službu.

Naopak za odloženou platbu dle důvodové zprávy je třeba považovat např. i prodloužení již platného splátkového kalendáře. Tím se odkládá část splátek, a to úplatně, neboť s delší splatností úvěru roste i množství zaplacených úroků. Stejně tak je třeba za odloženou platbu považovat nájem s právem koupě věci.⁴⁷

Spotřebitelský úvěr na bydlení a jiný než na bydlení

Ve druhém odstavci ustanovení § 2 ZSÚ zákonodárce vymezil spotřebitelský úvěr na bydlení ve smyslu čl. 3 odst. 1 směrnice MCD. Jde o podkategorii spotřebitelských úvěrů (viz výše). Každý vztah je tak třeba posoudit z hlediska své povahy „dvakrát“ – nejprve zda odpovídá definici spotřebitelského úvěru a poté zda jde o spotřebitelský úvěr na bydlení. V případě, že o spotřebitelský úvěr na bydlení nejde, jde o spotřebitelský úvěr jiný než na bydlení (což se dozvídáme ve čtvrtém odstavci tohoto ustanovení). Toto

⁴⁵ Srov. čl. 3 písm. c) směrnice CCD a čl. 4 odst. 3 směrnice MCD.

⁴⁶ Srov. např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29. listopadu 2007, č. j. 6 As 19/2006.

⁴⁷ Srov. § 5 odst. 1 písm. a) ZSÚ

zbytkové vymezení tak zabraňuje tomu, aby se překrývala úprava daného vztahu dle směrnic CCD a MCD a některý spotřebitelský úvěr na bydlení odpovídal také vymezení spotřebitelského úvěru dle směrnice CCD, což by mohlo být problematické vzhledem k různé úrovni ochrany a celkově lehce odlišným právům a povinnostem vymezených v každé ze směrnic.⁴⁸ Směrnice MCD se dle své dikce vztahuje na nemovitosti určené k bydlení (srov. čl. 1 a čl. 3 odst. 1 směrnice), dle preambule však členskými státy explicitně ponechává pravomoc rozšířit působnost na veškeré nemovitosti, čehož český zákonodárce také využil. Není tak při posuzování úvěru dle ZSÚ rozhodná formální využitelnost objektu (stanovená především v kolaudačním rozhodnutí – srov. ust. § 126 zák. č. 183/2006 Sb., stavební zákon), ale pouze skutečný účel financování.

Spotřebitelské úvěry na bydlení zákon identifikuje dle tří kritérií. V prvním případě jde o takový úvěr, když je zajištěný nemovitou věcí nebo věcným právem k ní. Směrnice MCD naproti tomu požaduje zástavní právo k nemovitosti nebo jiné srovnatelné běžně používané zajištění v daném státě – zde český zákonodárce rozšířil úpravu na veškeré možné zajišťovací instituty, nejen na ty běžné, nicméně v ust. § 113 odst. 2 vylučuje u nemovitostí užití jiné formy zajištění než zástavní právo, a tak jsou tyto jiné formy možné a relevantní pouze u úvěrů uzavřených před nabytím účinnosti zákona.

Druhým kritériem vymezeným ust. § 2 odst. 2 písm. b) je účel úvěru. Ty zákon vymežil v šesti bodech (oproti 2 bodům ve směrnici MCD). Dle prvních dvou je spotřebitelským úvěrem na bydlení spotřebitelský úvěr čerpaný za účelem výstavby a nabytí, vypořádání či zachování práv k nemovitosti. Výstavba a nabytí práva k nemovité věci nejsou v našem řádu totéž, např. v případě práva stavby dle ust. § 1240 a násl. obč. zák. je výstavba zhodnocením této nemovité věci (právo stavby je nemovitou věcí a stavba potom její součástí dle § 1242 obč. zák.), financování nabytí práva stavby a financování výstavby na základě tohoto práva potom představuje odlišnou právní kauzu takové transakce.

Druhá dvojice bodů do režimu úvěrů na bydlení řadí úvěry čerpané za účelem financování nabytí podílu v bytovém družstvu (nebo obdobné korporaci) a změnu stavby podle stavebního zákona. Společně mají to, že v obou případech jde o nesprávnou transpozici směrnice MCD do českého práva, jelikož tato směrnice se vztahuje pouze na

⁴⁸ SLANINA, J., JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., WACHTLOVÁ, L., FLÍDR, J. *Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017. S. 14-15

úvěry týkající se nabytí nebo zachování práv k nemovitosti a na nemovitostmi zajištěné úvěry (srov. čl. 3 odst. 1 směrnice MCD). Vymezuje tak svou působnost taxativně, v patnáctém recitálu preambule potom stanovuje, že členské státy by měly mít možnost rozsah působnosti rozšířit, je-li to v souladu s právem Unie. V obou ze začátku uvedených případech tedy jde o úvěrové smlouvy spadající do režimu směrnice CCD, v případě stavebních úprav (rekonstrukcí) je dokonce stanoveno čl. 2a směrnice CCD, že nezajištěné úvěry na rekonstrukce nemovitostí spadají do jejího režimu i nad hranici 75tis €. Tento článek ve směrnici CCD navíc přibyl přímo na základě ustanovení směrnice MCD spolu s jejím vstupem v platnost. Směrnice MCD ve své preambuli také explicitně ohledně své působnosti vyslovuje, že by se měla použít na *zajištěné* úvěry na renovaci nemovitostí určených k bydlení. Vztažením pod režim úvěrů na bydlení tak jsou spotřebitelé zkráceni na svých právech, když směrnice CCD obsahuje obecně vyšší úroveň ochrany než směrnice MCD. Autoři komentáře k zákonu v této souvislosti správně odkazují na případy ESD Francovich Bonifaci, C-6/90 a další, stanovující právo občana na náhradu škody způsobené nesprávnou transpozicí směrnice.⁴⁹

Poslední dva body mezi spotřebitelské úvěry na bydlení řadí úvěry čerpané za účelem úhrady nákladů spojených se získáním jiného úvěru na bydlení a refinancování jiných úvěrů na bydlení. V prvním případě komentář hovoří o úvěrech s účelem vypracování ocenění nemovitosti, které jsou poté refinancovány úvěrem hlavním.⁵⁰ Kromě těchto pak je podle mého názoru ustanovení využitelné především ve složitějších případech, kde je třeba před poskytnutím úvěru vyřešit nějaké právní či faktické překážky, naopak v běžných úvěrových situacích si jeho jinou aplikaci nedovedu dobře představit. Refinancování předchozích úvěrů na bydlení pak lze podřadit pod čl. 3. odst. 1 písm. b. směrnice MCD jako úvěr za účelem zachování práv k nemovitosti (k tomuto se shodně vyjadřuje i preambule směrnice v patnáctém recitálu), nicméně např. v případě refinancování úvěru na bydlení identifikovaného dle bodů 3 a 4 řešeného ustanovení narážíme na stejný nesoulad se směrnicí jako byl popsán výše.

Třetí aspekt způsobující užití úpravy úvěru na bydlení je skutečnost, že úvěr poskytla stavební spořitelna podle zákona upravujícího stavební spoření. Úvěry

⁴⁹ SLANINA, J., JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., WACHTLOVÁ, L., FLÍDR, J. *Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 19-20.

⁵⁰ Tamtéž, s. 20.

ze stavebního spoření lze však poskytnout pouze na bytové potřeby, které se *de facto* shodují s účely dle odst. 2 písm. b. kromě úvěru poskytnutého nájemci pro změnu či údržbu domu nebo bytu, kde je nájemcem. Takový úvěr by však také měl spadat do režimu CCD, tedy úvěru jiného než na bydlení (viz výše), a tak toto ustanovení považují ve většině rozsahu za nadbytečné a ve zbylém rozsahu za nekonformní s evropským právem.

Vázaný spotřebitelský úvěr

Třetí odstavce § 2 vymezuje kategorii vázaných spotřebitelských úvěrů. Těmi jsou pouze spotřebitelské úvěry jiné než na bydlení, a to pokud jsou vázané na koupi zboží nebo poskytnutí služby (dále jen koupě zboží). K tomu zákon přidává právní fikci, dle které jsou vázanými veškeré úvěry určené výhradně ke koupi zboží, pokud je uvedeno výslovně ve smlouvě, pokud je prodávající zároveň poskytovatelem úvěru nebo pokud plní roli zprostředkovatele vázaného spotřebitelského úvěru, přičemž napomáhá s přípravou či uzavřením smlouvy o spotřebitelském úvěru. Tato fikce vzhledem ke své nevyvratitelné povaze na jednu stranu vylučuje v určitých případech pochybnosti ohledně povahy vztahu, na druhou stranu může v těchto případech způsobit, že za vázaný je považován i úvěr, který s konkrétní koupí zboží přímo souvisí (je uvedeno ve smlouvě o spotřebitelském úvěru), ale trvání potřeby financování není závislé na existenci konkrétní smlouvy o koupi tohoto zboží.⁵¹

V praxi do této kategorie spadají různé splátkové prodeje spotřebního zboží (nejčastěji elektroniky apod.), kdy jednotliví prodejci stojí nejčastěji v pozici vázaného zástupce a také např. leasingový (ale i běžně-úvěrový) prodej automobilů, kde je běžné postavení prodávajícího v podobě zprostředkovatele vázaného spotřebitelského úvěru.⁵²

Pro případy, kdy část úvěru účelově spadá do režimu úvěru na bydlení podle § 2 odst. 2 písm. b) a část představuje úvěr jiný než na bydlení, užíje se úprava korespondující s převažujícím účelem, nicméně zákon ani důvodová zpráva se ke způsobu porovnání významu jednotlivých účelů nevyjadřuje. Dle autorů komentáře k zákonu by měly v tomto

⁵¹ SLANINA, J., JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., WACHTLOVÁ, L., FLÍDR, J. *Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017. s. 23.

⁵² Rozdíly kategorií viz část 3.

případě být srovnávány výše jednotlivých čerpání (účelů).⁵³ V naprosté většině případů v tom jistě nebude problém, nicméně zastávám názor, že se mohou vyskytnout případy, kdy i při nižší částce určené na jeden z účelů dle zmíněného ustanovení oproti částce (nebo součtu částek) čerpané jako úvěr jiný než na bydlení převažuje význam části úvěru na bydlení.

Například v případě, kdy pouhých 40 % čerpaných prostředků má sloužit k zachování práv k nemovitosti (např. vyplacení exekuce) a zbylých 60 % na její rekonstrukci. Pokud úvěrovaný spotřebitel v exekuci ohrožené nemovitosti žije a jiným bydlením nedisponuje, dovedu si velmi dobře představit posouzení zachování práv k takové nemovitosti za významnější než její rekonstrukci. Logicky totiž vyplacením exekuce dojde k odvrácení výrazné újmy, neboť nemovitosti se v exekučních dražbách běžně prodávají za cenu výrazně nižší, než je skutečná tržní cena, a zároveň spotřebitel „ušetří“ za náklady spojené s budoucím bydlením v podobě nájemného v případě nájemního bydlení či nákladů hypotéky v případě koupě jiné nemovitosti. Kromě této finanční újmy i samotný exekuční prodej nemovitosti pro spotřebitele znamená minimálně zvýšenou psychickou zátěž. Na závěr nemohu opomenout i fakt, že v podobných případech by bez zachování práv k nemovitosti zbylých 60 % celkové částky postrádalo smysl. Myslím, že při poměrování významu části úvěru na bydlení a části jiného než na bydlení by neměla být brána v potaz pouze absolutní hodnota jednotlivých složek uvedená v kontraktu, ale jejich celkový finančně-sociální dopad.

2.2.3 Vztahy vyloučené z působnosti a zjednodušené režimy

Široké vymezení spotřebitelského úvěru způsobuje jeho uplatnění i na vztahy, které je nežádoucí do působnosti ZSÚ zahrnovat nebo je vhodné na ně vztáhnout pouze některá ustanovení. V ustanovení § 4 tak zákon vymezuje výjimky z působnosti, v § 5 a 6 pak zjednodušené režimy pro vztahy, na které se uplatní pouze některá ustanovení.

Výjimky z působnosti

Ze své působnosti vylučuje ZSÚ jednak typy konkrétních vztahů, jednak určité činnosti. Aplikovat tak nelze zákon na vztahy vznikající z výkonu zastavárenské činnosti,

⁵³ SLANINA, J., JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., WACHTLOVÁ, L., FLÍDR, J. *Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017. s. 23.

spotřebitelské úvěry jiné než na bydlení v podobě průběžného poskytování zboží a služeb, za které spotřebitel může platit ve splátkách (tedy běžné dlouhodobé kontrakty typu mobilních služeb, dodávání elektřiny etc.) a na úvěry jiné než na bydlení poskytnuté osobou s oprávněním poskytovat investiční služby, jejichž účelem je financování operace s finančním instrumentem, pokud tato osoba tento obchod provádí. V praxi tak nejspíše půjde především o tzv. pákové krátkodobé obchody s investičními deriváty, kde investor skládá pouze zálohu a většinu investice (až několik set krát vyšší sumu) poskytne osoba poskytující investiční službu. Záloha je poté vrácena se ziskem (po odečtení úroku za půjčené prostředky) nebo započtena oproti ztrátě z transakce, popřípadě investorovi vzniká dluh, pokud ztráta překročí výši zálohy. Poslední dva zmíněné druhy pokrývají pouze úvěry jiné než na bydlení, a tak v případě, že jsou zajištěné nemovitostí, uplatní se na ně úprava úvěru na bydlení.

Dále ZSÚ vylučuje svou působnost vůči určitým činnostem pro jejich odbornou či prospěšnou povahu, a to poskytování informací a doporučení advokáty a notáři a v rámci řízení stávajícího dluhu insolvenčními správci, sociálními pracovníky a osobami poskytujícími služby dobrovolného bezplatného dluhového poradenství. Na závěr je z působnosti vyloučeno zákona příležitostné poskytování obecných informací o spotřebitelských úvěrech v rámci jiné profesní činnosti (např. edukativní) a poskytování informací o produktech a poskytovatelích spotřebitelského úvěru v obecné rovině, aniž by tím bylo napomáháno uzavření či plnění ze smlouvy o spotřebitelském úvěru, tedy tzv. „tipařství“, které spočívá v zjištění zájmu spotřebitele o určitý typ úvěru a s jeho souhlasem předání jeho kontaktních informací poskytovateli. Nesmí přitom však žádným způsobem ve spotřebiteli vyvolávat zájem o konkrétní spotřebitelský úvěr, nicméně může poskytnout obecnou informaci (bez konkrétních podmínek) ohledně možnosti sjednat určitý typ spotřebitelského úvěru u konkrétního poskytovatele včetně jeho kontaktních informací (např. odkaz na webové stránky). „*Výše uvedenou hranici tedy překračují aktivity, které nesměřují pouze k vyhledání („vytipování“) zájemce, ale také k jeho získání (resp. přesvědčení v podobě mentálního rozhodnutí či vážného zájmu o sjednání konkrétněji vymezeného produktu), a to i v podobě doporučení určitého produktu.*“⁵⁴

⁵⁴ *K některým ustanovením zákona č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru* [online]. Česká národní banka, 2017, s. 18. [cit. 2019-03-08]. Dostupné z:

https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/faq/stanoviska_a_odpovedi/pdf/k_nekterym_ustanovenim_zakona_c_257_2016.pdf

V úvěrové praxi nejsou ničím neobvyklým úvěry s částečně podnikatelským a částečně spotřebitelským účelem. V těchto případech se uplatňuje princip vyjádřený v rozsudku ESD C-464/01 *Johann Gruber*, kterým soud stanovil, že pro zachování spotřebitelské ochrany může podnikatelský účel smlouvy být jen „*natolik okrajový, že má zanedbatelnou úlohu v celkovém kontextu dotčené transakce*“. Toto odpovídá např. případům, kdy spotřebitel používá v hypotečním úvěrem financované nemovitosti jednu místnost jako kancelář pro administrativní práci s dokumentací, počítačem apod.⁵⁵

Každý podobný případ tak musí být posuzován objektivně a ve všech souvislostech a je třeba posoudit, např. zda úvěrem financované zboží nebo služba spotřebiteli podnikání usnadní či umožní (např. nákup vozu užívaného zároveň pro činnost obchodního zástupce, která by pouze pomocí veřejných dopravních prostředků nebyla efektivní a výhodná) anebo spolu nijak úzce nespojuje (viz příklad s běžnou administrativou). Z působnosti zákona podle ust. § 2 odst. 1 tak jsou vyloučeny také veškeré vztahy, které plně neodpovídají definici spotřebitele v ust. § 419 obč. zák. s korektivem zanedbatelnosti podnikatelského účelu daným evropským právem – rozsudkem *Johann Gruber* a textem směrnic CCD a MCD.⁵⁶

Praxe však zahrnuje i případy opačné. Kvůli ochraně poskytované povinným posouzením úvěruschopnosti často na spotřebitelský úvěr spotřebitelé nedosáhnou a stává se, že se snaží vymýšlet podnikatelský účel užití prostředků. Objevují se tak praktiky jako účelově založené živnosti nebo čerpání podnikatelských úvěrů zastírajících spotřebitelské. Jde např. o případy, kdy jsou dotyční v tzv. dluhové spirále a potřebují uhradit závazky po splatnosti. Tyto případy někdy končí insolvenčí úvěrovaného, který se k takovému jednání uchyluje pod tlakem tíživé finanční situace a v případě neschopnosti dostát takovému závazku ztrácí možnost domáhat se spotřebitelské ochrany, neboť se dopustil trestného činu úvěrového podvodu podle ust. § 211 trestního zákoníku, a nemůže se tak domáhat např. neplatnosti kontraktu podle ust. § 87 ZSÚ.

Omezení působnosti

⁵⁵ SLANINA, J., JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., WACHTLOVÁ, L., FLÍDR, J. *Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 12.

⁵⁶ Srov. recitál 12 preambule směrnice MCD a čl. 3 písm. a) směrnice CCD

ZSÚ ohledně některých druhů vztahů, které nejsou z jeho působnosti vyloučeny, pro jejich povahu zachovává svou obecnou působnost, uplatňuje na ně však pouze některá ustanovení. V ustanoveních § 5 a 6 tak vymezuje tzv. licencované a nelicencované zjednodušené režimy podle toho, zda se na danou skupinu vztahů uplatní ustanovení upravující mj. licenční režimy pro poskytovatele a zprostředkovatele, a tak mohou být v některých případech poskytnuty v podstatě kýmkoliv s podnikatelským oprávněním.⁵⁷

1) Nelicencované zjednodušené režimy

V pátém paragrafu zákon vymezuje vztahy, které se týkají širokého okruhu podnikatelů nehledě na oprávnění k poskytování spotřebitelského úvěru. Pouze obecná ustanovení o působnosti v §§ 1-4 ZSÚ (v tomto bodu jen „úvodní ustanovení“) a pravidla postupu věřitele při prodlení spotřebitele (§§ 122-124, 168) se uplatní na úvěry poskytované zaměstnavateli zaměstnancům jako jeho vedlejší činnost s výhodnější RPSN než je na trhu obvyklé, obsažené ve smíru uzavřeném před příslušným orgánem, poskytnuté bez jakékoliv úhrady kromě nákladů na jejich zajištění a na úvěry jiné než na bydlení sjednané v podobě nájmu nebo leasingu bez práva či povinnosti odkupu věci nebo poskytované omezenému okruhu osob ve veřejném zájmu dle zvláštního předpisu. Podobný režim se uplatní i pro ve veřejném zájmu poskytované úvěry na bydlení, u nich je však připuštěno, aby úroková sazba byla stejně vysoká, jako bývá na trhu obvyklé a úvěr byl celkově výhodnější díky jiným podmínkám (např. splácením, zajištěním atd.). Uplatní se u nich také některá ustanovení o poskytování informací.

Poslední kategorii úvěrů se zjednodušeným režimem vymezuje zákon v § 5 odst. 4. a na *„dohodu, kterou se za účelem odvrácení řízení o nárocích věřitele odkládá v důsledku prodlení spotřebitele platba nebo mění způsob splácení, přičemž smluvní ujednání jsou ve svém souhrnu pro spotřebitele alespoň stejně výhodná jako v původní smlouvě“* uplatňuje většinu svých pravidel kromě ust. § 7-84 (tedy takovéto dohody může sjednávat jakýkoliv věřitel-podnikatel) a některých ustanovení, která jsou v těchto případech spíše nadbytečná (např. ust. § 119 ohledně zániku vázaného úvěru při odstoupení od smlouvy o koupi zboží). Jde o ustanovení pro praxi velmi důležité, neboť se dotýká činnosti inkasních agentur, které tvoří významný doplňkový prvek ve fungování úvěrového trhu. Toto potvrdil ESD ve svém

⁵⁷ SLANINA, J., JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., WACHTLOVÁ, L., FLÍDR, J. *Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 63.

rozsudku C-127/15 - Verein für Konsumenteninformation, kterým stanovil, že v případě dohod pro odvrácení řízení o nárocích věřitele jsou bezplatné „i takové dohody, ve kterých se spotřebitel zaváže k placení celé částky dlužné jistiny a k zaplacení úroků nebo nákladů, které byly stanoveny v původní smlouvě (např. smluvní pokuty, náklady vymáhání)“.⁵⁸ Naopak pokud se takovou dohodou spotřebitel zaváže k zaplacení vyšší částky, než bylo stanoveno původní smlouvou, jde o nový spotřebitelský úvěr zcela spadající do působnosti ZSÚ.

2) Licencované zjednodušené režimy

Druhou kategorií tvoří dle § 6 úvěry ve formě možnosti přečerpání splatné do 1 měsíce od poskytnutí, úvěry jiné než na bydlení ve formě možnosti přečerpání splatné do 3 měsíců či na vyžádání a na úvěry ve formě překročení. Společně tak mají, že musí jít o úvěry poskytované osobou oprávněnou poskytovat platební služby dle § 5 zákona č. 370/2017 Sb., o platebním styku, neboť překročení i přečerpání je možné v souvislosti s platebním účtem (srov. ust. § 3 odst. 2 písm. h) a i)).

Zmíněné úvěry ve formě přečerpání jsou podřízeny téměř plně regulaci dané ZSÚ kromě ustanovení, která nejsou vůči tomuto typu úvěru relevantní (srov. např. ust. § 85, 108) a některých dalších ustanovení regulujících informační povinnosti či např. právo na odstoupení od smlouvy o úvěru jiném než na bydlení v § 118.

V posledním zjednodušeném režimu se aplikuje pravidlo, dle kterého se nemusí uvádět výše RPSN u nemovitostí zajištěných úvěrů, jejichž splacení je podmíněno určitou skutečností či pokud odměnu poskytovatele představuje určitá částka z budoucího prodeje nemovitosti (úvěr není splácen ve splátkách).

2.2.4 Shrnutí

Posouzení každého předmětného vztahu ohledně působnosti jednotlivých předpisů a skupin jejich ustanovení představuje zásadní roli pro jeho vznik a obsah. Ačkoliv je zvláštní právní úprava regulující samotné spotřebitelské úvěry ucelená, vztahují se na

⁵⁸ *K postoupení pohledávky, postoupení smlouvy a uzavírání tzv. splátkových dohod podle zákona č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru* [online]. In: Česká národní banka, 2016 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/faq/stanoviska_a_odpovedi/pdf/k_postoupeni_pohledavky.pdf

jednotlivé vztahy různé skupiny obecných pravidel, a je proto třeba věnovat pozornost nejen samotnému obsahu domluvených, se ZSÚ korespondujících, práv a povinností stran závazku, ale také způsobu jednání stran, smluvnímu typu apod. Z tohoto důvodu jsem této části věnoval dosti detailní popis, neboť na této úrovni dochází často k obcházení regulace. Zmiňované interpretační nejasnosti nahrávají některým poskytovatelům k obcházení zákona, a proto zde také spatřuji prostor pro zlepšení, a to především v podobě decentní změny terminologie na evropské úrovni, která by podle mého názoru měla lépe odrážet rozdílné pojetí finančních produktů v právních rádech jednotlivých členských států.

Situace se v této oblasti oproti stavu za účinnosti předchozího zákona č. 145/2010 Sb. každopádně výrazně zlepšila, a to především díky tomu, že již není možné vyhýbat se regulaci v určitých hodnotách úvěru a samozřejmě rozšířením působnosti dle směrnice MCD (srov. § 2 písm. a), e) zákona č. 145/2010 Sb.). Aktuálně se regulaci vyhýbají poskytovatelé (a často i samotní spotřebitelé) využíváním tzv. „účelových podnikání“, kdy si žadatelé za účelem čerpání úvěru zřídí nebo obnoví živnostenské oprávnění, případně uvedou v rámci svého podnikatelského oprávnění nepravdivý podnikatelský účel spotřebitelského čerpání. Stejně tak se však vyskytují případy úvěrů podnikatelského účelu, které jsou nezákonně čerpány v rámci režimu ZSÚ, např. pro možnost předčasného splacení. Obě varianty jednání však spadají do správní či trestní oblasti a souvisí spíše s konkrétními pravidly chování v ZSÚ, kterým se subjekty snaží vyhnout, než se samotným nastavením rozsahu působnosti regulace, který považují za vcelku efektivní.

3. Institucionální podmínky poskytování spotřebitelského úvěru

Oproti předchozí úpravě ZSÚ zavedl naprosto odlišná pravidla pro působení na trhu spotřebitelských úvěrů. Díky požadavku směrnice MCD na vytvoření registru zprostředkovatelů úvěrů na bydlení (čl. 29 odst. 4 MCD), usnesení sněmovny č. 367/2014 a maximalizaci celistvosti úpravy tak přináší licenční režim pro poskytování i zprostředkování spotřebitelských úvěrů v různých formách (k tomu více v dalších kapitolách). V důsledku toho došlo ke snížení počtu subjektů ze 70tis působících na základě živnostenského oprávnění „*poskytování nebo zprostředkování spotřebitelského úvěru*“ na konci roku 2016 na aktuálních cca 400 poskytovatelů a zprostředkovatelů. Všechny tyto subjekty musí mít patřičné oprávnění udělené ČNB a spadají pod její dohled, což umožňuje mnohem kvalitnější kontrolu všech aktivních subjektů a dodává spotřebitelům notnou dávku jistoty, že jednají s prověřenou společností.

3.1 Odborná způsobilost a důvěryhodnost oprávněných subjektů

V souvislosti s tím zavádí zákon požadavky na odbornou způsobilost pracovníků a zprostředkovatelů, jenž se skládá ze všeobecných znalostí doložených minimálně maturitním vysvědčením a odborných schopností složením zkoušky určité „skupiny odbornosti“, které vymezuje tři podle typu úvěru – poskytování nebo zprostředkování spotřebitelského úvěru jiného než na bydlení, vázaného spotřebitelského úvěru a spotřebitelského úvěru na bydlení. Pro poslední z nich stanovuje tyto okruhy potřebných znalostí:

- „1. znalosti v rozsahu odborného minima o finančním trhu,*
- 2. základní znalosti o struktuře, subjektech a fungování trhu spotřebitelského úvěru na bydlení,*
- 3. znalosti regulace trhu spotřebitelského úvěru na bydlení,*
- 4. znalosti etických standardů trhu spotřebitelského úvěru na bydlení, pokud existují,*
- 5. znalosti úvěrování a produktů spotřebitelského úvěru na bydlení,*
- 6. znalosti doplňkových služeb souvisejících se spotřebitelským úvěrem na bydlení,*
- 7. základní znalosti zásad procesu posuzování úvěruschopnosti spotřebitele,*
- 8. základní znalosti zásad postupu a způsobu oceňování věcí, práv a jiných majetkových hodnot poskytnutých jako zajištění spotřebitelského úvěru na bydlení,*

9. znalosti trhu nemovitých věcí,

10. znalosti postupu při koupi nemovité věci,

11. základní znalosti uspořádání a fungování katastru nemovitostí a

12. schopnosti řádně produkty spotřebitelského úvěru spotřebiteli vysvětlit, provést základní analýzu produktů spotřebitelského úvěru a nabídnout spotřebiteli produkt, který vyhovuje jeho potřebám.“⁵⁹

Zkoušky může vykonávat pouze důvěryhodná fyzická nebo právnická (i ovládající) osoba s akreditací udělenou ČNB v rozsahu konkrétních skupin odbornosti, která postupuje podle předloženého zkuškového řádu a zkoušku provádí na základě souboru otázek vydaných ČNB.⁶⁰ Zvláštní požadavky na akreditovanou osobu, zkušební řád a odbornou zkoušku stanovuje vyhláška ČNB č. 384/2016 Sb. na základě zmocnění v § 160 ZSÚ.

Důvěryhodnost fyzických osob je dána především svéprávností a absencí předchozí trestné činnosti majetkové povahy a konkursu, u osob právnických je potom rozhodující především povaha a způsob dosavadní činnosti dávající předpoklad řádného provozování činnosti podle ZSÚ, trestná činnost a absence konkursu PO včetně jejích řídicích osob.⁶¹

V případě, že poskytovatel nebo zprostředkovatel přestane splňovat požadavky na důvěryhodnost nebo odbornou způsobilost, může ČNB osobě uložit opatření k nápravě nebo odejmout oprávnění k činnosti (§ 145, 146 ZSÚ) a případně za neoznámení pozbytí splňování těchto požadavků ČNB poskytovateli nebo zprostředkovateli uložit pokutu podle jedenácté části zákona.

3.2 Registr

Všechny subjekty oprávněné působit na trhu spotřebitelských úvěrů se zapisují do elektronického registru vedeného ČNB. V něm jsou uvedeny nejen identifikační údaje o jednotlivých subjektech, ale také např. územní rozsah jejich činnosti, data vzniku a zániku oprávnění k činnosti a informace o jejím dosavadním průběhu v podobě informací o uložených sankcích. Tento registr je veřejný a jsou v něm trvale zpřístupněna i historická

⁵⁹ Zbylé dva okruhy obsahují stejné požadavky pro oblast úvěrů jiných než na bydlení a vázaných spotřebitelských úvěrů, přičemž první uvedený obsahuje navíc i požadavky druhého (viz § 60 ZSÚ).

⁶⁰ § 61 - § 69 ZSÚ.

⁶¹ § 72, § 73 ZSÚ.

data po provedení změn v zápisech. Veškeré změny svých zapisovaných údajů jsou povinni poskytovatelé a samostatní zprostředkovatelé neprodleně ohlásit ČNB, tutěž povinnost mají ohledně svých zástupců (viz bod 3.4.2).⁶² Za nesplnění této povinnosti může ČNB poskytovateli a zprostředkovateli uložit pokutu dle části jedenácté zákona, nicméně v případě samostatného zprostředkovatele tak může učinit, pouze pokud zprostředkovatel nesplní svou povinnost oznámit změny ohledně sebe, nikoliv pokud neoznámí změnu týkající se jeho vázaného zástupce. Není mi v tomto případě zřejmý záměr zákonodárce, tím spíše když vezmu v potaz vyjádření důvodové zprávy k jedenácté části zákona: „*Zákon výslovně počítá s přičitatelností jednání vázaného zástupce a zprostředkovatele vázaného spotřebitelského úvěru jeho zastoupenému a správně právní odpovědnost za protiprávní jednání vázaného zástupce nebo zprostředkovatele vázaného spotřebitelského úvěru tak nese pouze zastoupený.*“⁶³ Za opakované porušení této povinnosti tak může být samostatnému zprostředkovateli odňato oprávnění k činnosti dle § 146 odst. 1 písm. c), peněžitou sankcí však dostat nemůže. Otázkou tak je, zda absence peněžité sankce nemůže potenciálně motivovat některé samostatné zprostředkovatele k úmyslnému neplnění této povinnosti v rámci klamavé obchodní strategie.

Ustanovení § 57 ZSÚ stanovuje presumpci správnosti údajů uvedených v registru na základě které se ten, koho se zápis týká, nemůže domáhat nesprávnosti těchto údajů, pokud nejde o údaje pocházející z jiných než vlastních zdrojů (informace o uložených sankcích, datu právní moci rozhodnutí o úpadku a informace o zahraničním zprostředkovateli získané dle § 47 zákona). Toto pravidlo výrazně utvrzuje spotřebitelovu pozici v případě, že jednal na základě údajů získaných z registru a vylučuje tak možnost nepoužití úmyslně zkreslených údajů ve prospěch toho, kdo tyto informace ČNB uvedl v případech, kdy jsou pro něj zkreslené údaje méně výhodné.⁶⁴

3.3 Poskytovatel spotřebitelského úvěru

ZSÚ oproti předchozí úpravě nově zavádí taxativní výčet subjektů oprávněných poskytovat spotřebitelský úvěr. Toto vymezení přitom vychází z vůle tuzemského

⁶² § 53 - § 56, § 59 ZSÚ.

⁶³ VI. n. z. o spotřebitelském úvěru: Důvodová zpráva. In: *Sněmovní tisky*. Praha: PSP ČR, 2015, 679/0, s. 148. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124545>

⁶⁴ Princip materiální publicity – srov. např. § 8 zák. č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob.

zákonodárce a neopírá se přímo o pravidla daná evropským právem.⁶⁵ V současnosti tak smí dle § 7 zákona poskytovat úvěry (zahraniční) banky a zahraniční finanční instituce dle zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, spořitelni a úvěrní družstva dle zákona č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech, a některé platební instituce (§ 7 písm. c) - f) ZSÚ) dle podmínek stanovených v zákoně č. 370/2017 Sb., o platebním styku, přičemž poslední uvedené se řídí ustanovením § 8 odst. 2 zákona o platebním styku, jenž stanovuje, že poskytovat úvěry smí platební instituce vedle dalších podmínek pouze v souvislosti s poskytnutím některé platební služby s povahou úvěru ve smyslu ZSÚ. Poslední skupinou oprávněnou poskytovat spotřebitelské úvěry je nově zavedená kategorie tzv. „nebankovních poskytovatelů“ spotřebitelských úvěrů.

Pro všechny skupiny poskytovatelů přitom podle § 8 platí, že při poskytování spotřebitelského úvěru smí být zastoupeni svým pracovníkem a všemi typy zprostředkovatelů, nicméně v souvislosti s výkonem práv a povinností ze smlouvy o spotřebitelském úvěru není poskytovatel co do okruhu možných zástupců limitován a může se tak nechat zastoupit např. výše zmiňovanou inkasní agenturou. Poskytovatel navíc smí poskytovat úvěry pouze za předpokladu, že jeho pracovník či zprostředkovatel (kromě samostatného zprostředkovatele) a jejich pracovníci splňují podmínky odborné způsobilosti a důvěryhodnosti a poskytovatel dbá na jejich průběžné udržování těchto předpokladů. Ostatní oprávnění poskytovatelé než nebankovní navíc musejí kromě své relevantní institucionální úpravy ve zvláštním zákoně splňovat také některá institucionální pravidla nebankovních poskytovatelů uvedená v následujícím bodě.

V případě, že spotřebitelský úvěr poskytla osoba, která k tomu není podle ZSÚ oprávněna, použije se pravidlo podle § 161, dle kterého poskytnutý úvěr není úročen a k ujednáním o jiných platbách se nepřihlíží.

3.3.1 Nebankovní poskytovatel

Jak již bylo uvedeno, ZSÚ byl vypracován v aktuální podobě mj. za účelem sblížení podmínek pro působení na různých finančních trzích.⁶⁶ V pojetí ZSÚ se nebankovní poskytovatel dostává do kategorie výše uvedených, přísně regulovaných institucí fungujících v rámci jiných finančních odvětví na základě „svého“ zákona a nemůže tak na

⁶⁵ Srov. recitál č. 10 preambule a čl. 4 odst. 2 MCD; čl. 3 odst. 2 CCD.

⁶⁶ Viz bod 2.2.1

tomto trhu působit žádný poskytovatel, který by v rámci některého z těchto zákonů nepodléhal povolovacímu řízení a přímému dohledu ČNB.

Za tímto účelem je nebankovní poskytovatel spotřebitelského úvěru definován v § 9 jako „*právní osoba, která je oprávněna poskytovat spotřebitelský úvěr na základě oprávnění k činnosti nebankovního poskytovatele spotřebitelského úvěru, které jí udělila Česká národní banka*“ a v následujícím ustanovení vymezuje zákon podmínky získání oprávnění. Nebankovním poskytovatelem podle něj může být pouze akciová společnost, evropská společnost nebo společnost s ručením omezeným, která splňuje požadavky na důvěryhodnost a odbornou způsobilost.⁶⁷ Počáteční kapitál musí mít uchazeč aspoň ve výši 20 milionů Kč a poté udržovat průběžný kapitál (definovaný v ust. § 3 odst. 1 písm. j), který nesmí klesnout pod úroveň minimálního počátečního kapitálu a pod úroveň 5 % poskytnutých nesplacených spotřebitelských úvěrů. Původ těchto prostředků musí být průhledný a nezávadný a plán činnosti musí být podložený reálnými propočty.

Vedle těchto kapitálových požadavků musí nebankovní poskytovatelé udržovat „*postupy a pravidla, která jsou vhodná z hlediska řádného poskytování spotřebitelského úvěru a z hlediska dodržování povinností souvisejících s bojem proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu.*“ Tento požadavek spolu s demonstrativním výčtem takových pravidel nalezneme v ust. § 15 a jejich konkretizaci potom v Dohledovém benchmarku ČNB č. 3/2016 - *Požadavky na výkon činnosti nebankovního poskytovatele spotřebitelského úvěru podle § 15 zákona č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru.* Jak zákon, tak benchmark přitom zdůrazňují, že tyto postupy a pravidla mají být přiměřené povaze žadatele a rozsahu a složitosti jeho činnosti a mají zajišťovat řádné a plynulé poskytování úvěrů.

Mezi požadované postupy a pravidla patří mj. pravidla odměňování, dodržování povinností souvisejících s bojem proti legalizaci výnosů z trestné činnosti, administrativní a účetní postupy a pravidla postupů odpovídajících jednotlivým pravidlům jednání stanovených zákonem (viz část 4). Ty z nich, které jsou specifické pro oblast poskytování spotřebitelských úvěrů, zákon nařizuje i poskytovatelům jiným než nebankovním. Jde především o zásady oceňování nemovitostí, posuzování úvěruschopnosti klientů apod.⁶⁸

V případě splnění všech požadavků je žadateli uděleno oprávnění v délce 5 let od počátku roku následujícího po jeho získání, které se obnovuje zaplacením správního

⁶⁷ Viz kap. 3.1.

⁶⁸ § 8 odst. 3.

poplatku na dobu dalších 60 měsíců. Samotné získání oprávnění však není jediným předpokladem legálního provozování činnosti - „*Obdobně jako tomu je u jiných subjektů podnikajících na kapitálovém trhu, nebankovní poskytovatel spotřebitelského úvěru musí být zapsán do příslušného registru, přičemž může začít provozovat činnost až poté, co je do registru zapsán.*“⁶⁹ Nebankovní poskytovatel má po celou dobu trvání oprávnění povinnost splňovat požadované institucionální požadavky, v opačném případě mu může ČNB oprávnění odejmout (§ 146 odst. 1 písm. a ZSÚ).

Zavedení těchto institucionálních požadavků výrazným způsobem zúžilo trh spotřebitelských úvěrů, když k datu vypracování této práce působí na trhu pouze 88 společností s oprávněním poskytovat spotřebitelské úvěry.⁷⁰ Došlo tak k jeho konsolidaci a zpřehlednění, ale podle mého názoru částečně také ke znevýhodnění drobnějších zájemců, kteří především kvůli vysokým kapitálovým požadavkům nemohou na trh vstoupit. Tento kapitálový požadavek je totiž, na rozdíl od těch administrativních a organizačních, fixní a nehraje roli v jeho posuzování rozsah a složitost činnosti podnikatele. Myslím, že v dnešní době může tento kapitálový požadavek brzy působit v určitých případech jako nepřiměřená překážka např. pro nějakou peer-to-peer platformu efektivně krátkodobě operující s nízkými částkami a dovedu si tak představit např. potřebu stanovení různých kapitálových i procesních požadavků pro konkrétní způsoby poskytování spotřebitelských úvěrů. Na druhou stranu by bylo třeba zohlednit zvýšení náročnosti výkonu dohledu, které by snížení minimální hranice kapitálu přineslo v důsledku nárůstu počtu dohlížených a ucházejících se subjektů.

3.4 Zprostředkovatel spotřebitelského úvěru

Stejně jako zákon taxativně vymezuje subjekty oprávněné poskytovat spotřebitelské úvěry, činí tak i v případě jejich zprostředkování. Požadavek na licencování zprostředkovatelů úvěru na bydlení vychází přímo ze směrnice MCD, z důvodů uvedených v bodě 2.2.1 pak zákonodárce stanovil jednotný licenční režim pro všechny

⁶⁹ VI. n. z. o spotřebitelském úvěru: Důvodová zpráva. In: *Sněmovní tisky*. Praha: PSP ČR, 2015, 679/0, s. 112. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124545>

⁷⁰ *Seznamy bank a dalších subjektů finančního trhu* [online]. [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/cnb/jerrs>

zprostředkovatele.⁷¹ V ustanovení § 16 tak vymezuje čtyři kategorie: samostatný zprostředkovatel, vázaný zástupce, zprostředkovatel vázaného spotřebitelského úvěru a zahraniční zprostředkovatel. Druhý a třetí jmenovaný mají zákonem stanovený podobný režim a oproti samostatnému zprostředkovateli mají méně práv i povinností.

Zahraníční zprostředkovatel úvěru na bydlení se podle § 46 řídí předpisy upravujícími poskytování úvěrů na bydlení jeho domovského členského státu i při výkonu činnosti na našem území. Jde o režim tzv. „evropského pasu“ stanoveného v čl. 32 směrnice MCD. Směrnice CCD však tuto úpravu neobsahuje, a tak pro zprostředkovávání úvěrů jiných než na bydlení musí uchazeči získat oprávnění dle ZSÚ. Jde o princip založený na vzájemném uznávání licencí a zahraniční zprostředkovatelé na jeho základě pouze ohlašují svému příslušnému orgánu dohledu úmysl působit v hostitelském členském státě, načež činnost smí zahájit až jeden měsíc po zapsání údajů do registru ČNB, která je získá od tohoto orgánu druhého státu. Jak bylo uvedeno výše, v případě zápisu zahraničního zprostředkovatele v registru neplatí zásada materiální publicity, protože tyto údaje ČNB získává jinak než jednáním uchazeče a ten tak může být nesprávnými údaji objektivně poškozen.⁷²

Zahraníční zprostředkovatel potom smí na základě oprávnění působit prostřednictvím pobočky anebo na základě volného pohybu služeb přeshraničně. V prvním případě musí jeho pracovníci splňovat požadavky důvěryhodnosti a odborné způsobilosti, v případě přeshraničního poskytování zůstává nezměněn požadavek důvěryhodnosti a z odborných požadavků požaduje tento režim pouze minimální znalosti pro provádění takové činnosti (struktura a regulace trhu). Smí přitom zprostředkovávat pouze úvěry poskytované poskytovateli dle tohoto zákona. V současné době je v registru ČNB zapsáno osm zahraničních zprostředkovatelů úvěrů na bydlení. Stejná pravidla potom platí pro tuzemského samostatného zprostředkovatele úvěrů na bydlení a vázaného zástupce poskytovatele úvěrů na bydlení s úmyslem působit v hostitelském členském státě – úmysl oznámí ČNB, ta předá identifikační údaje příslušnému orgánu druhého státu a po měsíci od zapsání v cizím registru může zprostředkovatel zahájit činnost.⁷³

⁷¹ Srov. čl. 29 směrnice MCD.

⁷² §§ 46-48 ZSÚ.

⁷³ §§ 50, 51 ZSÚ.

3.4.1 Samostatný zprostředkovatel

Samostatným zprostředkovatelem se rozumí ten, kdo smí zprostředkovávat spotřebitelský úvěr na základě příslušného oprávnění (§ 17 odst. 1 ZSÚ). Podle druhého odstavce ustanovení však kromě tohoto oprávnění musí zároveň jednat pouze na základě smlouvy se spotřebitelem nebo s poskytovatelem (nebo vící z nich). Zároveň podle ust. § 80 platí, že jedná-li zprostředkovatel jménem a na účet spotřebitele na základě smlouvy o zprostředkování spotřebitelského úvěru a pobírá od něj za to odměnu, nesmí zároveň jednat jménem a na účet poskytovatele a pobírat odměnu i od něj.⁷⁴ Důvodová z práva uvádí, že toto má řešit tzv. nezávislé zprostředkovatele, kteří zprostředkovávají úvěry jménem a na účet spotřebitele, přičemž zohledňují celou tržní nabídku, a nemají mít možnost být motivováni k uzavření smlouvy u konkrétního poskytovatele. „*Ustanovení nezakazuje, aby v případě, kdy zprostředkovatel jedná jménem a na účet poskytovatele, od něhož pobírá i odměnu, neinkasoval odměnu též od spotřebitele, pokud to není v rozporu se smlouvou a samozřejmě za předpokladu, že takovou odměnu oznámí poskytovateli pro účely výpočtu RPSN v souladu s § 93 odst. 2.*“⁷⁵

Oprávnění k činnosti samostatného zprostředkovatele trvá do konce kalendářního roku následujícího po roce zapsání zprostředkovatele do registru a prodlužuje se zaplacením správního poplatku na roční bázi. Po celou dobu jeho trvání musí samostatný zprostředkovatel splňovat povinnosti stanovené v § 18, 23, 24 a 25 ZSÚ (jde např. o podmínku důvěryhodnosti a odborné způsobilosti, řízení střetu zájmů apod.). Další z významných pravidel je povinnost samostatného zprostředkovatele dle ust. § 21 být po celou dobu činnosti pojištěn pro případ porušení povinnosti stanovené ZSÚ.

⁷⁴ Zákon pro pojem „smlouva o zprostředkování spotřebitelského úvěru“ dle § 17 nestanovuje určitý smluvní typ. „*Je tedy možné, aby šlo například o smlouvu o zprostředkování podle § 2445 a násl. obč. zák., smlouvu o obchodním zastoupení podle § 2483 a násl. obč. zák., jiný smluvní typ podle obč. zák. či smlouvu nepojmenovanou.*“ (SLANINA, J., JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., WACHTLOVÁ, L., FLÍDR, J. *Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář.* Praha: C. H. Beck, 2017, s. 150).

⁷⁵ Vl. n. z. o spotřebitelském úvěru: Důvodová zpráva. In: *Sněmovní tisky.* Praha: PSP ČR, 2015, 679/0, s. 128. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124545>

Pro užívání pojmu „nezávislý“ a jeho odvozenin při poskytování nebo zprostředkování úvěru stanovuje ust. § 91 ZSÚ podmínku zohlednění většiny tržní nabídky při výkonu své činnosti a povinná pravidla struktury odměňování, která mj. nesmí být závislá na prodejních cílech.

Zastoupen smí být samostatný zprostředkovatel pouze svým pracovníkem a vázaným zástupcem. Stejně jako u poskytovatele však není limitován v zastoupení v případech výkonu práv a povinností ze smlouvy o zprostředkování spotřebitelského úvěru. V případě protiprávního jednání se toto přičítá samostatnému zprostředkovateli i v případě, že jedná jménem a na účet poskytovatele. Ten však za splnění povinnosti k náhradě škody ručí v případě, že zprostředkovatele nepečlivě vybral nebo na něj nedostatečně dohlížel (§ 26).

Porušení stanovených povinností může vést k uložení opatření k nápravě nebo odejmutí oprávnění ČNB dle ust. § 145 a 146 a také může ČNB takové porušení pokutovat jako přestupek dle části jedenácté zákona.⁷⁶

3.4.2 Vázaný zástupce a zprostředkovatel vázaného spotřebitelského úvěru

Jak je zřejmé již z označení, vázaný zástupce a zprostředkovatel vázaného spotřebitelského úvěru (v tomto bodě dále jen jako „zástupci“) nejsou na rozdíl od samostatného zprostředkovatele samostatní a jejich činnost se řídí povahou činnosti zastoupeného a jeho pokyny.⁷⁷ Hlavní rozdíl obou kategorií spočívá v tom, že vázaný zástupce může zastupovat výhradně jednoho zastoupeného (přičemž může jít o poskytovatele i samostatného zprostředkovatele), zprostředkovatel vázaného spotřebitelského úvěru může podle § 23 odst. 1 *a contrario* zastupovat zase pouze poskytovatele spotřebitelského úvěru, přičemž není v jejich počtu omezován „*a jeho oprávnění k výkonu činnosti je závislé na výkonu činnosti alespoň pro jednoho zastoupeného, tedy svoji činnost v oblasti zprostředkování vázaného spotřebitelského úvěru může vykonávat, dokud má uzavřenu smlouvu alespoň s jedním poskytovatelem*“⁷⁸

Pro obě kategorie platí, že při výkonu své činnosti smí být zastoupeni pouze svým pracovníkem, přičemž podle ust. § 8 odst. 2 a § 23 odst. 2 musí sami zástupci i jejich pracovníci splňovat požadavky důvěryhodnosti a odborné způsobilosti. Tyto požadavky tedy nejsou přímo vyžadovány pro zápis do registru ČNB, ale až následně při výkonu jejich

⁷⁶ Důvodová zpráva k uvádí, že prostředky dohledu ČNB jsou na sobě nezávislé a rozhodující tak je závažnost porušení povinnosti. O odnětí licence tak může být rozhodnuto i bez předchozího opatření k nápravě či uložení pokuty. - VI. n. z. o spotřebitelském úvěru: Důvodová zpráva. In: *Sněmovní tisky*. Praha: PSP ČR, 2015, 679/0, s. 148. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124545>

⁷⁷ Pro celý text tohoto bodu jsou relevantní ustanovení § 27 - § 45 ZSÚ.

⁷⁸ VI. n. z. o spotřebitelském úvěru: Důvodová zpráva. In: *Sněmovní tisky*. Praha: PSP ČR, 2015, 679/0, s. 118. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124545>

činnosti. Oprávnění zástupci vzniká jeho zápisem do registru, který má tedy konstitutivní charakter, a trvá stejně jako u samostatného zprostředkovatele do konce kalendářního roku následujícího po roce zápisu, prodlužuje se zaplacením poplatku o 12 měsíců. V případě, že zástupce přestane splňovat podmínky zákona, má povinnost (a zastoupený také, když takovou skutečnost zjistí) okamžitě ukončit závazek ze smlouvy o zastoupení, čímž dojde k zániku oprávnění.

Nejvýznamnější rozdíl oproti úpravě samostatného zprostředkovatele spočívá v omezené „samostatnosti“ zástupců. ČNB je do registru zapisuje na základě oznámení zastoupeného (poskytovatel či samostatný zprostředkovatel), který má vůči zástupcům povinnosti uchovávání dokumentů prokazujících splnění podmínek zákona, kontroly dodržování pravidel jednání apod. Nejvýrazněji se tento princip „decentralizace“ kontroly nad některými subjekty trhu spotřebitelských úvěrů projevuje v odpovědnosti zastoupeného za přestupky spáchané zástupcem kromě přestupků vyhrazených pro zástupce (§ 150, 151). Stejně tak v oblasti náhrady škody třetí straně v důsledku protiprávního činu zástupce tuto hradí zastoupený.⁷⁹ V případě vázaného zástupce je vždy z takového činu zavázán samostatný zprostředkovatel, i když vázaný zástupce jedná jménem poskytovatele. Poskytovatel pak v případě nepečlivého výběru a dohledu samostatného zprostředkovatele za splnění povinnosti ručí.

⁷⁹ Srov. § 2914 obč. zák.

4. Pravidla jednání a smluv týkajících se spotřebitelského úvěru

Na tomto místě, po tom, co jsem ve třetí části pojednal o regulaci subjektů, které jsou dle ZSÚ oprávněny vstupovat se spotřebiteli do vztahů spadajících do jeho působnosti vylíčených v části druhé, zbývá přiblížit konkrétní práva a povinnosti, která spotřebitelům a oprávněným subjektům v rámci těchto relevantních vztahů náleží.

Zákon v tomto ohledu ve své šesté části reguluje obecná pravidla jednání se spotřebiteli, do kterých mj. spadají informační povinnosti, pravidla posuzování úvěruschopnosti a poskytování rady. Sedmá a osmá část se zabývají pravidly smluv týkajících se poskytování a zprostředkování spotřebitelského úvěru a na závěr v deváté části nalezneme pravidla upravující způsob výpočtu RPSN.

V této části stati se tak pokusím vylíčit aspekty, které hrají zásadní roli v průběhu procesu uzavírání a trvání úvěrového vztahu, a pravidla samotných smluv týkajících se spotřebitelského úvěru a v rámci toho nastínit některé problematické oblasti z praxe.

4.1 Roční procentní sazba nákladů

Esenciální prvek regulace distribuce spotřebitelských úvěrů od jejího počátku tvoří tzv. RPSN. Jde o procentní vyjádření celkových nákladů úvěru vůči poskytnuté částce, a to na jeden rok závazku. Spotřebitel tak díky tomu má možnost efektivně porovnávat nabídky jednotlivých poskytovatelů, když tato sazba představuje reálnou cenu úvěru. V případě, že jediné náklady úvěru představuje jeho úročení, je RPSN rovno sjednané úrokové sazbě vyjádřené p.a.

Úprava RPSN v ZSÚ přímo reflektuje pravidla stanovená směrnicemi CCD a MCD, neboť jde o jednu z oblastí podléhajících režimu maximální harmonizace.⁸⁰ ZSÚ RPSN vymezuje kombinací výkladových ustanovení ve třetím paragrafu, pravidly jejího výpočtu v § 133 a 134 a v první příloze zákona. Dle těchto ustanovení tak jde o „*veškeré náklady včetně úroků, provizí, daní, poplatků nebo jiných obdobných peněžitých plnění a veškerých dalších plateb, které spotřebitel musí zaplatit v souvislosti se spotřebitelským úvěrem a které jsou poskytovateli známy, s výjimkou nákladů na notáře*“ rozložené na počet let trvání závazku a vyjádřené v procentech vůči celkové výši čerpaných prostředků.⁸¹ Je

⁸⁰ Srov. čl. 19 a 22 CCD a čl. 2 a 17 MCD.

⁸¹ Jde o nepřesnou a zjednodušenou formulaci, přesný způsob výpočtu obsahuje příloha k zákonu č. 1.

tak díky tomu snadno zjistitelné, že např. úvěr který je prezentován jako bezúročný (tedy extrémně výhodný) kvůli různým dodatečným platbám vyjde spotřebitele draž než úvěr s běžnou tržní úrokovou sazbou.

Jakkoliv jde o přínosný institut, ve velkém množství případů jde pouze o orientační číslo, které se ve výsledku nemusí shodovat s realitou, a to kvůli velké různorodosti jednotlivých úvěrů. Zákon proto v § 134 a v části II. přílohy č. 1 stanovuje fikce, které se užijí v případě, že nelze veškeré hodnoty při výpočtu přesně stanovit. Jde především o situace, kdy je sjednána fixní úroková sazba pouze na určité období, smlouvy s možností průběžného čerpání apod. V obecné rovině se tak pro účely výpočtu užijí sazby a částky uvedené ve smlouvě platné v době jejího uzavření bez ohledu na možnost jejich změny.

Údaj o výši RPSN jsou oprávněné subjekty povinny uvádět při všech jednáních se spotřebitelem, v předmluvní fázi (včetně reklamních sdělení) potom formou reprezentativního příkladu. Spotřebitel tak musí mít již v reklamě, v průběhu jednání o úvěru i kdykoliv během trvání závazku možnost znát výši RPSN svého úvěru i jiných poskytovatelem nabízených v daném okamžiku.⁸²

Neplnění obecné povinnosti uvádět RPSN (vedle ostatních zákonem požadovaných informací) při všech jednáních se spotřebitelem ohledně konkrétního úvěru může vést k uložení opatření k nápravě, případně odnětí oprávnění ČNB v případech dle § 146 odst. 1 písm. b), c), a také k uložení pokuty za přestupek podle jedenácté části zákona. Avšak v případě, že výše RPSN chybí přímo ve smlouvě (nebo není ohledně ní dodržena písemná forma), platí, že veškerá ujednání o platbách ve smlouvě se stávají zdánlivými a úvěr je úročen repo sazbou uveřejněnou ČNB a platnou ke dni uzavření smlouvy. Na rozdíl od předchozí právní úpravy v zákoně č. 145/2010 Sb., která nerozlišovala intenzitu pochybení, tak je stanoveno, že v případě chybného uvedení sazby RPSN v neprospěch spotřebitele (celková splatná částka je ve skutečnosti vyšší) dochází ke snížení úrokové sazby a celkové splatné částky tak, aby odpovídala výši uvedené RPSN.⁸³

⁸² Srov. ust. § 92 odst. 2 ZSÚ.

⁸³ Stejně pravidlo platí i ve vztahu k zápůjční úrokové sazbě a celkové částce, kterou má spotřebitel zaplatit – viz ust. § 110 ZSÚ.

4.2 Pravidla jednání při distribuci úvěrů

Ustanovení § 75 - § 83 ZSÚ upravují obecná pravidla jednání poskytovatele a zprostředkovatele (v této části dále jako „oprávněné subjekty“) se spotřebitelem, přičemž některá z nich jsem již probral v rámci dosavadního textu. Tato pravidla se uplatní ve všech fázích a při všech způsobech jednání se spotřebitelem bez ohledu na jeho průběh a záměr stran. Oprávněné subjekty jsou povinny vyvíjet svou činnost s odbornou péčí (§ 75) a jednat se spotřebitelem čestně, transparentně, jasně a výstižně, aniž by uváděly jakkoliv klamavé, nejasné či nepravdivé informace, ani žádné informace nezamlčely (§ 76, 77). Musí zohledňovat zájmy a práva spotřebitele a nesmí přijmout, nabídnout či poskytnout jakoukoliv pobídku, která by mohla vést k porušení zákona (§ 79). Oprávněné subjekty nesmí před uzavřením smlouvy o spotřebitelském úvěru požadovat od spotřebitele žádné platby kromě náhrady vynaložených správních poplatků a obdobných plnění, a v případě, že spotřebitel hradí náklady ocenění nemovitosti, jsou spotřebiteli povinny bez odkladu vydat jeho výsledek a odůvodnění (§ 83).

Oprávněné subjekty jsou dle ust. § 78 povinny pořizovat „*dokumenty nebo jiné záznamy v rozsahu, který je nezbytný pro hodnověrné osvědčení řádného plnění jejich povinností stanovených zákonem*“ a uchovávat je po dobu nejméně 5 let od zániku vztahu nebo vzniku záznamu, resp. 1 rok v případě oznámení o zamítnutí žádosti o spotřebitelský úvěr. Citlivá je tato otázka v oblasti nahrávek telefonických hovorů, kde není zcela zřejmé, zda může oprávněný subjekt nahrávat hovor i bez souhlasu spotřebitele. Ačkoliv důvodová zpráva uvádí, že ze zákonů nevyplývá subjektům povinnost pořizovat nahrávky, jejich pořízení také není zakázáno a v případě, že jsou pořízeny a obsahují pro výkon dohledu relevantní informace, musí být také uchovány.⁸⁴

Dosavadní judikatura v této věci vyhází především ze starého občanského zákoníku s jinou formulací osobnostních práv, navíc i aktuálnější rozhodnutí z dob nového občanského zákoníku ztrácí částečně relevanci v důsledku nově účinného nařízení GDPR, v jehož případě předpokládám, že některé související záležitosti bude muset upřesnit ESD. Přesto považuji tuto problematiku za důležitou, neboť v praxi zprostředkovatelů a nebankovních poskytovatelů probíhá běžně velká část komunikace se spotřebitelem telefonicky, přičemž se vyskytují případy, kdy spotřebitelé z různých důvodů souhlas

⁸⁴ Srov. ust § 78 ZSÚ a čl. 6 odst. 1 písm. c) nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679, o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES („GDPR“).

s nahráváním hovoru udělit nechtějí a samotná informace o nahrávání vyloučí další jednání, čímž subjekt ztrácí potenciálního klienta. V souvislosti s tím je vhodné zmínit zásadní rozhodnutí Ústavního soudu v nálezu I. ÚS 191/05, kde mj. stanovil, že „každý má právo zaznamenávat vlastní telefonické hovory, neboť existuje obecná povědomost o tom, že telefonát může být technickou cestou druhým účastníkem zaznamenán“. Použití takového záznamu v občanském soudním řízení při výslovném nesouhlasu účastníka hovoru však ústavní soud v nálezu odmítá, neboť to již představuje zásah do soukromí osoby. Pořízený záznam tak měl a mohl sloužit pouze k účelům obdobným uchování informace bez právního významu.

V nálezu II. ÚS 1774/14 se ústavní soud od původní argumentace odchýlil a stanovil pravidlo individuálního posouzení případu porovnáním základních práv na ochranu osobnosti a spravedlivý proces: „*Střet zájmu na ochraně osobnosti toho, jehož projev je bez jeho souhlasu zachycován, se zájmem na ochraně toho, kdo tento projev zachycuje (a posléze použije) nelze ovšem řešit v obecné rovině. Rozhodování o tom, do jaké míry je určitý zájem v dané konkrétní situaci převažující, je třeba ponechat na zvážení obecnému soudu, a to v každém jednotlivém případě. Kromě okolností, za nichž byla taková nahrávka pořízena, bude rozhodující i význam právem chráněného či uznávaného zájmu, který je předmětem vlastního řízení, a možnosti, které měl účastník, uplatňující informace z nahrávky, k dispozici k tomu, aby získal takové informace jiným způsobem, než za cenu porušení soukromí druhé osoby*“.

Na rozdíl od soukromoprávních záležitostí však ve správních a trestních řízeních bývají podobné nahrávky přípouštěny.⁸⁵ Oprávněné subjekty legitimně nemusí mít zájem na tom, aby o pořízení záznamu klienta informovaly (aniž by šlo o jakkoliv nefér jednání), přičemž mohou nahrávku pořídit, pokud s údaji v ní nebudou žádným způsobem nakládat. Dle dosavadní rozhodovací praxe a litery zákona tak nejspíš je přípustné použití takto pořízených nahrávek při prověřování zákonnosti postupu oprávněného subjektu ČNB či v řízení o trestném činu nebo přestupku účastníka hovoru, ale v případném občanskoprávním sporu použití takové nahrávky jako důkazu proti spotřebiteli nejspíše neobstojí. Oprávněný subjekt tak v těchto případech může spoléhat pouze na adhezní řízení

⁸⁵ Srov. POTMĚŠIL, Jan. *Použitelnost zvukových a obrazových záznamů jako důkazu* [online]. Ministerstvo vnitra ČR, 2010. [cit. 2019-03-10]. S. 130. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/spravni-pravo-3-10web-potmesil-pdf.aspx>

dle trestního řádu či přestupkového zákona, v případě samostatného civilního řízení však s takovou nahrávkou jako důkazem těžko obstojí.

4.2.1 Poskytování rady

Úprava poskytování rady je novinkou zavedenou směrnicí MCD (v souvislosti s ní ve stejném článku i pravidlo užívání pojmu „nezávislý“ zmíněné v bodu 3.4.1), v rámci jednotnosti právního řádu se však dle ZSÚ vztahuje na všechny spotřebitelské úvěry. V kontextu zvyšování ochrany spotřebitele na finančních trzích tak ZSÚ v ustanoveních § 84, 85 a 88 reflektuje úpravu směrnice MCD regulující finanční poradenství v oblasti spotřebitelských úvěrů, která určuje, že úvěrové poradenství tvoří doplňkovou službu k poskytování a zprostředkování spotřebitelského úvěru a nelze tak bez oprávnění poskytovat rady ohledně jejich výběru.

Dle mého názoru v tomto případě Česká republika také netransponovala správně směrnicí MCD, když v zákoně nezakotvuje povinnost být oprávněným subjektem pro poskytování rady ve smyslu § 85, ale dle jeho dikce stanovuje pravidla pro případy, kdy radu poskytuje poskytovatel nebo zprostředkovatel. Směrnice přitom výslovně v ustanovení čl. 22 odst. dává členským státům povinnost zajistit, aby tyto poradenské služby (poskytování rady ve smyslu ZSÚ) prováděly pouze oprávněné subjekty. Myslím, že v tomto případě jde o výraznou mezeru v národní úpravě, neboť si nejsem vědom žádné právní normy, která by bránila podnikateli bez oprávnění dle ZSÚ, aby poskytoval spotřebitelům úvěrové poradenství, a dokonce bez tohoto oprávnění a postavení poskytovatele nebo zprostředkovatele nemusí splňovat obecná pravidla jednání se spotřebiteli dle ZSÚ ani zvláštní pravidla pro poskytování rady.⁸⁶ Domnívám se, že kvůli tomu tak oprávněné subjekty získávají horší postavení, než případný podnikatel poskytující radu mimo působnost pravidla ZSÚ, když porušení pravidel o udělení rady může vést k vysoké pokutě podle jedenácté části zákona. Podnikatel neřídící se ZSÚ by však jednal pouze podle obecných ustanovení obč. zák., mj. také § 2950.⁸⁷

Ve čtvrtém odstavci § 85 zákonodárce odlišil radu od poskytování doporučení jakožto běžné součásti činnosti zprostředkování a poskytování spotřebitelských úvěrů

⁸⁶ Srov. ust. § 1 písm. b), § 3 odst. 1 písm. a), b), d), e), § 85 odst. 1

⁸⁷ ZSÚ však neupravuje náhradu škody vzniklé špatnou radou, a tak se § 2950 obč. zák. uplatní i v případě oprávněného subjektu.

(srov. § 3 odst. 1 písm. a) bod 3, písm. b) bod 3. V případě, že oprávněný subjekt nemá v úmyslu poskytnout radu (a splnit níže uvedené požadavky), ale pouze obecné doporučení, musí na to spotřebitele upozornit. Řešení zmíněné potenciální nesprávné transpozice tak vidím např. ve vázanosti podmínek poskytování rady právě na poskytování doporučení v uvedených ustanoveních, kdy by stále mohlo jít o samostatnou doplňkovou službu tak, jako je definována, jejíž podmínky by takto byly stanoveny kromě ust. § 84 a násl. také odkazem na definici poskytování a zprostředkování úvěrů v § 3.

V případě, že oprávněný subjekt poskytuje radu (podle § 85 odst. 4 postačí, když neuvede, že nejde o radu), musí, kromě obecných povinností transparentnosti, odborné péče apod. (viz výše), vybírat při jejím poskytování z dostatečného počtu vhodných produktů, které musí spotřebiteli představit. Minimální požadavky na zohledňované produkty stanovuje rozdílně podle typu subjektu a dle povahy jeho činnosti (viz § 85 odst. 1 písm. b)). Výběr provádí oprávněný subjekt na základě analýzy spotřebitelovy aktuální finanční situace a jeho cílů a potřeb a analýzy rizik, kterým může být spotřebitel po dobu trvání úvěru vystaven, přičemž se řídí pravidly získávání informací od spotřebitele platnými pro poskytování rady a posuzování úvěruschopnosti v § 84. Domnívám se, že pro tyto analýzy v rámci poskytnutí rady bude v rozhodovací praxi platit obdobná logika požadavků a kritérií jako v případě posouzení úvěruschopnosti, jemuž je např. v oblasti ochrany osobních údajů spotřebitelů získaných z databází poskytování rady postaveno na roveň (srov. § 88 odst. 2). Spotřebitel potom musí o poskytnuté radě obdržet záznam v listinné podobě nebo na jiném trvalém nosiči dat, který obsahuje analýzu jeho finanční situace, jeho požadavků a cílů a důvody výběru určitého produktu spolu s vysvětlením jeho možných dopadů na něj.

Účelem této dílčí regulace v kontextu směrnice MCD je, že má především zajistit spotřebiteli řádnost a férovost přístupu oprávněného subjektu k v určitých formálnějších situacích, kdy se oprávněný subjekt zaváže k vysoké míře objektivity, a umožnit řádné přezkoumání jeho postupu v případě dohledu dohledovým orgánem a sporech mezi subjektem a spotřebitelem. Nepovažuji jej tak za plně splněný, neboť se domnívám, že absence explicitního povinného oprávnění k poskytování rady dle § 85 zajišťuje tento účel jen zčásti (viz. přímý požadavek licencování poradců ve čl. 22 odst. 6 směrnice).

4.2.2 Posouzení úvěruschopnosti

Na rozdíl od úpravy poskytování rady je povinnost posuzování úvěruschopnosti spotřebitele již věcí známou z dob předchozího zákona o spotřebitelském úvěru. Její podmínky upravuje § 86 a jde o nástroj, který má spotřebitele chránit „*před přijetím neuvážených a nezodpovědných rozhodnutí, plynoucích z neznalosti a nedostatečných zkušeností, jakož i osobních morálně volních vlastností a životních i sociálních poměrů spotřebitele, které mohou zásadním způsobem dopadnout na jeho osobní a rodinnou finanční situaci, postihnout jeho majetek a ohrozit uspokojování základních životních potřeb, ekonomickou funkci rodiny a společenský status jejich členů, vč. narušení jejich sociálních vztahů.*“⁸⁸

Posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost má povinnost poskytovatel před uzavřením smlouvy o spotřebitelském úvěru nebo významném navýšení stávajícího úvěru. Posouzení, zda jde o významné navýšení, je především na odborné péči poskytovatele, nicméně „*lze mít za to, že pokud se hranice splátky při navýšení úvěru pohybuje pod maximální výší splátky, která vyplynula z posouzení úvěruschopnosti, nepůjde o významné navýšení, pokud nebude hranice překročena.*“⁸⁹ Dle systematického výkladu tak musí poskytovatel učinit před podáním závazné nabídky na uzavření smlouvy podle § 111 spotřebiteli, kterou je během stanovené dvoutýdenní lhůty na rozmyšlenou možné odvolat, právě pouze pokud vyšly najevo okolnosti ohledně úvěruschopnosti klienta způsobující nemožnost poskytnout úvěr podle § 86 odst. 1.

Posouzení se provádí na základě nezbytných, dostatečných, přiměřených a spolehlivých informací získaných od spotřebitele nebo z jiných zdrojů. Jde o složitý soubor procesů, jehož veškeré aspekty by vydaly na samostatnou práci, pro který není dobře možné stanovit jednotná pravidla a musí být prováděn i přezkoumáván na individuální bázi. Obecně lze konstatovat, že podle druhého odstavce § 86 provádí poskytovatelé posouzení úvěruschopnosti především porovnáním jeho příjmů a výdajů a způsobu plnění dosavadních dluhů, přičemž jednají s odbornou péčí a postupují především podle pravidel posuzování úvěruschopnosti dle ust. § 15 odst. 2 písm. c) a nezávazných dohledových

⁸⁸ Dohledový benchmark č. 1/2014: *K výkladu povinnosti věřitele posoudit s odbornou péčí schopnost spotřebitele splácet spotřebitelský úvěr.* Česká národní banka [online]. 2014 [cit. 2019-03-27].

⁸⁹ VI. n. z. o spotřebitelském úvěru: Důvodová zpráva. In: *Sněmovní tisky.* Praha: PSP ČR, 2015, 679/0, s. 130. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124545>

benchmarků vydávaných ČNB.⁹⁰ Nejvíce praktických otázek v této problematice vyvstává právě v oblasti analýzy skutečných příjmů a výdajů spotřebitele, konkrétně pak uznatelnost daného souboru získaných informací dle ust. § 84, včetně jejich vzájemné souvislosti, jako dostačujícího a přiměřeného smyslu povinnosti. Podnikatel totiž musí na jedné straně ctít spotřebitelovo právo na soukromí a požadovat pouze přiměřené a nezbytné údaje, na straně druhé musí vyhovět mj. veřejnému zájmu na potlačení predátorských úvěrových praktik a zdravotní finančního systému v podobě pravidel ZSÚ.

Zdrojem dostatečných, spolehlivých a zároveň přiměřených informací ohledně příjmů a výdajů spotřebitele tak zpravidla může být vše, co neodporuje právem chráněným zájmům a v souvislosti s ostatními informacemi vyvrací všechny důvodné pochybnosti o spotřebitelově možnosti úvěr splácet.⁹¹ Tuto komplexnost mj. potvrdil litevský Nejvyšší správní soud, který se pokusil o sestavení kompletního seznamu podkladů, které při posouzení úvěruschopnosti použít lze a nelze, nicméně došel k závěru, že není možné takový seznam vytvořit, když i konkrétně rozhodl, že mohou být využity např. i informace ze sociálních sítí.⁹² Poskytovateli je tak ponecháno k uvážení, který typ a formu informace v tom kterém případě přijme a jaký rozsah informací potřebuje získat pro správné provedení posouzení úvěruschopnosti.⁹³ V souvislosti s tím zákon opravňuje poskytovatele, aby si za splnění podmínek v § 88 vzájemně předávali informace související s dluhy spotřebitelů prostřednictvím databází, tyto informace pak smí využít pouze k vypracování analýzy při poskytnutí rady nebo k posouzení úvěruschopnosti.⁹⁴

Samotný fakt, že se na základě porovnání příjmů a výdajů splátka žádaného úvěru vejde do rozpočtu spotřebitele, však neznamená, že není důvod úvěr neposkytnout. Jak uvádí i důvodová zpráva, podnikatel nejedná s odbornou péčí, pokud poskytne úvěr, jehož splátka nenechává v rozpočtu přiměřenou rezervu např. pro nečekaně zvýšené výdaje související se zajišťováním potřeb bydlení, pokles příjmů kvůli nedobrovolné nižší

⁹⁰ Konkrétně jde o Dohledový benchmark č. 3/2016, který mj. odkazuje na benchmark č. 1/2014 a obecné pokyny Evropského orgánu pro bankovníctví k posouzení úvěruschopnosti.

⁹¹ Ust. § 86 odst. 1 ZSÚ.

⁹² SLANINA, J., JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., WACHTLOVÁ, L., FLÍDR, J. *Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017. s. 418.

⁹³ Podrobněji např. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. září 2007, sp. zn. 32 Odo 1726/2006

⁹⁴ Dlouhodobě na trhu působí především zájmová sdružení právnických osob Solus a CNCB (NRKI) a společnost CBCB (BRKI). Více viz. www.solus.cz, www.cncb.cz, www.cbcb.cz.

pracovní vytíženosti apod. Zároveň však nemá za cíl ujistit se, že bude úvěr splacen, ale že za dané situace s přihlédnutím ke známým a pravděpodobným skutečnostem, které teprve nastanou (např. snížení příjmu po odchodu do důchodu), spotřebitel nebude mít objektivní problém dostát svým závazkům.⁹⁵ V praxi se tak při vyhodnocení, zda jsou u spotřebitele dány důvodné pochybnosti o možnosti úvěr splácet, využívají různá statistická data (např. i pravděpodobnost úmrtí aj.) a simulace změny příjmů a výše splátek v důsledku změny úrokových sazeb (tzv. zátěžové testy). Jako reference nebo i namísto některých potřebných informací se využívají i právně stanovené hodnoty, např. normativní náklady na bydlení dle nařízení vlády č. 320/2018 Sb.

Dodatečná pravidla související s možností poskytnout úvěr a úvěruschopností spotřebitele stanovuje Úřední sdělení České národní banky ze dne 12. června 2018. Ačkoliv jde o nezávazný doporučující akt, je vzhledem k výkonu dohledu ČNB nad sektorem úvěrů a její obecné ochranné funkci krajně nevhodné se jím neřídít bez podstatných argumentů. Podle doporučení by poskytovatel úvěru zajištěného nemovitostí neměl překročit při sjednávání úvěru hodnotu 90 % ukazatele LTV a hodnoty mezi 80 a 90 % LTV by mělo dosahovat nejvýš 15 % z celkově poskytnutého objemu úvěrů. Zároveň se (nezávazně) zakazuje, aby zbylá částka byla financována jiným, např. bezúčelovým úvěrem. Spotřebitelům, kteří sjednávají nebo již aktuálně mají spotřebitelský úvěr zajištěný nemovitostí, by měli poskytovatelé úvěr poskytnout, pouze pokud ukazatel DTI nepřesáhne hodnotu 9 a ukazatel DSTI hodnotu 45 %, přičemž v obou případech lze toto porušit u odůvodněných případů do hodnoty 5 % celkového objemu poskytnutých úvěrů.

Dle mého názoru jde především v případě ukazatele DSTI o zbytečně přísný limit, který může kromě kýženého ochranného účinku nezřídka kdy způsobovat vedlejší efekt (presumovaný zmíněným pětiprocentním korektivem), kdy spotřebitelé ani při řádném posouzení úvěruschopnosti s kladným výsledkem nedosáhnou na úvěr právě pro překročení hranice DSTI, ačkoliv by jim jeho splacení nečinilo problém. Shledávám tento ukazatel při současné hodnotě spíše jako omezující než prospěšný prvek, neboť svou explicitností a přisností dle mého názoru rozbourává koncept posouzení úvěruschopnosti stojící na vysoké míře abstraktnosti a individuálnosti a myslím, může přispívat k jeho těžkopádnosti. Ukazatele DTI a LTV vedle toho nezasahují do samotného posouzení

⁹⁵ Vl. n. z. o spotřebitelském úvěru: Důvodová zpráva. In: *Sněmovní tisky*. Praha: PSP ČR, 2015, 679/0, s. 130-131. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124545>

úvěruschopnosti a efektivně zabraňují předluženosti, neopatrnému jednání a podporují zdraví finančního systému.

V případech, kdy poskytovatel nesplní své povinnosti v podobě chybného posouzení úvěruschopnosti spotřebitele nebo jeho neprovedení, je taková smlouva, při vznesení námitky v objektivní promlčecí lhůtě v délce 3 let od jejího uzavření, dle ustanovení § 87 neplatná. Spotřebitel navíc má právo jistinu vrátit dle svých možností, které v případě sporu určí soud. Jde o velmi významné ustanovení spotřebitelské ochrany s výraznou preventivní, reparační i represivní funkcí. Brání nejen předlužování domácností v mikro i makroekonomickém významu, ale i predátorskému poskytování úvěrů, kdy poskytovatel předem kalkuluje s neschopností spotřebitele úvěr splatit a těží z vysokých sankčních poplatků.

Vedle soukromoprávní sankce je takové nesplnění povinnosti navíc dispozitivně ČNB sankcionováno jako přestupek pokutou až do výše 20 mil Kč podle § 154 odst. 3 písm. c).

Osobně považuji tento institut za jeden z nejzásadnějších v oblasti distribuce spotřebitelských úvěrů a podporuji aktuální, převážně abstraktní přístup. Velký význam přikládám pravidlu odborné péče, které, myslím, elegantně a účinně prostupuje celou koncepci institutu.⁹⁶ V každém konkrétním případě by měl poskytovatel vzhledem ke své povaze (tím spíše v současné době, kdy musí mít každý poskytovatel dle ZSÚ silné finanční zázemí) být schopen vyhodnotit strukturu potřebných informací, jejich právní sílu a správně na jejich posouzení reagovat, aby vyhověl stanoveným mantinelům. Úskalí tohoto pojetí spatřuji spíše v množství relevantních aspektů, které je třeba odborně a rozumně (nikoliv nutně naprosto správně) zohlednit, než v míře jejich náročnosti, a tak v případě obezřetného, pečlivého a efektivního nastavení pravidel posuzování úvěruschopnosti podle § 15 odst. 2 písm. c) nemyslím, že abstraktní pojetí představuje zvýšenou míru právní nejistoty pro poskytovatele.

⁹⁶ K tomu také náleží finančního arbitra e. č. FA/2830/2015.

4.2.3 Informační povinnosti oprávněných subjektů

Zákon o spotřebitelském úvěru upravuje vedle samotných požadavků na informace ve smlouvě o (zprostředkování) spotřebitelského úvěru podle části sedmé a osmé další oblasti poskytování informací v průběhu jednání spotřebiteli. Jde o přímý projev v první části práce popisovaného účelu ochrany spotřebitele – vyrovnání informační asymetrie mezi spotřebitelem a podnikatelem. V tomto bodě představím především systematiku poskytování informací a některá konkrétní práva vyplývající z katalogů povinných informací.

Informační povinnosti jsou upraveny v rozsáhlých ustanoveních § 90-103 a v souladu s obecnými pravidly čestného, transparentního (apod.) jednání popsány v úvodu kapitoly mají zajistit, aby spotřebitel po celou dobu jednání věděl, s kým jedná, jaká má práva a povinnosti, co z nich pro něj vyplývá a také aby znal nezkrácené údaje o všech částkách a platbách. Všechny tyto informace má mít k dispozici bezplatně v listinné podobě nebo na jiném trvalém nosiči dat.

Za tím účelem zákon přikazuje v § 92 poskytovateli, aby trvale zpřístupnil své kontaktní údaje, informace o všech podmínkách a platbách souvisejících s aktuálně nabízenými úvěry a právech, která spotřebiteli náleží. Vedle jiných, pro spotřebitele důležitých informací jako např. uvedení registru, kde je možné ověřit oprávnění poskytovatele, zde nacházíme také důležitou povinnost poskytovatele upozornit spotřebitele na možnost mimosoudního řešení sporů prostřednictvím finančního arbitra podle zákona č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi. Ten řeší spory pouze na návrh spotřebitele, bezplatně a na základě vyšetřovací zásady, což výrazně napomáhá spotřebitelově možnosti domoci se svého práva.⁹⁷ Zprostředkovatel je mj. povinen spotřebitele informovat mj. o výši provize, kterou získává od jednotlivých poskytovatelů, což dává spotřebiteli možnost kontroly, zda zprostředkovatel nenabízí nevýhodné produkty s vysokou provizí. Již při prvním kontaktu se spotřebitelem mu musí sdělit, zda je samostatným zprostředkovatelem nebo vázaným zástupcem, a v případě druhého uvedeného také, koho zastupuje.

V případě, že je spotřebitelský úvěr nebo jeho zprostředkování nabízen reklamou, jejíž součástí je jakýkoliv číselný údaj o nákladech, musí reklama obsahovat informace o

⁹⁷ Požadavek na mimosoudní řešení sporů vychází z obou transponovaných směrnic. Více v uvedeném zákoně a na www.finarbitr.cz.

nákladech, výši záůjční úrokové sazby apod., a to ve formě reprezentativního příkladu. To zajišťuje, aby mohl spotřebitel efektivně porovnávat inzerované úvěry a neřídil se pouze sděleními samotné reklamy, která samozřejmě sleduje prodejní cíle a snaží se pouze poukázat na nejlepší vlastnosti produktu. Osobně zde příliš nerozumím použití pojmu „číselný údaj“, když dle důvodové zprávy a v souladu s čl. 4 směrnice CCD je za takový údaj nutné považovat i nečíselné vyjádření typu „*zdarma, nejlevnější*“ etc.⁹⁸ Dřívější úprava používala pojem „*jakýkoliv údaj o jeho nákladech*“, který je podle mého názoru výstižnější, nicméně aktuální znění reflektuje terminologii směrnice MCD a v kontextu důvodové zprávy a směrnice CCD by tak nemělo působit problémy.

Stejnou funkci plní pravidla poskytování předmluvních informací. Ty jsou naprosto klíčovým bodem regulace spotřebitelského úvěrování, protože efektivně plní cíle obou směrnic, když chrání spotřebitele tím, že mu musí být poskytnuty a vysvětleny veškeré důležité informace v nezkreslené podobě, a zároveň tyto informace mají ve všech případech formu stejných formulářů v přílohách 2-4 zákona. Významnost této oblasti podtrhuje její podřízenost režimu maximální harmonizace, čímž je podporováno poskytování úvěrů na bydlení občanům jiných členských států v důsledku odstranění odlišností právních řádů standardizací rozsahu a obsahu informací, které každý spotřebitel v každém členském státě při sjednávání úvěru získá.⁹⁹ Povinnost poskytnout předmluvní informace a jejich náležitě vysvětlení má poskytovatel i zprostředkovatel (kromě zprostředkovatele vázaného spotřebitelského úvěru), přičemž jakmile povinnost splní jeden z nich, platí, že tuto povinnost splnil i druhý. Musí však být schopni dostatečně doložit vzájemné splnění této povinnosti.¹⁰⁰

Požadované informace musí oprávněné subjekty poskytnout spotřebiteli s dostatečným předstihem před uzavřením smlouvy o spotřebitelském úvěru a bez zbytečného odkladu po posouzení jeho úvěruschopnosti. V praxi však dochází často k uzavření smlouvy již při prvním kontaktu, a tak je tuto povinnost potřeba posuzovat

⁹⁸ VI. n. z. o spotřebitelském úvěru: Důvodová zpráva. In: *Sněmovní tisky*. Praha: PSP ČR, 2015, 679/0, s. 132. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124545>

⁹⁹ Srov. čl. 22 směrnice CCD a čl. 2 odst. 2 směrnice MCD

¹⁰⁰ *K některým ustanovením zákona č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru* [online]. Česká národní banka, 2017, s. 7. [cit. 2019-03-14] Dostupné z: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/faq/stanoviska_a_odpovedi/pdf/k_nekterym_ustanovenim_zakona_c_257_2016.pdf

individuálně s přihlédnutím mj. ke složitosti produktu.¹⁰¹ Velký praktický význam má také ust. § 99 odst. 4 zákona, dle něž musí být všechny informace stejně výrazné a veškeré nepovinné informace uvedeny v samostatném dokumentu, čímž „brání tomu, aby v záplavě nepodstatných informací uváděl věřitel drobným a nevýrazným způsobem informace zásadní a podstatné pro jeho rozhodování.“¹⁰²

Ze široké palety požadovaných informací zmíním povinnost dle ust. § 95 odst. 1 písm. j) uvést spotřebiteli informace o případných platbách notáři. Notářské zápisy se svolením k přímé vykonatelnosti jsou dle § 40 odst. 1 písm. d.) zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), exekučním titulem, a tak se v úvěrové praxi využívají pro zajištění věřitelových nároků. Jejich pořízení ale není levnou záležitostí a může činit i několik desítek tisíc korun.¹⁰³ Dle výkladových pravidel se však poplatky placené notáři nezapočítávají do RPSN ani neudávají v celkových nákladech úvěru a celkové splatné částce, spotřebitel tak může při nepozornosti zaplatit o dost více, než očekával.¹⁰⁴ Jde tak podle mého názoru o zranitelné místo tohoto jinak efektivního nástroje, nicméně i v tomto případě musím podotknout, že případná změna by vzhledem k režimu harmonizace oblasti musela přijít z evropských kruhů.

4.3 Některé podmínky smluv týkajících se spotřebitelského úvěru

Závěrem této práce pojednám o zvláštní úpravě smluv, ve kterých se sjednává nebo zprostředkovává spotřebitelský úvěr. ZSÚ v § 104 - § 132 ohledně těchto smluv upravuje jejich formu, povinně uváděné informace a především pravidla upravující některé smluvní podmínky. Vzhledem k tomu, že v této oblasti úprava v ZSÚ vychází z velké části z úpravy dřívější, zaměřím se převážně na pravidla nová, vedle kterých pak popíši i nejdůležitější

¹⁰¹ *K některým ustanovením zákona č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru* [online]. Česká národní banka, 2017, s. 7. [cit. 2019-03-15] Dostupné z:

https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/faq/stanoviska_a_odpovedi/pdf/k_nekterym_ustanovenim_zakona_c_257_2016.pdf

¹⁰² Vl. n. z. o spotřebitelském úvěru: Důvodová zpráva. In: *Sněmovní tisky*. Praha: PSP ČR, 2015, 679/0, s. 133. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124545>

¹⁰³ Viz příloha k vyhlášce č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů, správců pozůstalosti a Notářské komory České republiky (notářský tarif).

¹⁰⁴ Srov. § 3 odst. 2 písm. c), d), § 133 ZSÚ.

aspekty v oblasti již dříve zavedené. Některé podmínky, především informační povinnost subjektů, jsem přitom již probral v rámci předchozího textu v příslušných souvislostech.

Zákon stanovuje obligatorní písemnou formu pro smlouvu o spotřebitelském úvěru. V případě, že ze smlouvy o zprostředkování spotřebitelského úvěru vyplývá pro spotřebitele jakákoliv povinnost, musí být také v písemné formě pod sankcí neplatnosti. Vázáním písemné formy na prvek povinností spotřebitele se zabraňuje nadbytečné administrativě např. v případech, kdy zprostředkovatel jedná jménem a na účet poskytovatele a takto (bez dalšího) uzavře se spotřebitelem smlouvu o úvěru – v takových případech není smlouva v písemné formě nutná.¹⁰⁵ V případě smlouvy o spotřebitelském úvěru je situace jiná a zákon nedodržení písemné formy nesankcionuje. Smlouva ovšem musí obsahovat výši RPSN, zápůjční úrokové sazby a celkové částky, kterou má spotřebitel zaplatit, jejichž absence nebo nenaplnění písemné formy způsobují zneplatnění všech ustanovení o platbách a úvěr je úročen repo sazbou platnou ke dni uzavření. Jinými slovy, pokud smlouva nemá písemnou formu nebo není v této formě spotřebiteli poskytnuta, úvěr bude vždy „v ceně“ repo sazby. Ačkoliv jde *de iure* o méně intenzivní sankci, než by byla neplatnost smlouvy (uplatňovaná v případě nesplnění povinnosti posoudit úvěruschopnost spotřebitele), poskytovatel jí může *de facto* oproti neplatnosti být zasažen více.¹⁰⁶ Rozdílnost sankcí a tuto hypotetickou „nespravedlivost“ tak přičítám odlišnosti chráněných zájmů, kdy zneplatnění smlouvy v případě nesplnění povinnosti posoudit řádně úvěruschopnost chrání společnost před předlužením, neposkytnutí nákladových údajů v písemné formě pak mj. před nekalými praktikami, které ho mají poškodit bez ohledu na jeho bonitu.

Významný posun zažily s přijetím ZSÚ spotřebitelské úvěry v otázce sankčních poplatků. Nově zákon stanovuje taxativně, že pro případ spotřebitelova prodlení smí být sjednáno pouze právo na náhradu účelně vynaložených nákladů souvisejících s prodlením,

¹⁰⁵ Vl. n. z. o spotřebitelském úvěru: Důvodová zpráva. In: *Sněmovní tisky*. Praha: PSP ČR, 2015, 679/0, s. 144. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124545>

¹⁰⁶ V případě neplatnosti by podnikatel mohl okamžitě po navrácení prostředky zainvestovat a přicházel by tak pouze o ušlý zisk a případné náklady od počátku vztahu do rozhodnutí o neplatnosti. V případě úročení repo sazbou však může být tímto vztahem vázán po další dlouhou dobu a mít tak tyto prostředky „zamčené“ déle, než kdyby smlouva nebyla platná a utrpět tak vyšší ztrátu.

úrok z prodlení a smluvní pokutu. Maximální sazbu úroku z prodlení, na rozdíl od dispozitivní úpravy v § 1970 obč. zák., váže ZSÚ obligatorně na podzákoný předpis, smluvní pokuta zase nesmí činit více než 0,1 % denně z dlužné částky a v součtu nesmí přesáhnout 50 % výše jistiny úvěru nebo částky 200 tis Kč.¹⁰⁷ Tímto se výrazným způsobem zabraňuje predátorským praktikám, kdy i po zpeněžení zástavy (nemovitosti) nedojde v důsledku enormních smluvních pokut k úhradě dluhu a spotřebitel se ocitne v bezvýchodné situaci.¹⁰⁸

Zakazuje se nově také vázat poskytnutí úvěru na poskytnutí jiné finanční služby, pokud není možné úvěr sjednat i bez ní. Tím zákonodárce sleduje zamezení praktikám, kdy spotřebitelé pro získání „velmi výhodného“ úvěru přistoupí na povinnost sjednat doplňkovou službu, ze které má zpravidla prospěch pouze věřitel. Pokud poskytovatel požaduje pro poskytnutí úvěru sjednání pojištění, nesmí spotřebitele omezit ve výběru jeho poskytovatele a musí mu úvěr poskytnout, i pokud si spotřebitel sjedná pojištění u jiného subjektu. Výjimku pak představují pojištění v případě financování automobilů, v jejichž případě vozidla pravidelně slouží jako zajištění úvěru, kdy je pro relativně vysoké riziko znehodnocení tohoto předmětu zajištění posílen zájem poskytovatele na tom mít kontrolu nad jeho pojištěním.

4.3.1 Zajištění závazků

Z předešlé úpravy ZSÚ přejímá zákaz použití směnky nebo šeku ke splacení nebo zajištění spotřebitelského úvěru a ke splnění nebo zajištění splnění povinnosti vyplývající ze smlouvy o zprostředkování spotřebitelského úvěru. Toto pravidlo zabraňuje dříve se vyskytující praxi, kdy poskytovatel nechal spotřebitele podepsat pod záminkou zajištění úvěru blankosměnku, která pro svou abstraktní povahu nebyla spojena s původním závazkem a po několikaletých indosacích byla i po splnění úvěrového závazku uplatněna.¹⁰⁹

¹⁰⁷ V případě smlouvy o zprostředkování úvěru nesmí celková výše smluvních pokut přesáhnout výši provize zprostředkovatele. Více viz ust. § 122 a § 132 ZSÚ a nařízení vlády č. 351/2013 Sb.

¹⁰⁸ Vl. n. z. o spotřebitelském úvěru: Důvodová zpráva. In: *Sněmovní tisky*. Praha: PSP ČR, 2015, 679/0, s. 143. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124545>

¹⁰⁹ Vl. n. z., kterým se mění zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů. In: *Sněmovní tisky*. Praha: PSP ČR, 2012, 781/0, s. 25-28. Dostupné také z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=781&ct1=0>

Spotřebitel tak byl nucen zaplatit dvakrát a měl malou šanci se takovému nároku oprávněného ze směnky ubránit.

Ze zákazu vymezuje zákon výjimku pro spotřebitelské úvěry na bydlení, které není možné po přechodnou dobu zajistit požadovaným zástavním právem (např. po dobu do převodu vlastnictví nemovitosti). V těchto případech je možné úvěr zajistit směnkou, která nesmí znít na řad a musí být spotřebiteli ihned po zřízení zástavního práva vrácena.

Kromě zákazu zajištění směnkou nebo šekem reguluje zákon také zajištění úvěru v obecné rovině. Zakazuje se takové zajištění, které je v době poskytnutí úvěru ve zcela zjevném nepoměru k hodnotě úvěru, přičemž výjimku ze zákazu tvoří úvěry jiné než na bydlení zajištěné financovaným předmětem a spotřebitelské účely na bydlení podle ust. § 2 odst. 2 písm. b), c). Zákon tím podporuje prosazování konceptu zodpovědného úvěrování a spolu s povinným posouzením úvěruschopnosti klienta a omezením smluvních sankcí brání praktikám, kdy poskytovatelé úvěru již v době jeho sjednání kalkulovali s prodlením spotřebitele a smlouva byla postavená takovým způsobem, aby se co nejvíce vytěžilo neúměrné zajištění.¹¹⁰ K tomu docházelo zpravidla právě v kombinaci s nadměrnými sankcemi za porušení povinností ve smlouvě a spotřebitelé tak kvůli relativně malému dluhu přicházeli o mnohonásobně hodnotnější nemovitosti. Klíčový je tak výraz „zcela zjevný nepoměr“, který dle důvodové zprávy má řešit pouze výrazné excesy a nebránit běžné praxi např. tzv. „amerických hypoték“, u nichž bývá tento nepoměr výrazný i u závazků nejdůvěryhodnějších subjektů.¹¹¹

Zajištění úvěru nemovitou věcí může mít pouze formu zástavního práva a k jiným ujednáním, jejichž účelem je zajištění úvěru, se nepřehlíží. Tím zákon zabraňuje především užívání zajišťovacího převodu nemovitostí, čímž spotřebitelům mj. vznikaly vysoké dodatečné náklady (až dvakrát 4 % z ceny nemovitosti)¹¹² a v případě realizace zajištění již neměl nad tímto procesem žádnou kontrolu, když vlastníkem věci byl věřitel. Není však zakázáno ujednat zákaz dalšího zatížení zastavené nemovitosti, což je hojně užívaný

¹¹⁰ Přípomínkový list České národní banky ze dne 30. května 2012 k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů [online]. Česká národní banka, 2012. [cit. 2019-03-20] Dostupné z: <https://apps.odok.cz/attachment/-/down/KORN8USJ6K82>

¹¹¹ VI. n. z. o spotřebitelském úvěru: Důvodová zpráva. In: *Sněmovní tisky*. Praha: PSP ČR, 2015, 679/0, s. 138. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124545>

¹¹² Viz ust. § 26 zákonného opatření senátu č. 340/2013 Sb., o dani z nabytí nemovitých věcí.

nástroj, který zástavním věřitelům zajišťuje, že jejich postavení nebude ohroženo jiným takovým věřitelem.¹¹³

4.3.2 Zánik závazků a doba na rozmyšlenou

Zákon o spotřebitelském úvěru obsahuje relativně rozsáhlou zvláštní úpravu zániku regulovaných závazků. Oproti předchozí úpravě vztahující se pouze na úvěry jiné než na bydlení se úprava v zákoně současně rozšířila, a to především kvůli složitosti vztahů týkajících se úvěrů na bydlení. Směrnice MCD totiž požaduje, aby stejně jako v případě úvěrů dle směrnice CCD byli spotřebitelé chráněni možností transakci si rozmyslet, a to buď ve formě lhůty pro odstoupení od smlouvy nebo ve formě tzv. doby na rozmyšlenou.¹¹⁴ Český zákonodárce tak s přihlédnutím k povaze transakce (zápisy do katastru nemovitostí a spojená administrativa a finanční náročnost) zavedl v § 111 ZSÚ pravidlo čtrnáctidenní lhůty na rozmyšlenou, jež počíná běžet předložením návrhu smluvních podmínek spotřebiteli. Poskytovatel nesmí během této lhůty podmínky měnit či návrh odvolat a je povinen takovou smlouvu uzavřít, pokud spotřebitel během lhůty vysloví s podmínkami souhlas.

Ohledně úvěrů jiných než na bydlení dále platí předchozí úprava, dle které má spotřebitel právo odstoupit od smlouvy do 14 dní bez uvedení důvodu a bezplatně. Výjimku tvoří poplatky placené poskytovatelem orgánům veřejné správy a úrok, který by mu náležel od poskytnutí úvěru do doby vrácení jistiny, pokud by k odstoupení od smlouvy nedošlo. Od smlouvy o zprostředkování spotřebitelského úvěru má spotřebitel možnost odstoupit do 14 dnů bez ohledu na druh požadovaný úvěru, ale pouze za podmínky, že na základě této smlouvy již nedošlo ke sjednání úvěru.

Naopak všechny spotřebitelské úvěry je možné předčasně splatit. Jde o institut zavedený již směrnicí 87/102/EHS, směrnice CCD pak konkretizovala podmínky náhrady účelně vynaložených nákladů, které poskytovateli s předčasným splacením vznikly. Dle běžné úvěrové praxe totiž dlužník musí splnit, k čemu se zavázal, a tak je vzhledem k dispozitivnosti úpravy v § 2399 obč. zák. pouze na vůli věřitele, zda umožní splnění

¹¹³ Vl. n. z. o spotřebitelském úvěru: Důvodová zpráva. In: *Sněmovní tisky*. Praha: PSP ČR, 2015, 679/0, s. 139. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124545>

¹¹⁴ Srov. recitál 23 směrnice MCD a čl. 14 směrnice CCD

závazku „levněji“, přičemž ten k tomu většinou nemá důvod, a tak se mimo spotřebitelskou oblast často možnost snížení nákladů při předčasném navrácení jistiny neposkytuje. Podmínky směrnic tak reflektuje ust. § 117 ZSÚ, dle kterého nesmí poskytovatel v souvislosti s předčasným splacením požadovat více než 1 % z předčasně splacené částky, maximálně však 50 tis Kč. Toto pravidlo kromě samotné výrazné ochranné funkce výrazně podporuje efektivitu a konkurenci na trhu spotřebitelských úvěrů, když ti mají možnost bez výrazných nákladů využít lepší nabídky nebo své dluhy restrukturalizovat.

Na závěr je nutné podotknout, že v případech, kdy se neuplatní úprava odstoupení od smlouvy dle ZSÚ popsána v tomto bodě, zůstávají spotřebiteli práva na odstoupení od smlouvy uzavírané distančním způsobem dle obč. zák. a *vice versa*. Je tak např. možné, aby spotřebitel měl právo na odstoupení od smlouvy i v případě smlouvy o spotřebitelském úvěru na bydlení.¹¹⁵

4.4 Shrnutí

Spotřebitelská regulace úvěrů užívá různých nástrojů pro naplnění cílů směrnic ohledně ochrany spotřebitele a odstranění překážek jednotného trhu a pro řízení národní ekonomiky. Ačkoliv jde o zásah do smluvní volnosti, kdy jsou vedle smluvních omezení oprávněným subjektům kladeny nejen informační, ale i jakési odborně-investigativní povinnosti, myslím, že aktuálně nastavený systém pravidel smluv sjednávajících či zprostředkovávajících spotřebitelský úvěr zakládá poměrně rovnovážnou situaci, která je více či méně prospěšná všem. Oprávněné subjekty mají na jedné straně zvýšené náklady a úsilí se zajišťováním konformity s právní úpravou, na straně druhé tato úprava zároveň napomáhá rovným podmínkám všech subjektů na trhu, když jim je bráněno ve více či méně nekalých praktikách. Spotřebitel také je k čerpání úvěrů motivován jistější právní pozicí (např. regulace zajištění) a zvýhodněným postavením např. v podobě možnosti předčasného splacení. Nedostatky tak spatřuji především v některých formulacích, což bývá porodní bolestí každé nové právní úpravy, především nepodporuji aktuální podobu požadavku na koeficient DSTI, který podle mých zkušeností může v některých případech zbytečně bránit poskytnutí úvěru. Pro celkovou koncepci ochranných nástrojů bude rozhodující, jak se k jejich určitým aspektům postaví soudy (především vyšší instance) při

¹¹⁵ K obecným právům spotřebitele v úvěrových vztazích viz kap. 2.1.

aplikaci zákona a také ČNB v souvislosti s přezkumem jejich efektivity a dopadů na trh úvěrů.

Závěr

V úvodu práce jsem si vytyčil za cíl právní úpravu poskytování spotřebitelských úvěrů nejen popsat, ale také podrobit zkoumání především v souvislostech s jejími cíli, respektive zamýšlenými účinky nejen právního charakteru. Ačkoliv aktuální zákon o spotřebitelském úvěru vstoupil v účinnost již před více než dvěma lety, dá se jeho úprava stále považovat za čerstvou, především s ohledem na chybějící ustálenou rozhodovací praxi. V tomto ohledu je tak možné jej rozdělit na tři části. V první řadě na úpravu vycházející z předchozího zákona, v návaznosti na to na pravidla již dříve platná, avšak optimalizovaná dle dřívějších zkušeností a nakonec na úpravu novou, vyplývající přímo či nepřímo ze směrnice MCD. Tomuto vymezení pak podle mého názoru do jisté míry odpovídá i kvalita přijaté regulace.

U dříve platných a převzatých pravidel jde zpravidla o směrnice režim maximální harmonizace, který neopouští národnímu zákonodárci příliš prostoru pro uvážení (a pochybení v kontextu evropských cílů úpravy), např. o povinně poskytované informace. Myslím si však, že by bylo vhodné zvážit na evropské úrovni revizi směrnice CCD tak, aby korespondovala s praktickým a efektivním režimem cílené harmonizace uplatňovaným směrnicí MCD. Odpadly by tak přinejmenším formality typu trojího vymezení informačních předmluvních povinností v zákoně a dvou jeho přílohách, nicméně myslím, že by to přispělo i k možnosti celkově „uhlazenější“ úpravy.

V případě starších, aktualizovaných norem mohu konstatovat kvalitativní posun, který vyplývá především ze zkušeností získaných aplikací předchozích zákonů o spotřebitelském úvěru. V tomto ohledu je třeba zmínit odstranění finančních limitů pro aplikaci ZSÚ, které samo o sobě vyloučilo řadu situací, kdy spotřebitelé byli nebo mohli být úmyslně nebo náhodou zkráceni na právech. Taktéž zužující konkretizace informací, které musí být ve smlouvě písemně uvedeny pod hrozbou sankce úročením úvěru diskontní sazbou, zvyšují právní jistotu, v tomto případě pro poskytovatele úvěru. Pomyslnou „protiváhu“ tomuto i případným jiným oslabením spotřebitelovy kontraktační pozice pak spatřuji především v institucionálních požadavcích na poskytovatele a důsledném dohledu ČNB, které výrazně snižují motivaci k nekalým praktikám a reálnou (racionální) možnost jejich provádění. Jde podle mého názoru o oblast regulace, která zaznamenala nejvyšší míru zkvalitnění ochrany spotřebitele bez významných zásahů do fungování úvěrového trhu.

Poslední skupina pravidel nových je výrazně dominantní (samotný ZSÚ obsahuje šestinásobný počet paragrafů oproti předchozímu zákonu), a tak zde můžeme pozorovat samozřejmě enormní posílení spotřebitelovy ochrany. Zároveň však také nejeden problém ve formě zásahů do fungování úvěrových trhů, nejasných definic nebo i špatné transpozice směrnicových pravidel. Především v souvislosti s některými druhy spotřebitelských úvěrů na bydlení ZSÚ oproti směrnicím spotřebitelům ubírá na právech a je podle mého názoru nasnadě, aby docházelo v některých sporech k aplikaci nepřímého účinku směrnice a případně související náhradě škody státem. Také chybějící explicitní povinnost pro podnikatele být držitelem oprávnění podle ZSÚ pro poskytování rady může být okénkem pro obcházení regulace a případně i aplikaci nepřímého účinku.

Na základě provedeného zkoumání myslím, že vysoké nároky na chování subjektů oprávněných podle ZSÚ ovlivní především nebankovní poskytovatele. Banky a spořitelny a úvěrní družstva v rámci své přísné regulace zajišťující stabilitu finančního systému (obezřetnostní požadavky apod.) a vysokému podílu neměnných adhezních smluv zpravidla nemají problém nově nastavenému systému vyhovět. Mimo to již v době přijetí ZSÚ byly (a nadále jsou) oprávněny spotřebitelské úvěry poskytovat na základě jiných, předpisů, a vyhnuly se tak zdlouhavým a složitým procesům souvisejícím s licenčním řízením a potenciálním souvisejícím problémům. Bez ohledu na to však v regulaci nalezneme i významné problematické oblasti týkající se všech druhů poskytovatelů, především pak posouzení úvěruschopnosti klienta. Jak jsem zmínil ve čtvrté části, bude hrát velkou roli, jak se k nezávazným pravidlům stanoveným především v dohledových benchmarcích ČNB postaví soudy a samotná ČNB při výkonu dohledu. Nespátřuji v nárocích na posouzení dle těchto doporučení neúměrnou složitost a zátěž pro poskytovatele, nicméně myslím, že je na místě pečlivě pozorovat dopady jednotlivých pravidel. Mám za to, že koeficient DTI má potenciál za současné aplikace ostatních požadavků zbytečně potlačovat úvěrovou aktivitu bez většího kladného efektu na zdraví úvěrového trhu.

Kvalita ochrany spotřebitele v úvěrových vztazích se s přijetím současného zákona o spotřebitelském úvěru i přes některé nedostatky výrazně zvýšila. Myslím si ale, že se v současné chvíli nacházíme blízko pomyslné hranice od toho, aby byla přílišná regulace na újmu vůči vývoji oblasti jako takové. Je podle mého názoru kritické pravidelně hodnotit dopady jednotlivých požadavků na praxi, aby nebylo bráněno v úvodu práce zmíněnému vývoji mj. díky technickým inovacím (příkladem budiž aktuální problematika kryptoměn).

Seznam zkratk

DSTI	– „debt service to income“, poměr měsíčních nákladů na všechny úvěry včetně žádaného vůči měsíčním příjmům
DTI	– „debt to income“, poměr ročních příjmů vůči celkovému zadlužení posuzovaného klienta včetně žádaného úvěru
EHSV	– Evropský hospodářský a sociální výbor
ESD	– Evropský soudní dvůr
LTV	– „loan to value“, výše půjčky vůči hodně zástavy
Občanský zákoník či obč. zák.	– zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
P.a. (z lat. per annum)	– roční úroková sazba v %
Přestupkový zákon	– zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění pozdějších předpisů
RPSN	– roční procentní sazba nákladů
Směrnice 87/102/EHS	– Směrnice Rady 87/102/EHS ze dne 22. prosince 1986 o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru
Směrnice CCD	– Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS
Směrnice MCD	– Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/17/EU ze dne 4. února 2014 o smlouvách o spotřebitelském úvěru na nemovitosti určené k bydlení a o změně směrnic 2008/48/ES a 2013/36/EU a nařízení (EU) č. 109/2010
Trestní řád	– zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů
Trestní zákoník	– zákon č. 40/2009, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o spotřebitelském úvěru či ZSÚ	– zákon č. 257/2016 Sb. o spotřebitelském úvěru, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých zdrojů

Monografie a sborníky

- BAKEŠ, M., KARFÍKOVÁ, M., KOTÁB, P., MARKOVÁ, H. a kol. *Finanční právo*. 6. upravené vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 552 s. ISBN: 978-80-7400-440-7.
- DVOŘÁKOVÁ, Iva. *Komunitární právní úprava spotřebitelského úvěru v praxi*. Ostrava: Key Publishing, 2010. 80 s. ISBN 978-80-7418-091-0.
- GAŇO, Jiří. Smlouvy uzavírané se spotřebitelem. In: *Atlas consulting, spol. s r. o. Sborník přednášek ze Semináře k novému občanskému zákoníku pro zástupce krajů konaného dne 23.7.2012 v Táboře*. [online]. 2012. Dostupné na: CODEXIS ACADEMIA
- GELPI, Rosa-Maria, JULIEN-LABRUYÈRE, Francois. *The History of Consumer Credit: Doctrines and Practices*. London: Macmillan Press, 2000. 190 s. ISBN 978-1-349-41803-9
- GOETZMANN, William N. *Money changes everything: how finance made civilization possible*. 2nd rev. ed. Princeton: Princeton University Press, 2016. 600 s. ISBN 0-691-14378-1
- GRÚŇ, Lubomír. *Finanční právo a jeho instituty*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2009. 336 s. ISBN 978-80-7201-745-4.
- HÁJEK, Jan, LACINA, Vlastislav. *Od úvěrních družstev k bankovním koncernům*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. 222 s. ISBN 80-85268-93-0.
- KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: C.H. Beck, 1995. 408 s. ISBN 80-7179-031-1.
- KLÍMA, Josef. *Nejstarší zákony lidstva: Chammurapi a jeho předchůdci*. 1. vyd. Praha: Academia, 1979. 382 s.
- LIŠKA P., ELEK, Š., MAREK, K. *Bankovní obchody*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, 216 s. ISBN 978-80-7478-510-8
- MILLETT, Paul. *Lending and borrowing in ancient Athens*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 384 s. ISBN 0-521-37333-6
- O'BRIEN, George. *An Essay on Mediaeval Economic Teaching* [online]. Ontario: Batoche Books Limited, 2001, s. 87-116. Dostupné z: <https://core.ac.uk/download/pdf/7048913.pdf>
- ONDŘEJ, Jan. *Spotřebitelské smlouvy a ochrana spotřebitele: ekonomické, právní a sociální aspekty*. Praha: C.H. Beck, 2013. 365 s. ISBN 9788074004469.
- POLOUČEK, Stanislav a kol. *Bankovnictví*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. 480 s. ISBN 978-80-7400-491-9.
- REJNUŠ, Oldřich. *Finanční trhy: 4., aktualizované a rozšířené vydání*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. 768 s. ISBN 978-80-2479-407-5
- SLANINA, J., JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., WACHTLOVÁ, L., FLÍDR, J. *Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, 900 s. ISBN 978-80-7400-645-6

Jiné odborné publikace

- DIEZ GUARDIA, Nuria. *Consumer credit in the European Union* [online]. European Credit Research Institute, 2002. Dostupné z: <https://www.ceps.eu/system/files/book/129.pdf>
- ELIÁŠ, Karel. *Problematická ustanovení nového občanského zákoníku a jejich výklad* [online]. Česká advokátní komora, 26. 11. 2013. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/problematicka-ustanoveni-noveho-obcanskeho-zakoniku-a-jejich-vyklad?browser=mobi>
- HUDSON, Michael. *How Interest Rates Were Set, 2500 BC – 1000 AD* [online]. 24. 3. 2000. Dostupné z: <https://michael-hudson.com/2000/03/how-interest-rates-were-set-2500-bc-1000-ad/>
- KNOBLOCHOVÁ, Věra. *Vývoj ochrany spotřebitele v EU* [online]. Ministerstvo průmyslu a obchodu. 23. 1. 2006. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/zprava7587.html>
- PIKORA, Vladimír a ŠICHTAŘOVÁ, Markéta. *Spotřebitelské úvěry nabírají na obrátkách*. Bankovníctví [online]. 2003. Dostupné z: <https://docplayer.cz/2993194-Spotrebitelske-uvery-nabiraji-na-obratkach.html>
- POTMĚŠIL, Jan. *Použitelnost zvukových a obrazových záznamů jako důkazu* [online]. Ministerstvo vnitra ČR, 2010. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/spravni-pravo-3-10web-potmesil-pdf.aspx>
- ŘEZNÍČKOVÁ, Iva. *K povinnosti posoudit úvěruschopnost spotřebitele*. Jurisprudence. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015(3), s. 36-41.
- VACEK, Lukáš. *Režim maximální harmonizace a jeho důsledky při transpozici směrnice o smlouvách o spotřebitelském úvěru*. Jurisprudence. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2010(7), s. 34-40.

Právní předpisy a legislativní dokumenty

- Zákonné opatření senátu č. 340/2013 Sb., o dani z nabytí nemovitých věcí, ve znění zákona č. 254/2016 Sb.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 370/2017 Sb., o platebním styku, ve znění zákona č. 5/2019 Sb.
- Zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 64/1986 Sb.
- Zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrování, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 183/2006 Sb., stavební zákon, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 43/2013 Sb.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 134/2016 Sb., o zadávání veřejných zakázek, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 384/2016 Sb., o odborné způsobilosti pro distribuci spotřebitelského úvěru

Vyhláška č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů, správců pozůstalosti a Notářské komory České republiky (notářský tarif), ve znění pozdějších předpisů

VI. n. z., kterým se mění zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů. In: *Sněmovní tisky*. Praha: PSP ČR, 2012, číslo 781/0. Dostupné také z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=781&ct1=0>

VI. n. z. o spotřebitelském úvěru: Důvodová zpráva. In: *Sněmovní tisky*. Praha: PSP ČR, 2015, číslo 679/0. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124545>

Usnesení Poslanecké sněmovny z 10. schůze 20. června 2014. In: *Sněmovní tisky*. Praha: PSP ČR, 2014, číslo 367. Dostupné také z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=100579&pdf=1>

Směrnice Rady 87/102/EHS ze dne 22. prosince 1986 o sblížování právních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/17/EU ze dne 4. února 2014 o smlouvách o spotřebitelském úvěru na nemovitosti určené k bydlení a o změně směrnic 2008/48/ES a 2013/36/EU a nařízení (EU) č. 1093/2010

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. září 2002 o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES

Nařízení vlády č. 351/2013 Sb., kterým se určuje výše úroků z prodlení a nákladů spojených s uplatněním pohledávky, určuje odměna likvidátora, likvidačního správce a člena orgánu právnické osoby jmenovaného soudem a upravují některé otázky Obchodního věstníku a veřejných rejstříků právnických a fyzických osob, ve znění nařízení vlády č. 434/2017 Sb.

Nařízení vlády č. 320/2018 Sb., kterým se pro účely příspěvku na bydlení ze státní sociální podpory pro rok 2019 stanoví výše nákladů srovnatelných s nájemným, částek, které se započítávají za pevná paliva, a částek normativních nákladů na bydlení

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 575/2013 ze dne 26. června 2013 o obezřetnostních požadavcích na úvěrové instituce a investiční podniky a o změně nařízení (EU) č. 648/2012

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679/EU ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES („GDPR“)

NĚMECKO. Občanský zákoník: Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), 1896.

ITÁLIE. Občanský zákoník: Codice Civile (CC), n. 262, 1942.

SLOVENSKO. Zákon č. 513/1991 Zb., Obchodný zákonník

Judikatura

Nález Finančního arbitra ze dne 18. března 2015, e. č. FA/2830/2015

Nález Ústavního soudu ze dne 13. září 2006, sp. zn. I. ÚS 191/05

Nález Ústavního soudu ze dne 9. prosince 2014, sp. zn. II. ÚS 1774/14

Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 19. listopadu 1991, věc C-6/90 „*Francovich, Bonifaci*“

Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 20. ledna 2005, věc C-464/01 „*Johann Gruber*“

Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 8. prosince 2016, věc C-127/15

„*Verein für Konsumenteninformation*“

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. září 2007, sp. zn. 32 Odo 1726/2006

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. července 2016, sp. zn. 32 Cdo 4838/2015

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29. listopadu 2007, č. j. 6 As 19/2006

Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 27. listopadu 2003, sp. zn. Tpjn 301/2003

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. května 2017, sp. zn. 7 Tdo 214/2017

Ostatní zdroje

Anglicko-český cizojazyčný slovník pojmů. In: *Česká asociace pojišťoven* [online]. Dostupné z: <http://www.cap.cz/en/about-us/members/119-en-cz/3339-item-1831>

Consumer Credit Act 1974. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Consumer_Credit_Act_1974

Časté dotazy k rekodifikaci soukromého práva – Smluvní právo [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/>

Dohledový benchmark č. 1/2014: *K výkladu povinnosti věřitele posoudit s odbornou péčí schopnost spotřebitele splácet spotřebitelský úvěr* [online]. Česká národní banka, 2014. Dostupné také z: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/dohled_financi_trh/legislativni_zakladna/ochrana_spotrebitele_spotrebitelsky_uver/download/dohledovy_benchmark_os_2014_01.pdf

- Dohledový benchmark č. 3/2016: *Požadavky na výkon činnosti nebankovního poskytovatele spotřebitelského úvěru podle § 15 zákona č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru* [online]. Česká národní banka, 2016. Dostupné také z: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/vykon_dohledu/dohledove_benchmarky/download/dohledovy_benchmark_2016_03.pdf
- K některým ustanovením zákona č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru* [online]. Česká národní banka, 2016. Dostupné z: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/faq/stanoviska_a_odpovedi/pdf/k_nekterym_ustanovenim_zakona_c_257_2016.pdf
- K postoupení pohledávky, postoupení smlouvy a uzavírání tzv. splátkových dohod podle zákona č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru* [online]. Česká národní banka, 2016. Dostupné z: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/faq/stanoviska_a_odpovedi/pdf/k_postoupeni_pohledavky.pdf
- Měnová a finanční statistika ČNB. In: *Česká národní banka* [online]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.STROM_DRILL?p_strid=AA
- Opinion of the European Economic and Social Committee on the "Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the harmonisation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning credit for consumers" [online]. In: *Úřední věstník EU*. Evropská unie, 2003. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52003AE0918&from=EN>
- Orgány, instituce a ostatní subjekty EU* [online]. Evropská unie. Dostupné z: https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-economic-social-committee_cs#%C4%8Dinnost
- Proč se finančně vzdělávat?: *Co je a není spotřebitelský úvěr* [online]. Ministerstvo financí ČR, 2017. Dostupné z: <https://www.psfv.cz/cs/uvery/spotrebitelske-uvery>
- Přípomínkový list České národní banky ze dne 30. května 2012 k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů* [online]. Česká národní banka, 2012. Dostupné z: <https://apps.odok.cz/attachment/-/down/KORN8USJ6K82>
- Úřední sdělení České národní banky ze dne 12. června 2018: *Doporučení k řízení rizik spojených s poskytováním retailových úvěrů zajištěných rezidenční nemovitostí* [online]. Česká národní banka, 2018. Dostupné z: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/legislativa/vestnik/2018/download/vestnik_2018_08_21018180.pdf
- Závěrečná zpráva o hodnocení dopadů regulace (RIA) k návrhu zákona o úvěru pro spotřebitele* [online]. Ministerstvo financí ČR, 2015. Dostupné také z: https://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Spotrebitelsky-uver_2015-06_Duvodova-zprava-RIA-Pravni-uprava-distribuce-uveru-pro-spotrebitele.pdf

Právní regulace spotřebitelského úvěru v ČR

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá tématem distribuce úvěrů spotřebitelům v České republice. V nedávné prošla regulace poskytování a zprostředkování spotřebitelských úvěrů na evropské úrovni výraznou změnou a v souvislosti s tím i v jednotlivých členských státech, které musely transponovat revoluční směrnici 2014/17/EU rozšiřující ochranu spotřebitele i na úvěry související s nemovitostmi. V České republice k tomu došlo přijetím zákona č. 257/2016 Sb., který vstoupil v platnost 1. prosince 2016.

Práce je rozdělena do čtyř částí, ve kterých autor popisuje a hodnotí současný stav regulace distribuce spotřebitelských úvěrů. K tomu účelu jsou ustanovení zákona a jejich výklad za pomoci doprovodných dokumentů podrobována analýze a hodnocení jejich konformnosti s cíli regulace.

V první části je popsán historický kontext a vývoj spotřebitelského úvěrování od počátků západní civilizace až do současného stavu se zaměřením na Evropskou unii jakožto původce naší národní právní úpravy spotřebitelských úvěrů.

Druhá část je věnována obecným aspektům poskytování spotřebitelských úvěrů, především působnosti zákona o spotřebitelském úvěru a dalších spotřebitelských norem. Je zde také popsána systematika zákona a důvody jejího užití a sjednocení dohledu nad trhem spotřebitelských úvěrů pod ČNB.

Ve třetí části je rozebrána oblast institucionálních požadavků na poskytovatele a zprostředkovatele spotřebitelských úvěrů a jejich rozdělení do kategorií. Jde o novou sféru pravidel, která měla s přijetím zákona zásadní dopad na trh spotřebitelských úvěrů v České republice a slibuje jeho výraznou konsolidaci.

Čtvrtá část na závěr analyzuje nejpodstatnější pravidla chování subjektů rozebraných v části třetí, tedy oprávněných poskytovat a zprostředkovávat spotřebitelské úvěry. Nacházíme zde hodnocení konkrétních povinností a jejich dopadu na praxi poskytování úvěrů spotřebitelům, především posouzení úvěruschopnosti klienta a pravidla jednání s ním.

V závěru práce autor své poznatky shrnuje a hodnotí, v rámci čehož opakuje nejvíce výrazné oblasti regulace ať v pozitivním, nebo negativním smyslu.

Klíčová slova: ČNB, spotřebitelský úvěr, zprostředkovatel, distribuce

Legal regulation of consumer credit in the Czech republic

Abstract

This diploma thesis deals with the topic of consumer credit distribution in the Czech Republic. Recently, the European level of regulation of the provision and intermediation of consumer credit has undergone a major change. In connection with that also individual Member States had to transpose the revolutionary Directive 2014/17/EU which extends consumer protection to loans concerning real estate. This was executed in the Czech Republic by the adoption of the Act No. 257/2016 Sb., which came into effect on 1 December 2016.

The paper is divided into four parts, in which the author describes and evaluates the current state of consumer credit distribution regulation. For this purpose, the provisions of the Act and their interpretation using accompanying documents are subject to analysis and evaluation of their conformity with the objectives of the regulation.

The first part describes the historical context and development of consumer credit from the beginnings of the western civilization to the present state, focusing on the European Union as the originator of our national consumer credit legislation.

The second part is devoted to general aspects of consumer credit provision, especially the scope of the Consumer Credit Act and other general consumer protection rules. Also the systematics of the Act and reasons for its use, and the unification of the supervision of the consumer credit market under the Czech national bank are described here.

The third part deals with the area of institutional requirements for providers and intermediaries of consumer credit and their division into different categories. It is a new regulation area that has had a fundamental impact on the consumer credit market with the adoption of the Consumer Credit Act and promises to significantly consolidate the consumer credit market.

The fourth part concludes with the analysis of the most important rules of behavior of the subjects discussed in the third part, i.e. entities authorized to provide and intermediate consumer credit. An assessment of specific duties and their impact on the practice of lending to consumers can be found here, especially the assessment of the

client's creditworthiness and general rules for dealing with consumers during the contractual process.

In the conclusion, the author summarizes and evaluates his findings while he repeats the most significant areas of regulation, whether in a positive or negative way.

Key words: Czech National Bank, consumer credit, intermediary, distribution